

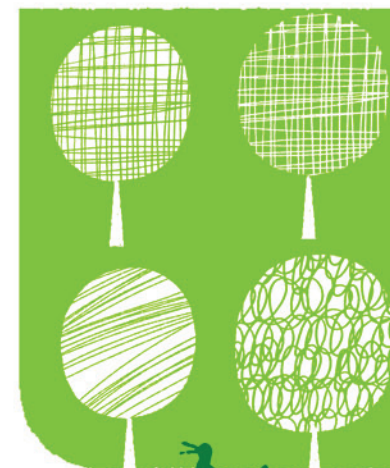
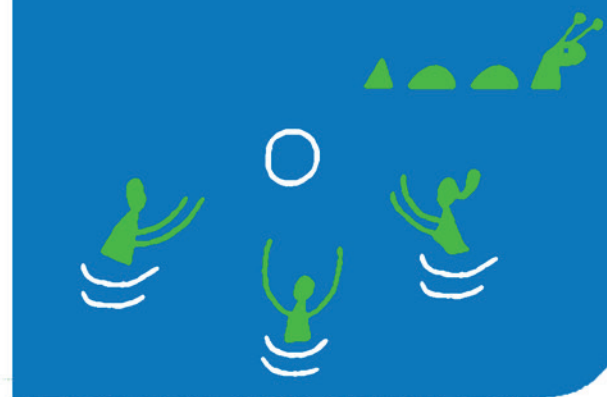
Parkplan Farsta

Del 1

Strategier för utveckling av parker
och naturområden

Stockholms
stad

Uppdrag

Denna rapport är framtagen av Farsta stadsdelsförvaltning och Trafikkontoret vid Stockholms stad. Arbetet har genomförts från maj 2016 till februari 2017.

Projektgrupp

Magdalena Möne, landskapsarkitekt och projektledare, Trafikkontoret
Jan Ekman, parkingenjör, Farsta stadsdelsförvaltning

Konsulter

Funkia AB
Anna Åkerberg, landskapsarkitekt
Therese Egnor Rezine, landskapsarkitekt
Agnes Alvarsson Hjort, landskapsarkitekt

Parkplan Farsta 2017.03.15 i stadsdelsnämnden april 2017

**Stockholms
stad**

Farsta
stadsdelsförvaltning

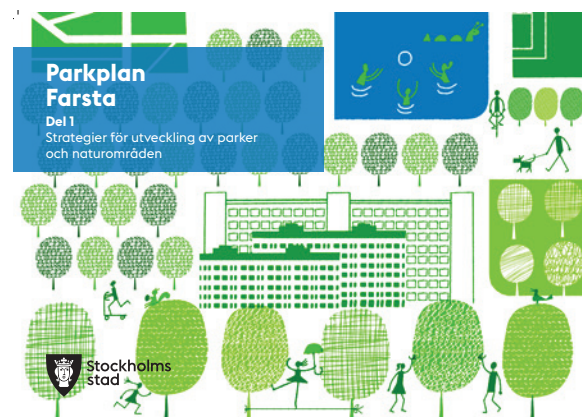

Läsanvisning

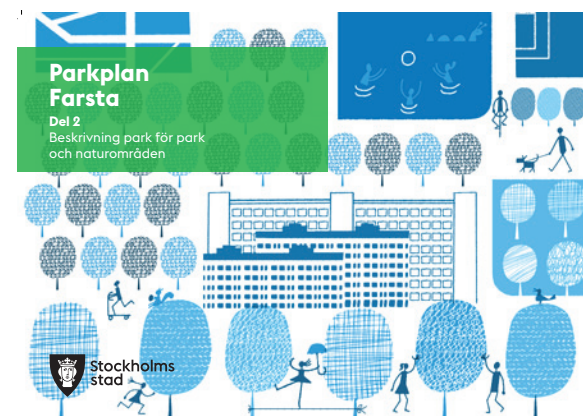
Parkplan- så fungerar den

Parkplan Farsta är ett vägledande dokument som beskriver hur grönstrukturen inom stadsdelsområdet ska vårdas och utvecklas för framtiden.

Parkplanen är uppdelad i två delar. Den första delen är en strategisk del, som övergripande beskriver stadsdelsområdets grönstruktur och strategier för utveckling. I den andra delen finns en beskrivning, analys, mål och strategier för respektive park- och naturområde.

Parkplanens första del.

Parkplanens andra del.

Öppen gräsyta för spontana lekar i Västboda kvarterspark.

Lekskulpturer i Fågelboparken i Svedmyra.

Djurhagar i Parkleken Starrmyran i Hökarängen.

Förord

Parken i den växande staden

I takt med att staden växer och att fler människor bor allt tätare ökar användningen och betydelsen av stadens offentliga rum. Farsta stadsdelsområde ligger naturskönt mellan sjöarna Drevviken och Magelungen och de större skogsområdena Majroskogen och Fagersjöskogen. Stadsdelsområdet innehar höga naturvärden; unik vad gäller ekmiljöer. Bebyggelsen är varierad och består av flerfamiljshus och villor som är tydliga stadsbyggnadselement från olika tidsepoker. Större delen av stadsdelsområdet har goda kommunikationer. Trafikerade vägar och järnvägsspår utgör barriärer som separerar Farsta stadsdelsområde och dess stadsdelar från varandra och från omgivande stadsdelar.

I Översiktsplan för Stockholm (Promenadstaden, 2010) utpekas Farsta som en tyngdpunkt vilket innebär att rollen som ett betydande centrum i Söderort ska förstärkas. För närvarande planeras i tyngdpunktsarbetet för ca 8000 nya bostäder i Farsta, Larsboda, Farsta strand och Fagersjö. Utöver detta planeras i stadsdelen Sköndal för ca. 4000 nya bostäder. Ny bebyggelse innebär att fler människor kommer att flytta till Farsta. År 2024 kommer mer än 67 500 personer att bo i Farsta (Statistik om Stockholm, Befolkningsprognos, 2015). Förtätningar med ny bebyggelse kommer även att ske inne i befintliga bostadsområden. Det är genom en samverkan mellan grönstruktur, ny bebyggelse och infrastruktur som Farsta stadsdelsområde kan fortsätta att vara hållbart och attraktivt på lång sikt.

De offentliga rummen består av torg, parker, naturområden och skogar av olika karaktär och storlek. Parkerna och naturen innehåller höga sociala och rekreativa värden eftersom de är invånarnas gröna vardagsrum där de tillbringar en stor del av sin fritid. För att Farsta stadsdelsområdes offentliga rum ska kunna användas av alla är det viktigt att det finns en mångfald av funktioner, upplevelser och sociala värden. I takt med att Farsta stadsdelsområde växer måste park- och naturmarken utvecklas genom att bli mer flexibel och fungera på flera olika sätt under olika tider på dygnet och året.

Stadens parker, natur och vatten bildar tillsammans värdefulla ekologiska samband som bidrar med livsviktiga ekosystemtjänster som att ge oss rent vatten, bullerdämpning och en reglerad temperatur. För att leverera ekosystemtjänster och bidra till en hållbar stadsutveckling bör de ekologiska sambanden värnas, kopplas ihop och utvecklas. Parkerna och naturen är även viktiga för att mildra klimatförändringar som ökad nederbörd och högre temperatur. Grönstrukturen kräver en fortsatt planering för att kunna hantera klimatförändringarna.

Den ökade användningen av park- och naturmarken ställer även högre krav på drift och skötsel. När staden förtätas blir parkerna allt viktigare. Vi vill att Farstas stadsdelsområdes framtida invånare och besökare ska uppleva en varierande och sammanhängande stadsdel med stora urbana och gröna kvaliteter som är inbjudande och attraktiva att bo och leva i.

Bakgrund

Parkplan Farsta omfattar den mark som Stockholms stad äger och förvaltar inom stadsdelsområdet. Den senaste parkplanen för Farsta togs fram år 2006. Parkplanen ska uppdateras med ett intervall på cirka 10 år.

Syftet med parkplanen är att:

- Vara underlag för stadens fysiska planering.
- Kartlägga behov av skötsel- och investeringsåtgärder för att bevara och utveckla park- och naturmarkens karaktärer och värden.
- Vara underlag för investering och skötsel i det årliga budgetarbetet.
- Vara underlag för drift och underhåll av park- och naturmark.

Strategiska dokument

Viktiga underlag för Parkplanen är Stockholm stads översiktsplan, Den gröna promenadstaden, Stockholms Parkprogram och Sociotopkartan. Översiktsplanen är under bearbetning och kommer att förtydligas beträffande stadens grönstruktur.

Promenadstaden, Stockholms översiktsplan från år 2010 utgör ett viktigt strategiskt dokument för staden. I den pekas fyra stadsutvecklingsstrategier ut för en hållbar tillväxt i strävan att nå stadens långsiktiga mål.

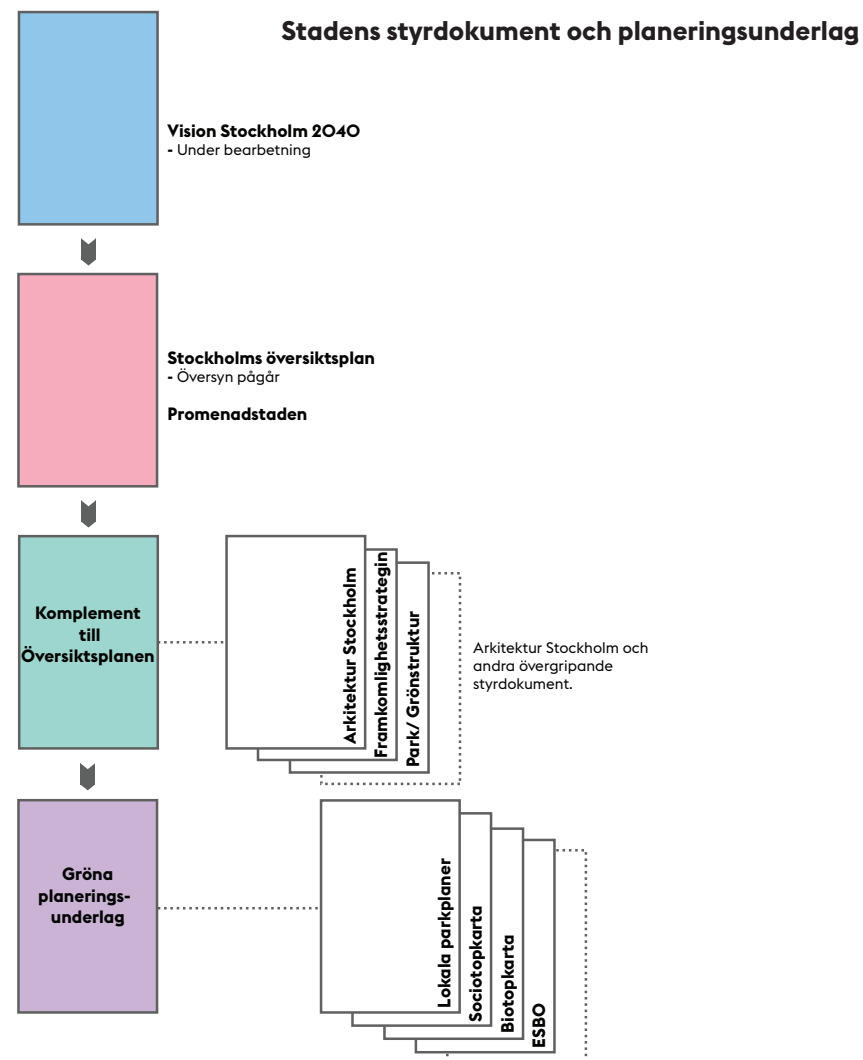
De mål som är tydligast för bebyggelseutvecklingen är:

- Fortsätt att stärka centrala Stockholm
- Satsa på attraktiva tyngdpunkter
- Koppla samman stadens delar och
- Främja en levande stadsmiljö i hela staden

Den gröna promenadstaden, är ett tillägg till översiktsplanen som innehåller mål, strategier och vägledning för planering, utveckling och skötsel av park och natur. Strategierna kompletterar översiktsplanens fyra stadsbyggnadsstrategier och preciserar planeringsinriktningar som beskrivs i översiktsplanens fokusområden: "Idrott, rekreation och attraktiva grönområden". Den gröna promenadstaden är vidare ett paraplydokument för andra styrdokument och planeringsunderlag inom det gröna området, såsom Stockholms parkprogram och stadsdelsområdenas lokala parkplaner. Den gröna promenadstaden har många beröringspunkter med systerdokumentet Arkitektur Stockholm, som är stadens strategi för gestaltning av byggnader och offentliga rum.

Stockholms parkprogram, som är under bearbetning, blir ett praktiskt verktyg i arbetet med parker och natur i stadens olika processer. Parkprogrammet innehåller generella mål, program, råd och riktlinjer för stadens park- och naturmark.

Sociotopkartan och **Sociotophandboken** från 2003 beskriver och analyserar upplevelsevärden inom gröna friytor i Stockholms stad. En uppdatering av Sociotopkartan har utförts 2014.

Innehållsförteckning

Uppdrag	2
Läsanvisning	3
Förord	5

Bakgrund	6
Strategiska dokument	6
Översiktskarta	8
Sammanfattning av strategier	9
Stadsbild och identitet	11

1. Farsta stadsdelsområdes gröna karaktär	11
Farsta stadsdelsområdes framväxt	13
Planerad utbyggnad av Farsta std-område	17
Service	19
Kulturhistoriska miljöer	20
Konst i den offentliga miljön	23
Parkkaraktärer	24
Boende och besökare	29
Allmänhetens engagemang	29

2. Farsta stadsdelsområdes gröna vardagsrum	29
Parker för alla	30
Park- och naturtillgång	32
Allmänt tillgängliga friytor	34
Buller	35
Grönstråk och kopplingar	36
Översikt parkkaraktärer	38
Tillgångsanalyser	39

3. Farsta stadsdelsområdes ekologisk infrastruktur	54
Regional infrastruktur	55
Ekologisk infrastruktur	55
Lokal infrastruktur	57
Ekosystemtjänster	57
Habitat	60
Klimatanpassning	64
Träd i offentliga miljöer	65
Referenser	68

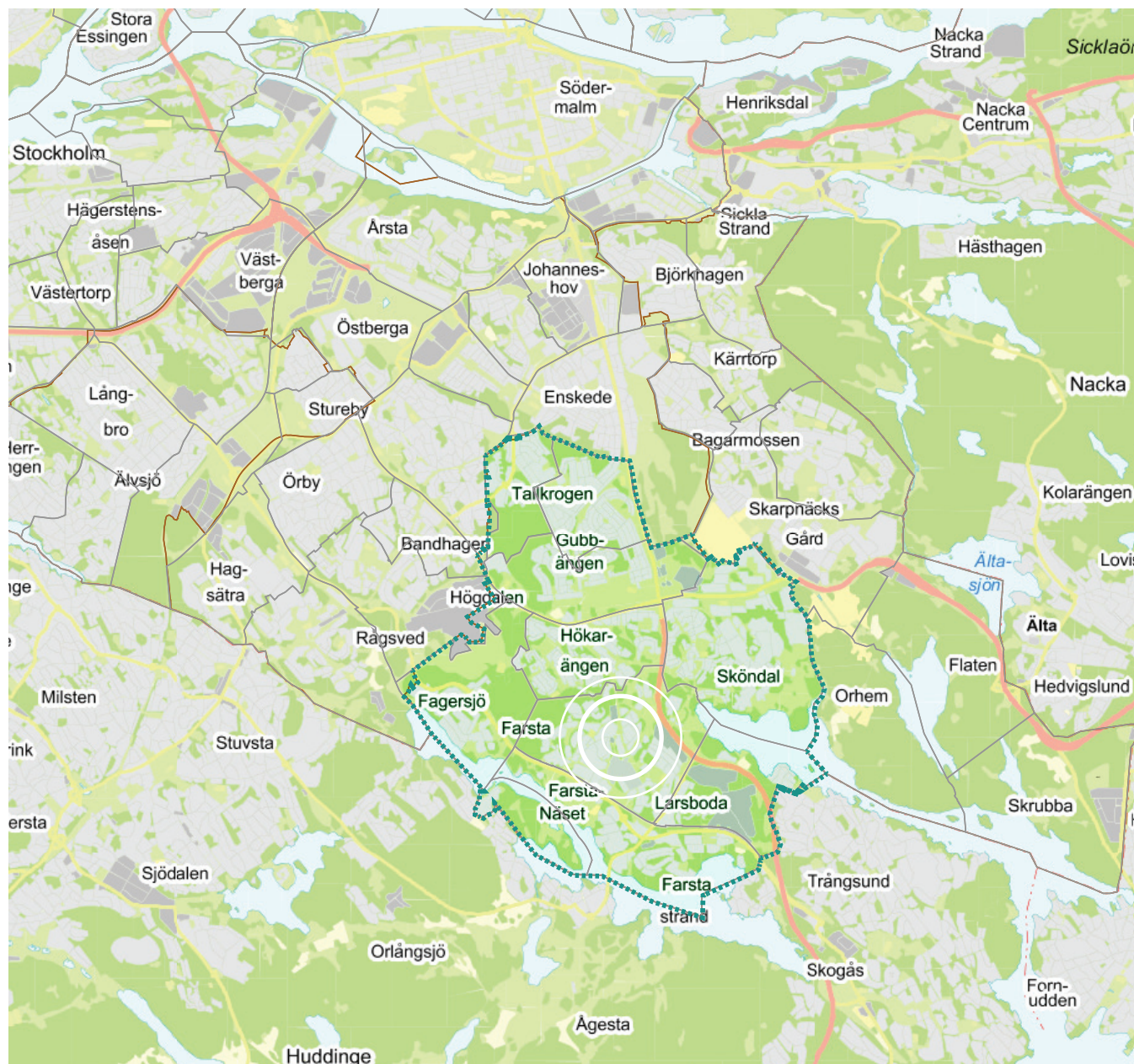

Översiktskarta

Farsta stadsdelsområde

Farsta stadsdelsområde är ett av Stockholms 14 stadsdelsområden och är beläget i söderort. Stadsdelsområdet består av de 10 stadsdelarna Svedmyra, Tallkrogen, Gubbängen, Hökarängen, Sköndal, Farsta, Larsboda, Farsta strand, Fagersjö och Farstanäset.

Stadsdelsområdet gränsar i söder mot Huddinge kommun.

Sammanfattning av strategier

1 Farsta stadsdelsområdes gröna karaktär

Stadsdelsområdets karaktärsdrag och gröna kulturvärden ska förvaltas. Åtgärder som vidtas ska syfta till att värna och utveckla områdets kvaliteter och värdefulla kulturmiljöer.

Använd de gröna karaktärsdragen som utgångspunkt vid förnyelse av parkerna

Värna och utveckla karaktären med gröna stråk och mötesplatser.

Utveckla mötet med vattnet

2 Farsta stadsdelsområdes gröna vardagsrum

Stadsdelsområdets parker ska bidra till ett rikt och hälsosamt stadsliv och möta den växande befolkningens behov. Tillgången till gröna mötesplatser ska vara god.

Utveckling av parker med höga upplevelsevärden och plats för alla

Allmänhetens engagemang tillvaratas

Skapa hållbara platser och stråk

3 Farsta stadsdelsområdes ekologiska infrastruktur

I stadsdelsområdet ska ett rikt växt- och djurliv värnas och en hållbar grönstruktur vidareutvecklas för att bidra till stadens klimatanpassning och mångfald av ekosystemtjänster.

Stärka gröna samband

Användning av parkernas grönska och vatten för klimatanpassning

Ekosystemtjänster och biologisk mångfald

Edö, Farsta Strand

Hökarängsskogen, Hökarängen

Farstaängen, Farsta

Farsta stadsdelsområdes gröna karaktär

Farsta stadsdelsområdes parker och grönområden är viktiga karaktärsskapande element som binder samman stadsbilden. Områdets utbyggnad har vuxit fram utifrån landskapets naturliga landformer. I Farsta stadsdelsområde har människor sedan länge levt av och brukat jorden. Därför finns det idag flera platser med höga kulturhistoriska värden som är identitetsskapande och ger området en varierande stadsbild.

Variationen i topografi och berggrund tillsammans med växlingar i temperatur, nederbörd och vind, är och har varit viktiga förutsättningar för hur naturen har bildats och utvecklats. En gång i tiden var Farsta stadsdelsområde ett jordbrukslandskap där de naturliga landformerna tydligt kunde urskiljas med skogklädda höjder och öppna dalgångar med åkermark. Även idag finns flera element som bidrar till att göra det ursprungliga naturlandskapet tydligt. Dessa landformer är viktiga för stadens karaktär och betraktas som regionalt värdefulla.

Stadsbild och identitet

Landskapets form

Stockholmslandskapet är präglad av det geografiska läget i skärningspunkten mellan Mälaren och Östersjön. Vattenytor, förkastningsbranter, åsar, strandpartier och dalstråk är landskapselement som utgör grunden för stadens landskapsbild och skönhet.

I söderort är sprickdalslandskapet tydligt med långa åsar och dalstråk orienterade i nordvästlig-sydöstlig riktning. Terrängen är mer kuperad, sprickdalarna trängre och sjöarna djupare, än i de mer centrala

delarna av Stockholm. Sjöarna kantas av barrskogsklädda morän- och bergsbranter, omväxlande med flacka vass-, säl- och albevuxna stränder. Lokalt är det bergknallar som präglar stadsdelen. Även i parker och grönområden kan mindre landformer urskiljas så som klipphällar, flyttblock, bäckar, vikar och strandlinjer.

Topografin inom stadsdelen varierar och är på sina håll dramatisk. I Farsta, Farsta strand, Fagersjö, Hökärängen, Larsboda och delvis Sköndal är variationen stor med tydliga höjdtoppar och djupa dalar. Flera höjdparter är lämnade obebyggda. Dalstråk finns främst i form av smala, ibland djupt liggande, sprickdalar. (Se topografisk karta på följande sida.)

I de norra delarna av stadsdelsområdet; Gubbängen, Tallkrogen och Svedmyra är landskapet flackare och bredare dalstråk förekommer. På ett par platser, Gubbängsfältet och (Stora Sköndal), öppnar sig större plana gräsytor som tidigare varit åkermark och som från början varit sjöbotten.

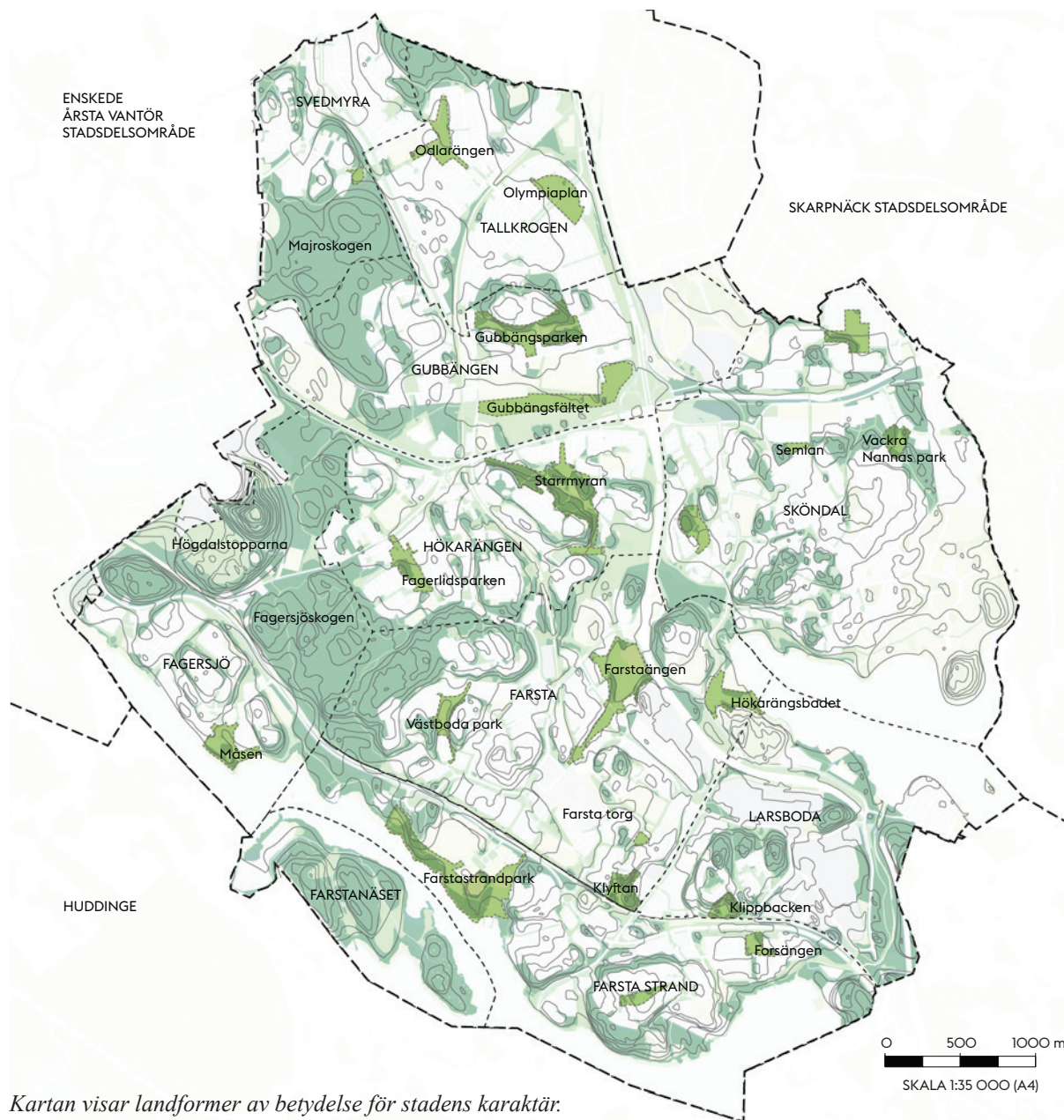
I väster ligger de karaktäristiska Högdalstopparna varav en utgör Stockholms högsta punkt. Topparna

består av tippmassor och fungerar som landmärke för hela söderort. Från topparna har man god utsikt över söderort och innerstaden och vid klart väder kan man se ända till Hässelby.

En konsekvens av det naturliga landskapet är att stadsdelsområdet har gott om utsiktspunkter men få plana ytor. Områdets topografi leder också till att det på många platser är svårt att orientera sig då längre siktlinjer ofta saknas. Topografin och landskapets karaktäristiska landformer berättar om stadens och platsernas historia och bör därmed bevaras och synliggöras.

Vegetation

I ytterstaden präglar grönskan stadslandskapet såväl strukturellt som upplevelsemässigt. I och mellan Farstas stadsdelar finns ett nät av parker, naturmark, parkstråk, grönskande bostadsgårdar och grön förgårdsmark. I många fall är bebyggelsen sammanvävd med grönskan, utan tydlig gräns mellan vad som är privat och vad som är offentligt. I flera områden är det naturlandskapet och vegetationen som utgör stads-siluetten.

Kartan visar landformer av betydelse för stadens karaktär.
Kartan visar också lokaliseringen i landskapet av stadsdelsområdets större parker där de flesta parkerna ligger i dalstråken.

Grönskan i Farsta utgörs framförallt av sparad natur- och kulturmark. Spår av den naturliga vegetationen finns kvar bland bebyggelsen, som granskogspartier i de flacka moränslänterna, lövträd i de södervända sluttningarna och tallskog på höjderna. Högre bergspartier med hållmarkstallskog och norrvända sluttningar med växtlighet av gran, tall och björk är ofta obebyggda. Likaså har de bördiga sprickdalarna i många av stadsdelarna medvetet hållits fria från bebyggelse. Parkstråk rör sig fram mellan hus och uppstickande skogklädda bergknallar, vilket ger en speciell struktur och rumslighet. De gröna kvaliteterna i befintlig stadsbyggnadskaraktär med grönska mellan hus, på bostadsgårdar och förgårdsmark ska värnas och utvecklas. Detta gäller också de grönskan i parker, parkstråk och naturområden.

Stockholms stränder och vatten har stor betydelse för stadens karaktär och identitet. De sammanhängande gröna strandpromenaderna är ett mycket uppskattat karaktärsdrag. Få andra storstäder kan bjuda på bad- och båtliv, fiske och skridskoåkning i stadens centrum. Farstas två vattenrum; Drevviken och Magelungen, karaktäriseras av gröna mjuka fronter där bebyggelsen ligger inbäddad bakom grönskan. Strandpromenaderna ska även fortsättningsvis ha karaktären av naturstrand och ny bebyggelse ska placeras med hänsyn till denna gröna karaktär. Det finns ett behov av att utveckla förhållningssätt till Farstas vattenrum och stränder som underlag för fortsatt planering.

LANDFORM

Friyta av betydelse för upplevelsen av Stockholms landskapsbild och naturkaraktär exempelvis förkastningsbranter, bergsryggar, dalgångar och stränder.

Farsta stadsdelsområdes framväxt

Landskapets naturliga förutsättningar, det historiska odlingslandskapet liksom det framväxande urbana landskapet har lagt grunden till de karaktärsdrag och gröna kulturvärden som vi ser idag.

Förhistorisk tid

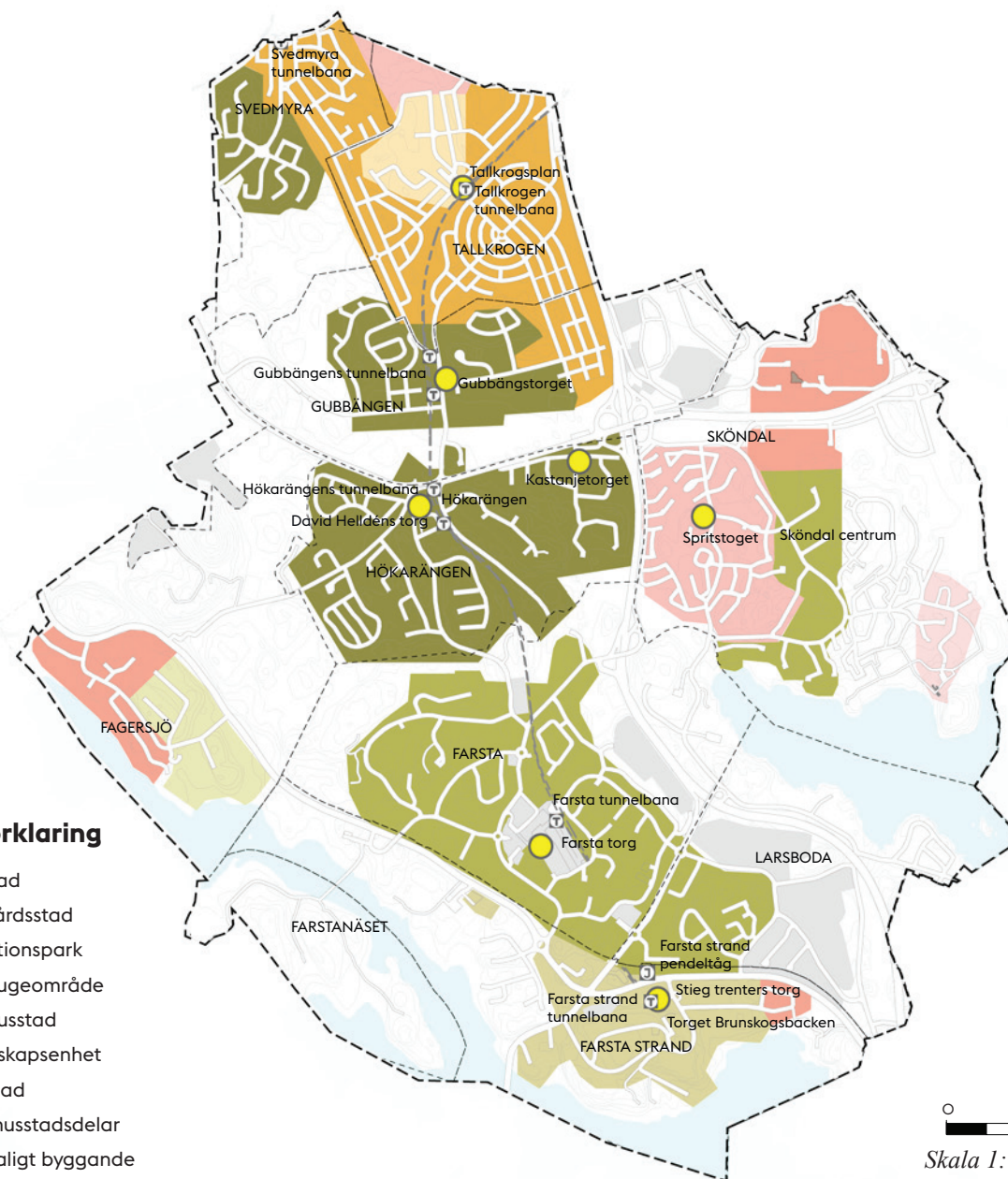
Redan under förhistorisk tid bodde och verkade människor i Farsta. Strax sydost om Farsta gård finns ett litet järnåldersgravfält och en runsten från mitten av 1000-talet med ristad drakslänga, kors och inskription. Rester av en fornborg finns på höjden vid Frykdalsbacken i Larsboda. Fornlämningar visar att det kupe-rade landskapet nära Drevviken har varit bosatt åtminstone sedan järnåldern. I Sköndal finns en äldre gård och ett bytomtsläge samt ett gravfält från samma tid. Farsta gård är känd sedan 1300-talet och Stora Sköndals gård härrör från 1680-talet. (För mer information om fornminnen, se www.raa.se.) Fram till 1900-talet var dock stora delar av Farsta stadsdelsområde obebyggt och nyttjades framförallt som jordbruksmark av några större gårdar med tillhörande torpbebyggelse.

Stadsbyggnadskaraktärer

Stadens utbyggnad har vuxit fram med tydliga årsringar där stadsbyggandet har präglats av olika tiders idéer och förhållningssätt. Till höger presenteras en karta över Farsta stadsdelsområdes indelning av stadsbyggnadskaraktärer enligt Stockholms byggnadsordning (fk. 2016). Kartan visar också torgbildningar inom området eftersom de är sammankopplade med stadsbyggnadskaraktären. I de flesta fall har de uppkommit i samband med eller som komplement till bebyggelsen. Flera av torgen har därmed en tidstypisk gestaltning som speglar omgivande bostadskvarter och den tids-epok de härstammar ifrån.

Teckenförklaring

- Villastad
- Trädgårdsstad
- Institutionspark
- Småstugeområde
- Smalhusstad
- Grannskapsenhet
- ABC stad
- Punkthusstadsdelar
- Storskaligt byggande

0 500 1000 m

Skala 1: 35 000 (A4).

Farsta stadsdelsområdes stadsbyggnadskaraktärer. Källa: Stadsbyggnadskontoret, 2016.

Villastad

Då järnvägen byggdes ut uppstod små stationssamhällen utanför Stockholms stads gränser. På 1910-talet utvecklades de till större samhällen och några fick status som så kallade municipalsamhällen med egen administration och beskattningsrätt, till exempel Spånga och Älvsjö. På andra platser, som kring Bromma kyrka och i Mälarhöjden, växte villasamhällen upp efter privata initiativ genom större markförvärv. I Farsta stadsdelsområde tillkom 1901 AB Södertörns Villastad genom ett sådant privat markförvärv. Endast ett fåtal byggnader uppfördes, framförallt längs stranden vid Magelungen. Efter konkurs 1912 såldes vad som återstod av marken vidare till Stockholms stad.

Stadsplanerna som togs fram innebar ofta ett slingrande nät av smala gator och generösa byggrätter på tomter om 1500 – 3000 m². De väl tilltagna tomterna gav möjlighet till viss egen försörjning genom odling av frukt och grönsaker. Närmast järnvägsstationerna växte en tätare bebyggelse fram med lokaler för bland annat butiker, verkstäder och administration. Höjdparter inom kvarteren lämnades ofta obebyggda för att bli offentliga rum men större parker anlades inte vilket medfört att parktillgången är begränsad idag. Gatorna kantas ofta av klippta häckar av t.ex. hagtorn, liguster, lind, gran, oxel och sibirisk ärtbuske. Plana eller terrasserade delar av trädgårdar används till fruktodlingar. Naturmarken domineras av tall, rönn, björk och lönn.

I början av 1900-talet började också en koloniträdgårdsrörelse att växa fram. Tanken var att den mindre bemedlade befolkningen skulle få en hälsosam tillflyktsort med lek, rekreation och odling av nyttoväxter.

På 1960- och 70-talen ersattes många villor, av täta, stora sammanhållna grupphusområden. Genom små tomter och samlade ytor för parkering kunde utnyttjandegraden höjas väsentligt. Stadsdelarna fick nu en helt annan karaktär och utvecklades till stor del till renodlade villaområden med likartat innehåll. Genom successiv tomtindelning pågår en kontinuerlig förtätning av villasamhällena. Tillkommande hus i andra och tredje generationen på tomter kring 600 m² kompletterar eller ibland ersätter den äldre bebyggelsen. Detta innebär att olika tidsepoker finns representerade vilket i sin tur skapar en brokig och varierad karaktär. Ett par områden i Farsta strand liksom i norra Sköndal är utformade efter denna princip.

Trädgårdsstad

Idén om trädgårdsstaden kom ursprungligen från England och gick ut på att skapa en självständig stad, uppdelad i zoner med olika funktioner. Idéerna togs upp i arbetet med att förbättra bostadsförhållandena för trångbodda familjer i centrala Stockholm. I början av 1900-talet togs de första planerna fram på mark som staden förvärvat på de stora lantegendomarna utanför tullarna.

Karaktäristiskt för Stockholms trädgårdsstäder är de konstfullt planerade gaturummen med den svenska småstaden som förebild. Gatorna är anpassade till terrängen vilket gett ett slingrande mönster där de kuperadedelarna lämnats obebyggda som naturparker. Huvudstråken markeras med alléplanteringar. Vegetationen domineras av tall och ädellövträd, kompletterat med trädgårdsväxter, som fruktträd, bärbuskar, syren, hagtorn, buskrosor, fläder, schersmin och måbär. Förgårdar förekommer med inslag av små träd. Torg och platsbildningar skapar öppningar i stadsväven och

fungerar som viktiga orienteringspunkter. Skolbyggnader har ofta getts monumentala placeringar i fonden av en bredare gata. Västra delen av Sköndal, mellan perstorpsvägen och Nynäsvägen planlades 1947 och är byggt efter trädgårdsstadens ideal.

Institutionspark

Då Stockholms utveckling och expansion tog fart under senare delen av 1800-talet växte behovet av nya vetenskapliga institutioner och sjukhus. Stadens rutnätsplan blev snart fullbyggd och viktiga samhällsinstitutioner började nu istället etableras i ett bälte runt stenstaden. Institutionerna fick karaktären av parkmiljöer med friliggande byggnader utplacerade i grönskan, delvis på grund av rådande idéer om hygien och skyddszoner mot smittspridning inom sjukvården. Områdena kännetecknas av terränganpassade park- och naturmiljöer med stora gräsytor och ädellövträdbestånd mellan friliggande byggnader. Området Stora Sköndal har höga natur- och kulturvärden med en landskapsbild som är typisk för institutionsparken med dess varierande bebyggelse.

Småstugeområden

För att göra det möjligt för familjer med låga inkomster att bygga sig ett egna hem, prövades ett system av självbyggeri i början av 1920-talet. Projektet drevs först i privat regi men togs senare över av stadens fastighetskontor som upprättade typritningar. Pungpinan i Skarpnäck och Olovslund i Bromma var först ut och 1927 stod de första stugorna klara. Under de nästföljande 30 åren byggdes en rad småstugeområden ut, till exempel Norra Ängby i Bromma, Enskedefältet i Enskede, Tallkrogen, Svedmyra och delar av Gubbängen.

Planmönstret är, till skillnad från den klassiska trädgårdsstadens slingrande gatumönster, mer strikt utformat med gator i rutnät. De bredare huvudgatorna markeras av alléplanteringar. Tallkrogen utmärker sig med sin karakteristiska planstruktur där gatorna är utlagda likt löparbanor på en idrottsarena. Den grundläggande tanken var att utveckla ett egenhemsområde omgivet av både park och idrottsplats.

Stadsdelarna har en utpräglad enhetlig karaktär där varje gata karakteriseras av hus i samma storlek och höjd och med samma placering i förhållande till gatan. Även växtmaterialet var enhetligt. Småstugeområdena byggdes oftast på plan mark i dalgångar och med sparade höjddpartier insprängda i bebyggelsen som med tiden utvecklats till naturparker och uppskattade utemiljöer. Parksystèmes uppbyggnad fokuserades kring den lilla parken i kvarteret och de kvartersnära parkerna länkades sedan samman av gröna gångstråk.

Från början var vegetationen relativt sparsmakad men med tiden har gaturummen blivit karakteristiskt gröna med alléträd längs de bredare gatorna, häckar och fruktträd i trädgårdarna.

Smalhusstad

På 1930- och 40-talen, med funktionalismens ideal om sunda boendemiljöer började smala lamellhus byggas utanför tullsnitten. Sammanlagt byggdes cirka 25.000 lägenheter under perioden 1934 till 1946 och smalhusen kom att utgöra en viktig del av bostadsbyggandet i Stockholm. Smalhusstaden kännetecknas av öppna stadsplanemönster med parallellställda byggnader där husen är placerade med hänsyn till den ursprungliga naturen och vegetationen sparats in på fasaderna. Gränsen mellan det privata och offentliga rummet

luckrades upp och den nya byggnadsstilen som också inkluderade den s.k. tjockhusstaden, kallades ”hus i park”.

I Tallkrogen i anslutning till Tallkrogplan samt i anslutning till parken Odlaängen finns ett mindre exempel på smalhusbebyggelse i stadsdelen. En bärande tanke var att hålla dalgångarna fria från bebyggelse vilket innebar möjligheter att skapa sammanhängande gröna stråk mellan stadsdelarna. Det stora inslaget av grönska, de breda gatorna och den glesa utplaceringen av byggnaderna ger stadsdelarna en påtagligt grön och luftig karaktär. Naturen präglas av berghällar och träd, främst tall och ek, kompletterat med schersmin, måbär, spirea, buskrosor, hagtorn, snöbär och olvon.

Ytterstadens parker och Holger Bloms parkprogram

I samband med Stockholms expansiva utveckling under efterkrigstiden upplevde stockholmsparkerna sin storhetstid. 1941 presenterade stadsträdgårdsmästare Holger Blom sitt parkprogram vilket starkt kom att prägla både stadsbyggandet och den fortsatta utbyggnaden av stadens parker och grönområden. Redan i mitten av 1930-talet hade den dåvarande stadsträdgårdsmästaren Oswald Almqvist riktat uppmärksamhet mot parkernas och grönområdenas sociala betydelse för en växande befolkning. Almqvist ville skapa trivsamma parker och grönområden som lätt kunde nås från bostaden och som gav möjlighet till friluftsliv och rekreation. I parkprogrammet utvecklade och genomförde Holger Blom och Almqvists idéer om ett sammanhängande parknät i staden. De nya stadsdelarna kom att byggas ut med ett system av parker, grönområden och gröna stråk

genom och mellan stadsdelarna. Parknätet skulle vara stadsdelarnas offentliga rum för lek, spel, picknick, evenemang och natur- och kulturupplevelser. De skulle skapa goda förbindelser mellan bostad, skola och centrum.

Mellan bostadsgårdarna sparades naturmarken och i det karaktäristiska sprickdalslandskapets dalstråk lades större parkstråk med utrymme för mer ytkrävande lekar, motion och stora idrottsanläggningar. Stråken kopplades till större friluftsområden utanför stadsbygden och än idag är detta system en grön stomme i ytterstaden.

Stockholmsstilen

Holger Blom var stadens stadsträdgårdsmästare under åren 1938-1971. I de många parker som skapades under hans tid, utvecklades en ny parkstil med Mälارlandskapet som inspirationskälla. Parkmarken utformades efter principen att den befintliga naturen i största möjliga mån skulle bevaras. Den tillgängliggjordes med gångvägar och platser för rekreation och förädlades genom plantering av passande vegetation. Äldre natur- och kulturminnen bevarades och infogades i parkerna och omfattande program för offentlig konst genomfördes. Centrumtorgen möblerades och förskönades med blomsterarrangemang och skulpturer. Höjdskillnader löstes ofta med granittrappor. Fokus i parkplaneringen låg på parken som offentligt rum där samvaro, lek, motion, kultur och rekreation skulle erbjudas alla. Under den här tiden lanserades också parkleken och parkteatern. Parkleken - den bemannade lekplatsen - blev en av parkförvaltningens paradprodukter, en pedagogisk institution för lek och social fostran. Verksamheten växte fram till mitten på 1980-talet för att senare trappas ner.

Grannskapsenhet

Under 1940- och 50-talen växte kritiken mot funktionalismens öppna och glesa byggnadssätt som präglade småhusstadsdelarna under 1930-talet. Efter förebilder från England utvecklades så kallade grannskapsenheter där bebyggelsen organiserades i mer slutna kvarterstyper med bostadsgårdar och tydligare definierade gaturum. Gatunätets och bebyggelsens anpassning till terrängen var fortfarande ett karakteristiskt inslag i stadsmiljön men vegetationen på förgårdarna var nu mer sparsmakad.

Mot omgivande naturmark och längs gröna centrala stråk, som i Blackeberg i Bromma, placerades grupper av höga punkthus. Mindre centrumanläggningar planerades, ofta i anslutning till tunnelbanestationerna, markerade av ett högt hus som i till exempel Västertorp i Hägersten, Bagarmossen, Hökarängen och Gubbängen. Parkstråk skulle göra det möjligt att nå centrum utan att komma i kontakt med biltrafik. Stadsdelarna är tydligt avgränsade med sparad naturmark eller breda gator.

ABC-stad

I slutet av 1940-talet utvecklades idén om ABC-staden efter engelska förebilder. Ambitionen var att integrera arbetsplatser, bostäder och centrumfunktioner i en självförsörjande enhet. Vällingby planades först och är den stadsdel där ABC-stadens tankar är mest konsekvent genomförda. Högdalen och Farsta stod klara 1960 respektive 1961.

Naturlandskapets förutsättningar och olika planeringsideal gör att ABC-stadsdelarna skiljer sig åt. I Vällingby placerades centrum ovanpå tunnelbanan och en relativt tät, sammanhängande stadsmiljö skapa-

des med en centralt placerad park. Farsta och Högdalen planerades däremot i stor utsträckning utifrån bilen som det viktigaste transportmedlet. Stora parkeringsplatser anlades därför i anslutning till centrum vilket gett stadsdelarna en mer öppen struktur. Naturlandskapet är närvarande i stadsbilden även i de centrala delarna, exempelvis i Farsta. I de nya områdena utvecklades bostäder med en god tillgång till service, skolor, lekplatser, idrottsplatser och grönska. Utanför ABC-städernas kärnor av flerbostadshus byggdes rad- och kedjehus i anslutning till omgivande grönområden och dalgångar, ofta i bryn eller på höjdplatåer. Bebyggelsen och gatornas sträckning anpassades till terrängen och nivåskillnader togs ofta upp med en souterrängvåning.

Bebyggelsen präglades ofta av en tydlig gestaltungsidé där högre byggnader placerades närmast centrumanläggningen, med en successiv nedtrappning av skalan med lägre bebyggelse längre ut. Arkitekturen i vissa av centrumanläggningarna, exempelvis i Farsta centrum, är av hög kvalitet och präglas av stor formrikedom. Även Larsboda samt delar av Sköndal, bl.a. Sköndals centrum, är utformade efter dessa ideal.

Punkthusstadsdel

I takt med tunnelbanans utbyggnad i början av 1960-talet började nya stadsdelar uppföras längre ut från stadskärnan. Bebyggelsens skala blev nu större och ett striktare, mer rutnätsindelade planmönster utvecklades. Ett karakteristiskt inslag är punkthus i 12 till 16 våningar placerade i grupper vid centrubildningarna och tunnelbanestationerna. Ofta markeras höjdrygarna i landskapet av punkthus, orienterade i nordost - sydväst för att uppnå största möjliga solljusinfall. Öppna naturstråk genom bebyggelsen med ett centralt

gångvägssystem, skolor, idrottsplatser och parker som i till exempel Rågsved och Hagsätra blev ett vanligt karaktärsdrag. Bilinnehavet ökade vid denna tid vilket ställde krav på fler parkeringsplatser. Öppna stora parkeringsytor anlades därför mellan husen eller i garage i anslutning till huvudgatorna. Trafiksäkerhetsfrågor började uppmärksammas alltmer i planeringen och separering av olika trafikslag blev allt vanligare. Angöring med bil skedde ofta via säckgator och körbara gångvägar fram till bostadsentréerna. Fagersjö och Farsta strand är till stora delar planerade utefter dessa utformningsprinciper.

1970 - nutid

I Farsta skedde den sista stora utbyggnaden under 60-talet. Efter detta har främst mindre förtätningar skett. Under 80-talet byggdes enstaka hus i intill befintlig bebyggelse. På 90-talet anlades Stig Trenters torg vid Farsta Strands tunnelbaneuppgång. I samband med detta uppfördes flerbamiljshus runt torget samt längs Magelungsvägen.

På 2000-talet har två större områden bebyggts i stadsdelen. Det ena området ligger längs Ågesta broväg mellan Larsbodavägen och Magelungsvägen. Det andra är en större exploatering längs Sandåkravägen i Sköndal där en blandning av radhus och flerbamiljshus har uppförts.

Idag står Farsta stadsdelsområde inför en ny utbyggnadsvåg. I de norra delarna framförallt via mindre kompletteringar och infillprojekt medan de södra delarna, med tyngdpunkt Farsta i centrum, står inför en omfattande omvandling av mark som frigörs vid verksamhetsnedläggning samt genom exploatering av parkmark.

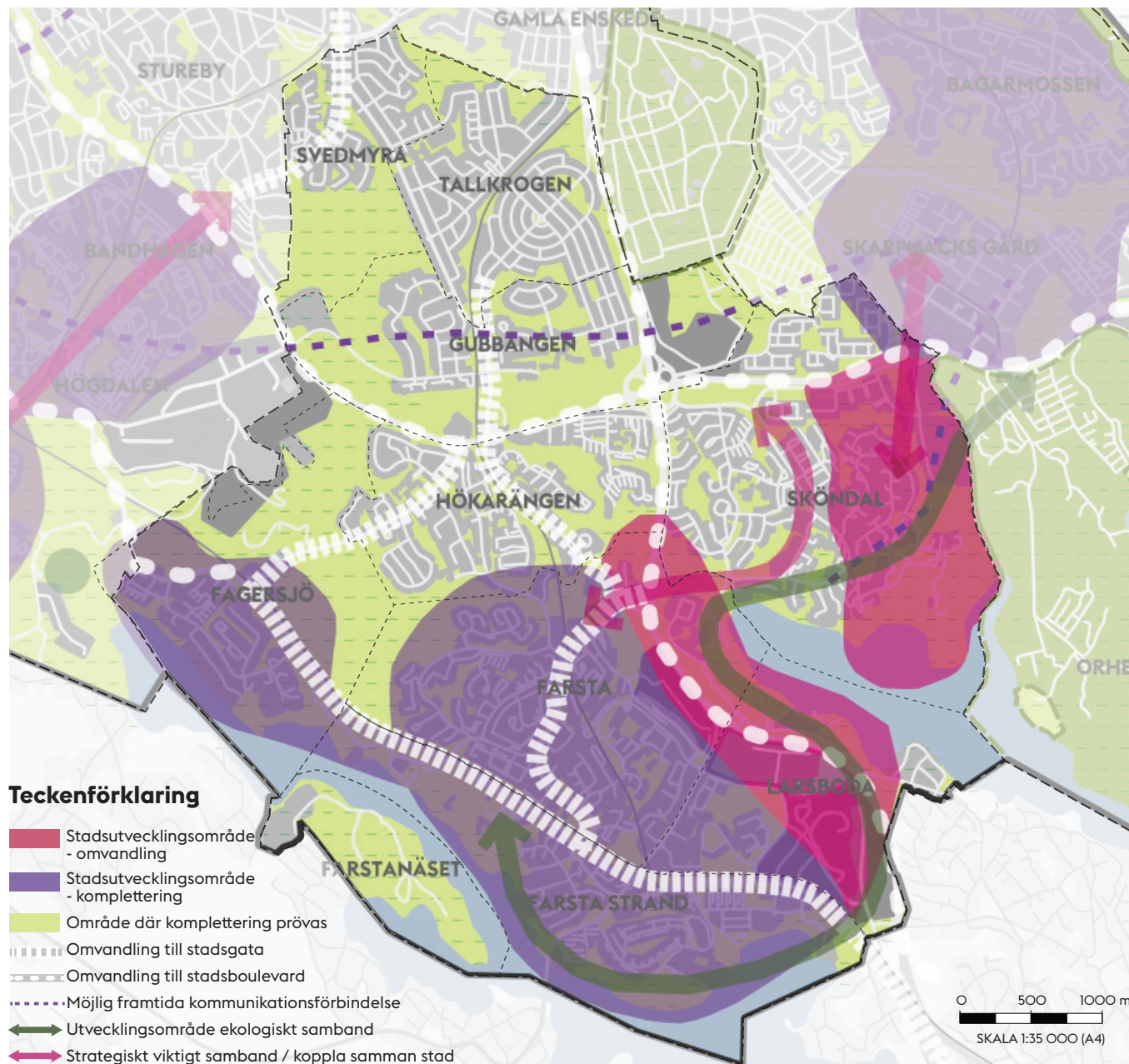
Planerad utbyggnad av Farsta stadsdelsområde

Farsta stadsdelsområde anges i samrådsförslaget av översiktsplanen (samrådsförslag, 2016) som ett av tre fokusområdena i stadens utbyggnadsstrategi. Fokusområdena; Farsta, Skärholmen och Kista-Järva, har pekats ut för att få genomförandekraft i stadsbyggnad. Till dessa platser riktas stadens planeringsresurser och investeringar för att få igång mer omfattande bostadsbyggande och stadsutveckling än vad som annars vore möjligt med nuvarande marknadsförutsättningar.

I Farsta stadsdelsområde planeras för ca 10 000 bostäder varav de flesta i anslutning till tyngdpunkt Farsta (se nästkommande sida). Även längs sambandet Hökarängen-Farsta samt i Stora Sköndal finns stora utbyggnadsmöjligheter enligt översiktsplanen. I samband med byggandet av bostäder ska staden skapa goda förutsättningar för mer service, kultur och arbetsplatser i stadsdelsområdet, särskilt i Farsta. Översiktsplanen pekar också på vikten av att stärka de gröna sambanden bl.a. mellan Magelungens strand och Fagersjöskogen samt mellan Magelungen, Drevviken och Sköndal.

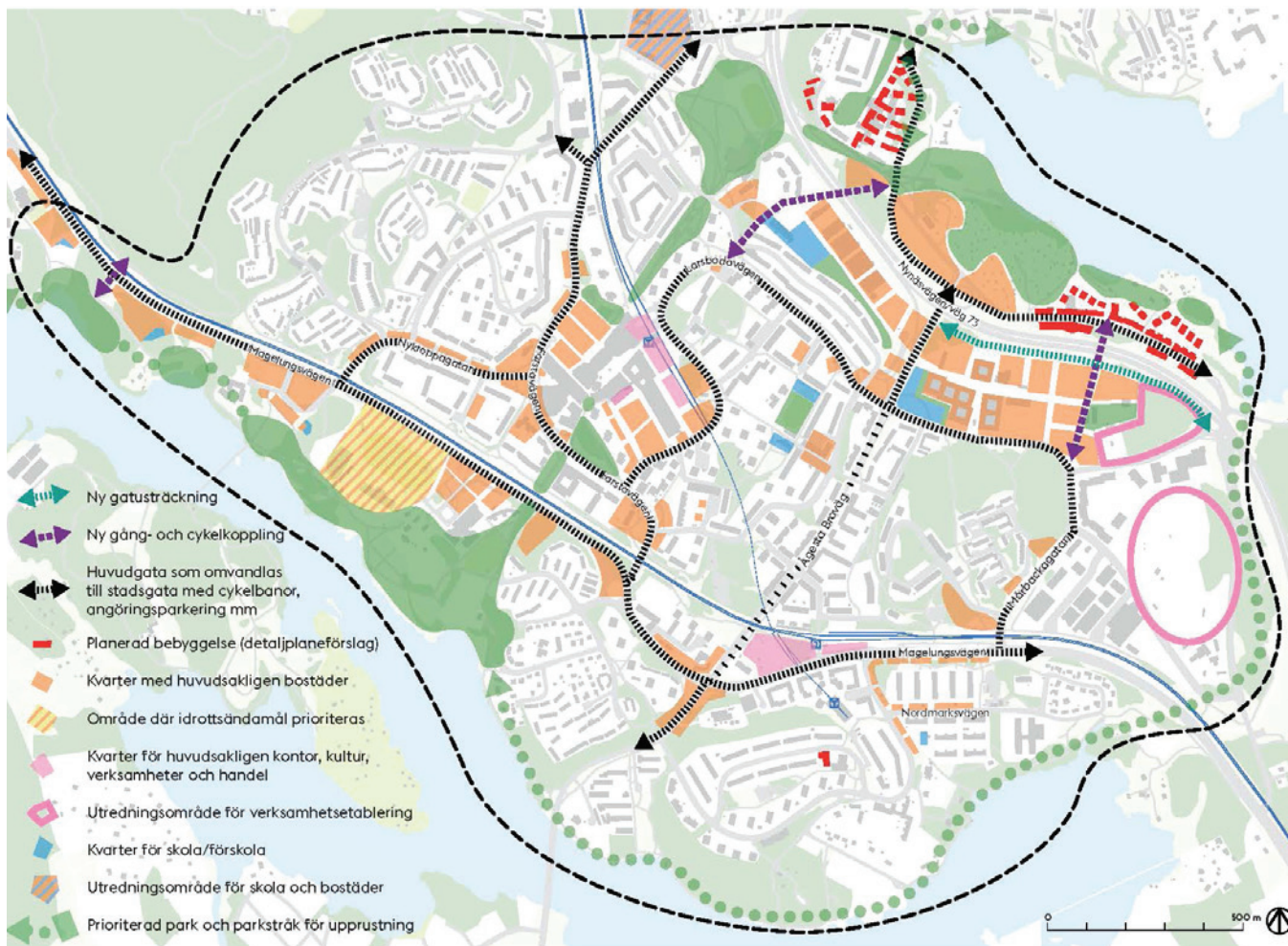
På lång sikt finns ett antal vägar som enligt översiktsplanen har potential för stadsutveckling med bostadsbyggande och sammankoppling av omkringliggande stadsdelar exempelvis Nynäsvägen, Örbyvägen och Magelungsvägen.

Till höger visas stadsutbyggnadsmöjligheter i Farsta Stadsdelsområde enligt samrådsförslaget för ÖP 2016. Mer information om respektive stadsdels utveckling finns beskriven i del 2.

Stadsutvecklingsmöjligheter, Översiktsplan för Stockholm, 2016, Samrådsförslag.

Program för Tyngdpunkt Farsta. Samrådsförslag Diarienummer:2012-09102-53 Stockholm.se/tungdpunktfarsta, 2016-06-01

Tyngdpunkt Farsta

Fram till år 2030 planeras Stockholm växa med 140 000 nya bostäder. I Översiktsplan för Stockholm (Promenadstaden, 2010) utpekas Farsta som en tyngdpunkt vilket innebär att rollen som ett betydande centrum i Söderort ska förstärkas. Det stödjer utvecklingen av en mer flerkärnig stad med täta och innehållsrika stadsdelar även i ytterstaden.

För att möta expansionens ökade krav på området har stadsbyggnadskontoret därför upprättat ett programförslag som utöver en förtätning med bostäder också hanterar frågor om handel, verksamheter och allmänna funktioner. Programmet konkretiserar hur Farsta kan utvecklas till en tyngdpunkt - en komplett, modern och promenadvänlig stadsdel. Förslaget innebär en knapp dubbling av antalet bostäder i stadsdelen till dagens ca 10 000 bostäder föreslås ytterligare drygt 8000 bostäder. Utöver bostäder föreslår programmet handel, verksamheter och de allmänna funktioner som en tyngdpunkt och en kraftigt ökad befolkning kräver, som förskolor, skola, parker, och grönstruktur.

En god parkstandard är en självklar utgångspunkt även vid planering av tyngdpunkter och stadsutvecklingsområden, där nya parksatsningar blir en central del i utvecklingen. (Promenadstaden, 2010)

Kartan till höger visar områden där planering för bostäder pågår liksom de parker och stråk som föreslås i Program för Tyngdpunkt Farsta (2015). Den planerade tätheten innebär att delar av tyngdpunkt Farsta kommer att ha en parktillgång som motsvarar tillgången i innerstadsstadsdelen Södermalm.

Service

Regionala funktioner

Farsta stadsdelsområde är väl försett med kollektivtrafik i form av tunnelbana, pendeltåg och bussar.

Undantagen är Fagersjö och Sköndal som har dåliga kollektiva förbindelser. Farsta strand är en kollektivtrafiknod med omstigning mellan tunnelbana, pendeltåg och buss. I och med den planerade utbyggnaden av Sköndal kommer man att behöva stärka kollektivtrafiken genom området.

Farsta centrum är dagtid en livlig och uppskattad handelsplats, och en målpunkt för ett större omland. I samband med tyngdpunktsarbetet, där parkeringstorna runt centrum planeras för bostäder, verksamheter och handel, kommer Farsta centrums funktion som regional tyngdpunkt att stärkas.

Lokala funktioner

Förutom Farsta centrum finns i varje stadsdel lokala funktioner och centrum. I många fall sammanfaller den lokala servicen med läget för tunnelbanan och tillhörande torgbildning. Så är fallet i Tallkrogen, Gubbängen, Hökarängen, Farsta och Farsta strand. I Sköndal finns centrum längs Sköndalsvägen/Bagarfruvägen. Svedmyra har viss service längs oppundavägen liksom vid rondellen Enskedevägen/Handelsvägen.

Det finns tre salutorg, där det tillåts torghandel, i stadsdelsområdet. Torghandel förekommer året runt på Farsta torg och mer tillfälligt på David Helldéns torg i Hökarängens centrum. Det tredje torget, Stieg Trenters torg i Farsta strand, har för närvarande ingen fungerande torghandel.

Läget för service och centrumfunktioner är inte statistiskt över tid. Nya behov kan uppkomma och andra försvinna. Exempelvis har Spritstorget omvandlats till ett parktorg efter att servicefunktionerna runt torget försvunnit och därmed behovet av en hårdgjordyta. För platser som tappat sin funktion som torg kan utformning och innehåll ses över i dialog med aktörer och boende i närheten. Hänsyn skall tas till kulturhistoriska och funktionella aspekter.

Den omfattande framtida utbyggnaden kommer att generera nya behov av offentliga platser och servicefunktioner, och därmed nya lokaliseringar av centrumfunktioner.

Farsta centrum

Kulturhistoriska miljöer

Nya perspektiv på kulturmiljön

Stockholm växer och det innebär stora utmaningar för hanteringen av kulturhistoriska värden. År 2011 gav Unesco ut en global rekommendation som beskriver ett förhållningssätt till historiska urbana landskap. Här ges människors upplevelser av platserns identitet och sammanhang en större betydelse än tidigare. Det sker, enligt Unesco, en fortlöpande förändring från en fokusering på arkitektoniska minnesmärken till ett bredare erkännande av betydelsen av de sociala, kulturella och ekonomiska aspekterna på stadsmiljöns värden. För Stockholms stad innebär detta att de kulturhistoriska värdena ska fungera som en av flera utgångspunkter när staden växer. Riksintresset för kulturmiljövården ska ses som en viktig resurs och utgöra en grund för medborgardialog när stadsdelar utvecklas.

Kulturhistoriskt värdefulla parker

Stockholms stad har en lång och rik parkhistoria. Vissa parker och naturområden har ett särskilt bevarandevärde ur kulturhistorisk synvinkel. I dagsläget ligger huvuddelen av de bevarandevärda parkerna, torgen och platserna i innerstaden. Någon heltäckande kulturhistorisk inventering och klassificering av stadens parker har dock inte utförts. Ytterligare parker, framförallt i ytterstaden, kan därmed ha ett kulturhistoriskt värde.

Kulturhistorisk bedömning av parker

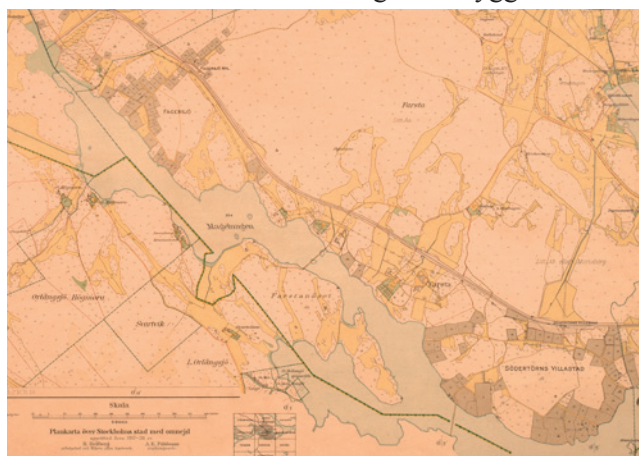
Stockholms stadsmuseum har utarbetat en metod för kulturhistorisk bedömning av parker och grönområden för att möta ett ökande behov av att hantera grönytors kulturhistoriska värden. Metoden används i första hand för att precisera och definiera värden och kunna fungera som en utgångspunkt i arbeten med renovering och omgestaltning (se Kulturhistorisk bedömning

av parker och grönområden - en metodutveckling, Stockholms Stadsmuseum, 2011).

Vid förändringar av historiska miljöer och parker bör en kulturhistorisk bedömning göras. Bedömningen ska ligga till grund för arbeten med renovering och omgestaltning av platsen. Den kulturhistoriska bedömningen är en av flera utgångspunkter att ta hänsyn till vid utvecklandet av stadsdelarna. Skötsel och vård av parkernas kulturhistoriska element bör sammanställas i vårdplaner. Informationsskyltar om byggnadernas och parkernas historia bör förbättras i samband med upprustningar.

Kulturhistorisk klassificering av byggnader och bebyggelsemiljöer

Mellan åren 2004 och 2009 inventerade och kulturhistoriskt klassificerade Stadsmuseet en stor del av ytterstadens bebyggelse och miljöer. Inom Farsta stadsdelsområde finns ett antal områden som av Stockholms stadsmuseum pekats ut som kulturhistoriskt värdefulla, alternativt fastigheter vars kulturhistoriska värde motsvarar fordringar för byggnadsminne

Södertörns Villastad, 1917, Utgiven av Generalstabens litografiska anstalt, Hellberg, H., m.fl., Stockholmskällan

i kulturmiljölagen. Nedan beskrivs flertalet av dessa områden. Några fastigheter, Sjöskumsvägen, Farsta 2:1 husnr 180, Fruktårtan 8 hus 1, Vattentornet i Fagersjö och Dalbobranten, är klassade som byggnadsminnen men är inte med i beskrivningen. Tallkrogen har inte inventerats. För mer information se Stadsmuseets kulturhistoriska klassificering.

Södertörn villastad

Utmed gångvägen som slingrar sig längs Magelungens frodiga strandvegetation ligger, inbäddade i lummig grönska, ett fåtal bevarade villor från tiden för Södertörns villastad; de flesta revs vid stadsdelens exploatering under 50- och 60-talen. De äldre kvarvarande villorna i Fagersjö och längs Magelungen vid Farsta strand berättar om stadsdelarnas tidigare historia och har betydande lokalhistoriska värden.

Magelungens norra strand

Miljön längs med Magelungens norra strand, utgörs av ett naturskönt område med talrika fornlämningar där det kulturhistoriskt värdefulla Farsta gård utgör ett betydelsefullt inslag i landskapet. Inom området skall stor hänsyn tas till såväl helhetsmiljöns som de enskilda byggnadernas kulturhistoriska värde.

Farsta gård

Den vid Magelungen vackert belägna gården är känd sedan 1384. Den nuvarande timrade mangårdsbyggnaden i karolinsk stil, uppfördes under 1600-talets andra hälft. Gården byggdes om på 1700-talet varvid manbyggnaden i stort fick sin nuvarande utformning. Under 1700-talet tillkom de tre flyglarna, den ena ombyggd på 1790-talet. Nedanför gårdsanläggningen sträcker sig en stor terrasserad trädgård ned mot sjön. Intill gården står söderorts enda kvarvarande runsten.

Stora Sköndals kyrka. Foto Johansson Ingrid 2010-2014. Digitala stadsmuseet.

Det anrika och vackert belägna Farsta Gård uppvisar en för Stockholm unik gårdsmiljö från 1700-talet. Fastighetens kulturhistoriska värde motsvarar fordringar för byggnadsminne i kulturmiljölagen.

Stora Sköndal

Fastigheten Stora Sköndal, Svenska Diakonisällskapets anstalt, är en anläggning med mycket stora kulturhistoriska värden. Byggnader från olika tider, med varierande funktion, arkitektur och byggnadsmaterial samverkar med det kuperade och lummiga landskapet till att skapa en helhetsmiljö utan motstycke i Stockholmstrakten. Fyra av byggnaderna, huvudbyggnaden från 1600-talet, kyrkan, gravkapellet och torkladan vid Drevviken, har synnerligen stora kulturhistoriska värden. Inom områdena skall stor hänsyn tas till såväl helhetsmiljöns som de enskilda byggnadernas kulturhistoriska värde. Fastighetens kulturhistoriska värde motsvarar fordringar för byggnadsminne i kulturmiljölagen.

Drevvikens strand

Den södra delen av fastigheten Stora Sköndal utgör en del av den kulturhistoriskt värdefulla och utpekade miljön Drevvikens strand, som fortsätter västerut mot Farsta. Området är naturskönt där de kulturhistoriskt värdefulla gårdarna Sköndalsbro, Skönstavig och Hökarängens gård utgör ett betydelsefullt inslag i landskapet. Inom Drevvikens skyddsområde finns även äldre torpmiljöer och det tidiga 1900-talets sommarhusbebyggelse och campingstugor.

Sköndals småstugeområde

Småstugorna i västra Sköndal uppfördes huvudsakligen under åren 1947-53. Området är kuperat, med ett gatunät som följer terrängen och bildar små intima gaturum. Stugorna, som uppfördes som självbyggeri i Småstugebyråns regi, ligger relativt tätt i långa rader parallellt med gatan. De flesta uppfördes som envåningshus med fasader av locklistpanel eller grov puts och rött lertegel på taken. Området är enhetligt och till karaktären välbevarat.

Skönstavigs Gård, Foto Halldin Oscar, 1927, Digitala stadsmuseet.

Söderledskyrkan

Söderledskyrkan uppfördes under åren 1958–1960 och invigdes i december 1960. Arkitekter var Hans Borgström och Bengt Lindroos. Trädgårdsarkitekten Walter Bauer har stått för markplaneringen och utformningen av komplexets små gårdar. På mitten av 1950-talet hade Stockholms stad börjat planera för ABC-staden Farsta, vars centrum skulle betjäna 65 000 människor. Även om den nya kyrkan inte kom att hamna så nära det planerade storcentrumet kom den att ligga ganska centralt i den nya stora församlingen. Fastighetens kulturhistoriska värde motsvarar fordringar för byggnadsminne i kulturmiljölagen.

Hökarängens gård

Intill Drevvikens strand ligger Hökarängens gård vars timrade manbyggnad i en våning troligen är uppförd i början av 1800-talet. Det äldsta huset är en timrad länga från början av 1700-talet och till gården hör även en bod från 1818.

Burmanstorp 1 Larsboda

Vid Mårbackagatan 11-17 i Larsboda, cirka 400 meter söder om den äldre anläggningen byggdes mellan 1966 och 1969 lokaler för en utökning av dåvarande Televerkets verksamhet. Som kontrast till Telias nyligen uppförda skivhus valde arkitekterna Hidemark och Danielson att utföra byggnaderna låga, mellan tre och fyra våningar höga. Några av husen är förskjutna i förhållande till varandra, samtidigt som de sluter sig kring individuellt gestaltade gårdar och gaturum. M-Arkitekter AB och Sven-Olof Nyberg gestaltade gårdsmiljöerna. Byggnaden belönades 1969 med Kasper Salin-priset. Fastighetens kulturhistoriska värde motsvarar fordringar för byggnadsminne i kulturmiljölagen.

Flygbild av Farsta centrum vid invigningen 1960, Foto Bladh Oscar, 1960. Digitala stadsmuseet.

Farsta centrum

Farsta centrums utveckling var ett viktigt steg i Stockholms planeringshistoria och del i ABC-stadens grundidé med arbete, bostad och centrum. Centrumanläggningen bildar en sammanhållen miljö av stort miljöskapande- och samhällshistoriskt värde. De olika husen har en uttrycksfull och individuell utformning och besitter ett stort symbolvärde och stora arkitekturhistoriska värden.

Hökarängen

Bortsett från Fagerängsområdet är Hökarängen utpekat som särskilt kulturhistoriskt värdefullt i översiktsplanen för Stockholm. Stadsdelen var en av de första i Sverige att planeras med stadsplaneidéer om grannskapsenheter och stadsdelscentra, och Hökarängens centrum det första förortscenrat i Sverige som planerades trafikseparerat med en gånggata. Den välgestaltade och välbevarade centrumanläggningen, som på ett tidstypiskt sätt markeras av ett högt punkt-hus, har samhällshistoriska och stadsplaneringshisto-

rika värden. Mellan åren 1999 och 2000 genomfördes en ambitiös renovering vilket bidragit till bibehållandet av den sammanhållna miljön och dess stora upplevelsevärde. Inom området skall stor hänsyn tas till såväl helhetsmiljöns som de enskilda byggnadernas kulturhistoriska värde.

Hökarängen centrum.

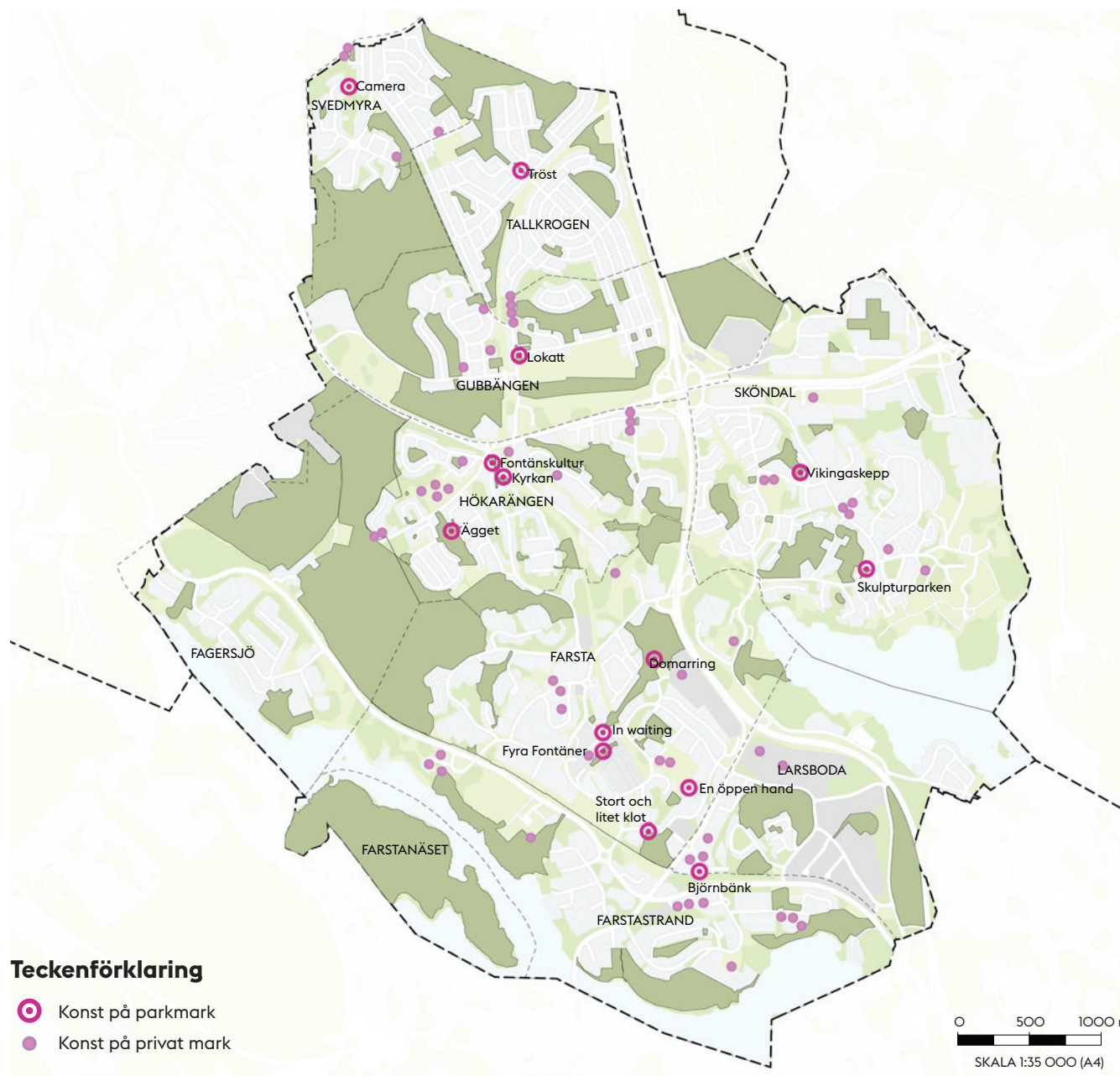
Konst i den offentliga miljön

I stadens offentliga miljöer finns en mängd konstverk från olika tidsepoker. Konsten är identitetsskapande och en viktig del av platsernas kulturhistoriska värden. Konsten bildar ett offentligt galleri som anknyter till viktiga historiska händelser eller inbjuder till reflektion. Staden har sedan länge haft stora ambitioner för den offentliga konsten. Redan under 1800- talet och 1900- talet fanns offentlig konst i innerstadens parker. Dessa utgjordes mestadels av statyer och monument av välkända personer. På så sätt ansågs konsten ha ett pedagogiskt syfte.

Mellan 1950 och 1970-talet genomfördes omfattande program för den offentliga konsten. Under denna tid nådde den offentliga konsten rekordår. Verken placerades längs flera av parkstråken. År 1962 bildades på stadsträdgårdsmästaren Holger Bloms initiativ Konstnämnden för utsmyckning av allmänna platser, KNAP. Nämnden stod för att konsten skulle nå ut till alla, även de som inte vanligen vistades på konstutställningar och vernissager. I samband med detta infördes fler konstnämnder och rutiner för beställningarna.

Under de senaste åren har Stockholm konst arbetat med att även köpa in konst till ytterstaden. Sedan år 2008 ansvarar Kulturförvaltningen, genom Stockholms konst, för inköpen av stadens offentliga konst. Stockholms stadsmuseum ansvarar för förvaltning, underhåll och renovering av stadens offentliga konst.

Stadsdelen kan också ta initiativ till eller finansiera enskilda konstprojekt. Ett sådant projekt är mosaikväggen som pryder en del av Fagersjöskolans byggnad. Konstverket utfördes av sommarjobbade ungdomar tillsammans med Remakebolaget.

Konst i Farsta. Källa: Farsta stadsdelsförvaltning samt Konsten i söderort, 2011

Parkkaraktärer

Parker och naturområden har skapats och utvecklats under olika epoker och har därmed olika karaktärer. Vilken karaktär en park har påverkar hur den upplevs, används och tas i anspråk. Karaktären är viktig att identifiera och beskriva för att veta hur respektive park kan värnas och utvecklas. Parkkaraktären beskriver parkens gestaltning, typ av innehåll och ger en indikation på förutsättningarna för skötseln. Karaktären ska användas som målbild vid programskrivningar och vid upprättande av skötselplaner. Här beskrivs de typer av parker och gröna platser som finns inom stadsdelsområdet Farsta. I Parkplan Farsta stadsdelsområde Del 2 beskrivs respektive park.

Stadsdelspark

Stadsdelsparker finns från olika epoker. De kan definieras som en större kultiverad park – minst 5 ha – med öppna gräsytor (minst 50 meter breda) och träd. Deras karaktär skiljer sig åt i ytter- och innerstaden men de har alltid en funktion som social mötesplats i stadsdelen och är ofta ett utflyktsmål, ett smycke, som formats efter rådande stilideal och behov av innehåll. En stadsdelspark ska innehålla flera sociala värden t.ex. lek, sport, sitta i solen, picknick, mötesplats, blomprakt och pulka eller skridskoåkning. Stadsdelsparker har ofta skötselintensiva ytor som vattenkonst och blomsterprakt och de har många besökare. För att hålla en hög standard behöver därmed både parkens funktioner och ytor ses över regelbundet.

Kvarterspark

Kvartersparker är bostadsnära parker för lek, promenader, avkoppling och samvaro. De är gröna oaser som är insprängda i bebyggelsen och som är ett komplement till större stadsdelsparker och naturområden. De bör vara minst 0,5 ha och på grund av sin storlek rymmer de begränsat med parkfunktioner.

Naturpark

Naturparker är ursparad Stockholmsnatur, ofta en skoglig miljö med inslag av park som är mindre än 50 ha. Begreppet ”naturpark” utvecklades av stadsträdgårdsmästaren Rutger Sernander vid anläggandet av Ålstensparken i Bromma under 1920-talet. Målet var att skapa park inom Mälارlandskapet med dess egna naturliga förutsättningar. Det är en parktyp som kräver kunskaper om både natur- och kulturlandskapet liksom om ekologi vid planering, anläggning och skötsel. Naturparker innehåller ofta både skogsmark och äldre ängs- och hagmarksmiljöer. Naturparker ingår ibland som en del av de gröna kilarna och ibland som solitära parker inom tätbebyggda områden. Ofta innehåller naturparkerna anlagda delar som sittplatser, lekplatser och mindre bollplaner. De uppfyller många av de sociala kvaliteter som återfinns i parkriklinjerna. Karaktärshabitaten är en viktig del av naturparkens karaktär.

Strandpark

Stränderna och vattnet ger Stockholm dess tydligaste identitet. En viktig del av upplevelsen i strandparkerna är också vattenrummet och stranden på andra sidan. Samverkan mellan den byggda staden och vattnet med båtliv, bad, skridskoåkning och fiske är en unik kvalitet. Staden har bevarat och utvecklat detta genom att anlägga långa sammanhängande parker med återskapad natur, företrädesvis lövträd såsom pil och björk. Gång- och cykelvägar är inordnade på olika sätt. Byggda delar begränsas till bryggor och sittplatser. Trycket på att bygga serveringsbyggnader i strandparkerna är stort. Aspekter som bör behandlas är den publika delens storlek, gestaltning och läge samt möjligheter till varutransporter och avfallshantering.

Dalstråspark

Dalstråsparkerna härstämmer från stadsträdgårdsmästaren Holger Bloms parkprogram från 1930-talet och är rumsligt avgränsade, anlagda parkytor som ligger i naturliga dalstråk. Ofta utgör de en gräns mellan olika stadsdelar. De är en del av den överordnade grönsstrukturen och skapar viktiga förbindelser med naturparkerna och de gröna kilarna. De är öppna till sin karaktär med koncentration av aktiviteter i kanterna.

Natur- och friluftsområde

Natur- och friluftsområden är skogsområden på över 50 ha. Dessa områden är ovärderliga resurser både regionalt och lokalt. På nära håll från bostaden finns kvaliteter som få andra storstäder kan erbjuda. Rekreation, friluftsliv och ekologiska spridningskorridorer är värden som förknippas med dessa områden. Värdena är till stor del beroende av storleken. För att behålla målet att inom 1000 meter kunna nå områden som ger ”skogskänsla”, ”vild natur” och ”odling” krävs att Stockholms större skogsområden hålls så intakta som möjligt.

Koloniområde

Koloniområden är områden avsedda för odling och innehar ofta stor artrikedom. De har allmänt tillgängliga gångvägar vilket gör att man kan njuta av blomsterprakten. De är också mötesplatser för de som odlar.

Bostadsnära natur

Bostadsnära natur är sparade skogs- och andra naturmiljöer med inslag av anlagda delar i form av gångvägar, murar och sittplatser. Ordet natur används för att det inte bara omfattar växtlighet, utan även vattnet,

berget, stranden och djurlivet. En del av de naturtyper som finns i den bostadsnära naturen är karaktärshabitat som t.ex. barrskog eller kultur- och odlingslandskap. Den bostadsnära naturen är gröna oaser som kan ha stora rekreativa värden på kvartersnivå. De erbjuder lekmiljöer, hundpromenader, skogskänsla m.m. Den bostadsnära naturen kan vara planlagd som park eller natur och är ett stadsbyggnadselement som används för att knyta ihop områden.

Kyrkogårdar och begravningsplatser

Kyrkogårdar och begravningsplatser är historiska gröna oaser i staden som förvaltas av kyrkogårdsförvaltningen. De är stillsamma stadsrum med stora upplevelsevärden och innehåller ofta träd, gräs och blomsterprakt. Kyrkogårdarna har ett särskilt ändamål och kan därför inte räknas som parker i tillgångsanalysen.

Parktorg

Parktorg är gröna platser med trädkronor och växtlighet. De är en del av gatustrukturen men med parkens innehåll i form av träd, blomsterplanteringar och gräsytor. Ofta finns uteserveringar och andra aktiviteter och ibland förekommer lekplatser.

Fickpark

Gemensamt för fickparkerna är att de är välordnade små platser, ofta med höga visuella värden. Fickparken bör vara ett grönt rum, t.ex. en liten trädgård eller täppa med mycket blomsterplanteringar, en plats med konstverk eller prydnadsskulptur. Fickparkerna kan vara riktigt små platser med en yta på 0,02-0,2 ha. I de delar av staden som förtätas kan fickparker berika staden med nya rekreativa värden. Runt fickparkerna

skapas ofta en lokal kultur, vilket är positivt. Fickparkerna kan också anläggas som temporära platser.

Grön topp

Ytterstadens ”gröna toppar” är kontgjorda kullar, ca 40 meter höga, många från 1960-talet. När stora delar av Klarakvarteren revs, tunnelbanan borrades genom urberget och miljonprogrammets stadsdelar byggdes lades schaktmassorna upp på toppar. Idag fungerar de som skidbackar och rekreationsområden samt utgör tydliga orienteringsmärken i landskapet.

Övriga gröna friytor

Grönytor som inte passar in i någon av ovanstående parktyper är också en del av grönstrukturen. Dessa ytor har få rekreativa värden och ofta del av transportstråk, förgårdsmark eller gröna småytor. Övriga gröna friytor kan ha andra värden för stadsbilden eller bidra med ekosystemtjänster. Exempel på värden är småbiotoper som bidrar till biologisk mångfald t.ex. fågelliv och insekter, ytor för ekosystemtjänster som vattenfördröjning, partikeluppsamling eller temperaturreglering samt upplevda visuella barriärer mot trafik eller buller.

Naturstensmurar i kvartersparken Klippbacken, Larsboda.

Strategier för Farsta stadsdelsområdes gröna karaktär

Stadsdelsområdets karaktärsdrag och gröna kulturvärden ska förvaltas. Åtgärder som vidtas ska syfta till att värna och utveckla områdets kvaliteter och värdefulla kulturmiljöer.

Använd de gröna karaktärsdragen som utgångspunkt vid förnyelse av parkerna

Farsta stadsdelsområdes parker ska ha en utformning som bygger på identitet och karaktär och som svarar mot samtidens behov. Att ta till vara på det som utmärker stadsdelsområdets stadsbild och värna Stockholms rika parktradition är en given utgångspunkt.

Parker med olika karaktär ska skapas. Mälarnaturens karaktärsdrag, med sin typiska topografi och vegetation, ska tas tillvara. Hänsyn ska tas till historia, estetik och användning då växter och andra byggnadsmaterial väljs.

Topografin och landskapets karakteristiska landformer berättar om stadens och platserns historia och bör därmed bevaras och synliggöras. I Farsta stadsdelsområdes naturområden ska utsiktsplatser och utblickar värnas och stärkas. Topografin ska understrykas och de vegetationsklädda bergsbranterna ska bevaras och utvecklas.

I samband med förnyelse av parker ska hänsyn till kulturhistoriska värden tas. Vid behov ska en kulturhistorisk bedömning genomföras. Information om parkernas historia ska förbättras och förnyas.

Vid etablering av verksamheter i direkt anslutning till parkerna ska en analys av möjlig påverkan på parkmiljön, utblickar, kontakten med omgivningarna och dylikt alltid göras.

Värna och utveckla karaktären med gröna stråk och mötesplatser.

De gröna kvaliteterna i befintlig stadsbyggnadskaraktär med grönska mellan hus, på bostadsgårdar och förgårdsmark, i parker, parkstråk och naturområden, ska värnas och utvecklas.

Strategiskt viktiga parkytor ska identifieras och utvecklas.

Förädla och förstärk den gröna strukturen inom stadsdelsområdet, till angränsande stadsdelar och till de gröna kilarna.

Sambanden mellan Farsta stadsdelsområdes parker och naturområden ska stärkas genom att kopplingarna förbättras och barriärer minskas.

Det finns en medvetet bevarad grönstruktur mellan och inom stadsdelarna. I samband med nyexploatering är det därför viktigt att belysa konsekvenserna om grönstrukturen förändras.

Identifiera och utveckla de grönstråk som utgör särskilt viktiga länkar för att skapa en sammanhängande grön promenadstad. Åtgärda bristande länkar.

Vid exploateringsprojekt är det viktigt att verka för att nya parker skapas och att angränsande parker utvecklas så att de integreras i samverkan med bebyggelsen.

I all planering inom stadsdelsområdet ska möjligheten att hitta ut i närmatur och parker stärkas. Orienterbarheten i stadsdelsområdet ska förbättras.

Utveckla mötet med vattnet

Strandpromenaderna ska utvecklas genom att flera målpunkter skapas och promenadens tillgänglighet och attraktivitet förbättras.

Strandpromenaderna ska även fortsättningsvis ha karaktären av naturstrand och ny bebyggelse ska placeras med hänsyn till denna gröna karaktär. Det finns ett behov av att utveckla förhållningssätt till Farstas vattenrum och stränder som underlag för fortsatt planering.

Hökarängen

Ullerudsbacken, Farsta strand

Måsen, Farsta Strand

Farsta stadsdelsområdes gröna vardagsrum

Park- och naturmarken är Farstabornas gröna vardagsrum, där de tillbringar stor del av sin fritid. Tillgången på och utformningen av vardagsrummen har en stor betydelse för invånarnas vardagsliv, livskvalitet och hälsa. För att stadsdelsområdets park- och naturmark ska kunna användas av alla är det viktigt att det finns en mångfald av funktioner, upplevelser och sociala värden.

Boende och besökare

Den totala folkmängden i Farsta stadsdelsområde var år 2015 drygt 55 000. Åldersfördelningen visar att 23% är barn mellan 0-19 år, och ca 5% är 80 år eller äldre. Andelen barn är något högre än för Stockholm som helhet (21,4%) och förväntas att öka till 24% år 2025.

Folkmängden och åldersstrukturen förändras i takt med att personer flyttar in eller ut från stadsdelsområdet eller genom att personer dör eller att barn föds. I översiktplanen (remiss 2016) pekas Farsta ut som ett av tre fokusområden för stadsbyggande i ytterstaden med planer på ca 8000 nya bostäder fram till år 2030. Bl.a. ingår Farsta centrum, Farstavägen, Magelungsvägen, Hökarängen-Farsta samt Stora Sköndal i planeringen för att skapa en tätare, mer sammanhållen och varierad stadsmiljö. Parallellt med planeringen av de större exploateringsprojekten pågår även många mindre förtätningsprojekt i övriga delen av stadsdelsområdet. Därmed förväntas befolkningen att öka till ca 69 000 år 2025, enligt en rapport från Stockholm

stads utrednings- och statistikkontor.

I samband med en ökad exploatering planeras också för en rad nya parker och parkupprustningar varav flera har potential att komma hela stadsdelen till del. En ständigt ökande befolkning ställer också högre krav och ökar trycket på stadsdelsområdets park- och naturmark. Med ett ökat tryck ökar slitaget och därmed även behovet av skötsel och renovering av park- och naturmarken. Med fler barn och unga ökar framförallt kraven på stadsdelsområdets lekplatser och aktivitetsytor.

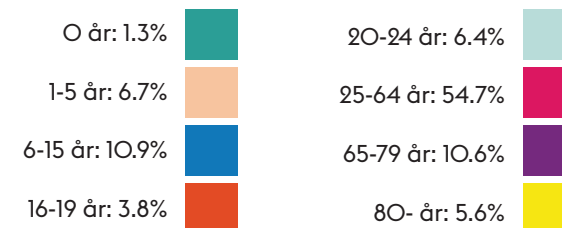
Farstas stadsdelsområdes största besöksmål är Farsta gård och Magelungens strandpromenad. Farsta centrum är idag ett av söderorts största centrum med cirka 14,5 miljoner besökare per år. Sommartid är Farstabadet och Hökarängsbadet välbesökta utflyktsmål liksom parkleken Farstaängen eftersom den har sommaröppet.

Allmänhetens engagemang

Kunskapen om livet i staden, om hur parker och

Fakta

Åldersfördelning Farsta stadsdelsområde år 2015

Källa: Statistik Stockholm.

grönområden fungerar, finns till stor del hos dem som bor nära eller använder platserna ofta. Att hämta in kunskap, erfarenhet och förslag från närboende och besökare är viktigt och en given del av arbetet med parkskötsel och parkupprustningar.

Beroende på typen av projekt och brukargruppens förutsättningar kan olika metoder för medborgarmedverkan och återkoppling användas. Upprustningar och andra parksatsningar planeras så att prioriteringar kan göras utifrån inkomna synpunkter och förslag.

Att ta till vara och uppmuntra allmänhetens engagemang är viktigt och kan göras på många olika sätt. Det kan från stadens sida exempelvis handla om att öka den upplevda tryggheten och förståelsen för parkernas skötsel och underhåll. Det kan också handla om att skriva avtal kring skötsel och underhåll av vissa delar av park- och naturmarken med intresserade föreningar eller nätverk. Förslag från allmänheten om tillfälliga evenemang och andra initiativ som kan berika parkerna ska uppmuntras.

Parker för alla

Park- och naturmarken har stor betydelse för människors vardagsliv, livskvalitet och hälsa. I Farsta stadsdelsområde finns parker och naturområden av olika karaktär, storlek och utformning; allt från mindre fickparker till större natur- och friluftsområden. För Farsta stadsdelsområdes boende och besökare ska parkerna och naturområdena vara inbjudande och tillåtande demokratiska rum. Stadens park- och naturmark är öppen för alla, året och dygnet runt. Detta är någonting som är unikt för Stockholm i ett internationellt perspektiv.

Hälsa

I en storstadsmiljö ger buller, luftföroreningar och barriäreffekter från trafik negativa hälsoeffekter och det är angeläget att det finns rofyllda gröna miljöer som är tillgängliga för stockholmarna. Parker är rum för motion och rekreation, och har stor betydelse för folkhälsan. I varierade stadslandskap med ett finmaskigt gångnät promenerar människor i högre utsträckning. Studier av äldre och barn visar att aktivitet i gröna utemiljöer ger bättre sömn, bättre humör och bättre koncentrationsförmåga liksom mindre rastlöshet, bättre motorik och mindre sjukfrånvaro.

Mångfald och jämställdhet

De gröna vardagsrummen har en värdefull roll som demokratiska mötesplatser för människor i alla åldrar, oavsett social eller kulturell bakgrund. Behov och efterfrågan av innehåll varierar mellan platser och också över tid. För att Farsta stadsdelsområdes parker och naturområden ska kunna fungera som vardagsrum för alla invånare är det viktigt att de innehåller en mångfald av upplevelser och sociala värden; från

rofyllda platser med blomprakt till utmanande lekplatser eller motionsspår.

Genom att skapa variation blir platserna attraktiva för olika målgrupper, vilket ökar chanserna för en jämställd användning. Som hjälp i arbetet med att skapa jämställda platser kan tre utformningsprinciper användas. De handlar om att utforma multifunktionella, flexibla platser med ett varierat innehåll. För de lite äldre barnen och ungdomarna brukar man idag tala om vikten av platser som gör det möjligt att vara både ”on-stage”, platser där man blir sedd och är delaktig, ”off-stage”, platser där man är delaktig som åskådare och ”back-stage”, platser där man kan vara för sig själv. Det handlar också om att säkerställa god orienterbarhet till och inom platsen och att undvika stereotypa normer av kvinnor och män i bild- och figurval. Dessa utformningsprinciper kan användas i alla skeden, det vill säga vid planering, vid projektering/byggnation liksom vid drift och underhåll. (Läs mer i Gör plats för barn och unga, Boverket, 2015, Parker- och naturområden, riktlinjer för jämställdhetsarbete, Göteborgs stad 2014.)

Trygghet

Tryggheten är en viktig förutsättning för alla stadens invånare och är avgörande för hur människor i staden nyttjar parker och grönområden. Olika personer upplever trygghet på olika sätt. Det är därför svårt att definiera vad trygghet är. Upplevd trygghet varierar också ofta över dygnet och mellan grupper i samhället. (Läs mer i Plats för trygghet - Inspiration för stadsutveckling, Boverket 2010.)

Generellt kan dock sägas att platser upplevs som trygga om de möjliggör för personer att se och synas, om de är befolkade, går att överblicka, har god orienterbarhet med tydliga stråk och entréer och en tydlig hierarki mellan olika vägar. Det har också betydelse om de är välskötta och omhändertagna. Tomma platser, slutna rum och parker under kvällstid är platser i staden som upplevs som mest otrygga. God belysning i parker och längs frekvent använda stråk är viktigt för den upplevda tryggheten. Om en plats belyses eller inte avgörs utifrån användning, läge och målgrupp. Bollplaner och parklekar belyses alltid. Staden arbetar kontinuerligt tillsammans med medborgare och intresseorganisationer för att öka tryggheten för alla. I det arbetet genomförs bland annat trygghetsvandringar.

Tillgänglighet

Stockholm ska vara en tillgänglig stad för alla. Tillgängligheten gäller hela staden och alla dess invånare och besökare. Tillgänglighet handlar om en individs möjlighet att använda en miljö på samma villkor som andra oavsett individens funktionella kapacitet. Begreppet täcker möjligheten att nå parkerna, känslan av tillträde till parkerna samt framkomlighet och överblickbarhet inom parkerna. I planeringen gäller det att lokalisera grönområden rätt och minska barriärer. I de enskilda projekten gäller det att stärka offentligheten, orienterbarheten och framkomligheten. Inom skötseln gäller det att upprätthålla både fysisk och mental tillgänglighet.

Möjligheten att nå grönområden är avgörande för hur många besökare de får och hur attraktiva de blir. Närbarhet handlar om förutsättningarna att ta sig

till parken eller platsen. Närbarheten avgörs dels av möjligheten att hitta parken och dels av möjligheten att komma till den. Orienterbarhet handlar om möjligheten att förstå hur parken ligger i staden. Orienterbarheten påverkas bland annat av placeringen av objekt och hur rumsligheter och ledstråk är utformade. Känslan av att ha tillträde till ett park eller naturområde, när man väl har kommit dit, avgörs av ytans offentliga karaktär. Tillgängligheten inom park- och naturmark avgörs av hur man hittar runt i den och hur framkomlig den är. När det gäller framkomligheten är funktionshinderade en särskild målgrupp.

Funktionsnedsättning kan finnas inom följande områden: Motorik, Balans, Kognition, Perception, Kommunikation, Syn och Hörsel. Människor med tillfällig eller varaktig funktionsnedsättning är en del av samhället. En insats för att ta bort ett funktionshinder, d.v.s. ett hinder i den fysiska miljön kan, om den är outhärlig för några, göra det lättare för en stor grupp och innebära bekvämlighet för alla. I den befintliga miljön arbetar man med att bygga bort hinder och i ny med att undvika att bygga in hinder. (Läs mer i Tillgängliga natur- och kulturområden, Naturvårdsverket m.fl., 2013.)

Trots målsättningen finns fortfarande brister i den yttre miljön eftersom det även finns andra faktorer att ta hänsyn till, som trafiksäkerhet, drift och underhåll, estetik och ekonomi. Ibland kan användbarheten för vissa grupper, främst personer med nedsatt rörelseförmåga, vara svår att förbättra p.g.a. de naturliga förutsättningarna på platsen. Exempelvis kan det handla om gångvägar med branta lutningar som löper över naturligt bergig och brant terräng. I stadsdelarna Farsta, Farsta Strand, Larsboda, Hökarängen och

Sköndal finns en stor andel natur- och parkmark som p.g.a. topografin är mycket svår att tillgängliggöra för alla personer. Därmed är det också särskilt angeläget att i dessa områden värna parkmark med planare förhållanden. Andra tillgänglighetsförbättringar är enklare att åtgärda, som kontrastmarkeringar, räcken i trappor, komplettering av armstöd på befintliga parksoffor, utplacering av nya tillgängliga parksoffor, ny belysning eller nya markmaterial.

Lekplatser för alla

Barn med funktionsnedsättning har samma lekbehov som barn utan funktionsnedsättning. Enligt lagstiftning från år 2003 ska bristande tillgänglighet gällande lekplatsers utformning och utrustning åtgärdas. Åtgärderna kan innefatta att byta markmaterial, komplettera eller anpassa lekutrustning eller sänka kantstöd. De små förändringarna kan vara skillnaden mellan exkluderande och välkomnande.

Det går att skapa bra lekmiljöer för olika behov men det ställer högre krav på den som utformar en lek- eller aktivitetsyta vad gäller förmågan att tänka nytt. En viktig princip handlar om att skapa multifunktionella platser och utrustning. Exempelvis kan en rumslig avgränsning av en lektyta skapa ett vackert parkrum och samtidigt underlätta vistelsen för barn och vuxna med nedsatt orienteringsförmåga. En trapande avgränsning av en sandlåda kan fungera både som sitttyta för vuxna, som bakkbord för barn samt fungera som utmanande klätteraktivitet för ett barn med nedsatt rörelseförmåga. (Läs mer i: Mer åt fler på lekplatsen - bra lekplats för barn med funktionshinder blir bättre lekplats för alla, SKL 2006.)

Jämställd lek innebär lek där könsrollerna inte är påtvingade och/eller lek där pojkar och flickor leker ihop istället för uppdelat mellan kön. Forskning har visat att det generellt finns färre flickor än pojkar på offentliga lekplatser. Detta kan förklaras med att bollplaner ofta utgör en stor del av lekplatsens yta – och att bollplaner föredras av pojkar. Flickor föredrar istället den fasta lekutrustningen. Forskning om barns lekmiljöer visar på några utformningsprinciper för att främja en mer jämställd lek. Naturlika miljöer ger en mindre könsstereotyp lek än tillrättalagda lekmiljöer. Stora ytor främjar både pojkar och flickors fysiska aktivitet. På mindre ytor är pojkar mer aktiva. Vissa aktiviteter är också mer könsneutrala än andra. Sand- och vattenlek, bygga kojor och att klättra på höga föremål är aktiviteter som pojkar och flickor gör i lika stor utsträckning. (Läs mer i Parker och naturområden – riktlinjer för jämställdhetsarbete, Göteborgs stad 2014.)

Solsäker miljö

Barn är extra känsliga för solen. De har tunnare hud än vuxna och bränner sig därför lättare. Dessutom är barn som regel ute mer än vuxna. Träd är speciellt viktiga på lekmiljöer då de skyddar mot stark sol. Träd, buskar och annan växtlighet minskar UV-exponeringen med närmare hälften. Enligt strålsäkerhetsmyndigheten bör mellan hälften och två tredjedelar av lekmiljön vara kuperad och bevuxen. Det främjar fysisk aktivitet och ger skydd mot solen. Klätterställningar, gungor, sandlådor och andra populära lekinstallationer bör placeras så att de är skuggade av växtlighet mellan 11 och 15. (Läs mer i Solskyddsfaktorer - sju tips för säkrare lekplatser och friskare barn, strålsäkerhetsmyndigheten m.fl.)

Park- och naturtillgång

Stadens målsättning

Stadens målsättning är att alla stockholmare ska ha god tillgång till parker och natur med höga rekreati- och naturvärden. Parker och natur ska vara en del av stadens offentliga rum som kopplar ihop staden och bidrar till en levande och trygg stad för alla. De offentliga rummen ska vara av hög kvalitet och svara mot olika typer av behov. Medborgarna ska vara delaktiga i utvecklingen av sina gröna miljöer. Stockholm ska ha en god parkstandard, där den gröna ytan är tillräckligt stor för att möta invånarnas rekreati- och behov och klara det höga besöksstrycket.

För att klara stadens målsättning vid planering, utformning och drift av park- och naturmark har riktlinjer för kvalitet och kvantitet tagits fram.

Kvalitativa värden

En utgångspunkt för god parkstandard är vilka socio-topvärden d.v.s. vilket innehåll och vilken upplevelse som ska finnas för att ge en god park- och naturtillgång för boende inom ett området (se tabell Sociala värden).

Vilka parkkvaliteter människor uppskattar varierar beroende på individen. Stadens invånare behöver ro och avkoppling, men också mötesplatser och aktivitetstutor. Stockholm stad har undersökt vilka kvaliteter som stockholmarna värderar mest i det offentliga rummet (se tabell Sociala värden). Staden har också tagit fram riktlinjer för avstånd från bostaden till olika typer av upplevelsevärden eller kvaliteter (se tabell Kvalitativ tillgång). Dessa parkriktlinjer finns kartlagda i Stockholms sociotopkarta (2003).

Olika människor har olika möjligheter att förflytta sig och ta sig mellan stadens parker och naturområden. Upplevelsevärdena som efterfrågas av de yngsta och de äldsta invånarna är därför de som bör finnas närmast bostaden. Ett avstånd på ca 200 meter innebär 6-7 minuters promenad, vilket är en viktig gräns för vardagsrekreation. Större avstånd har visat på kraftigt minskad användning (se tabell Kriterier för god park- och naturtillgång).

I parkriktlinjerna anges även att stadens invånare bör nå ett område med god ljudkvalitet, under 50 dB (under 45 dB i naturområden), inom 200 meter.

Kvalitativ tillgång

-säkrar närheten till vissa kvaliteter

Inom 200 meter:

Grön oas, lek/ naturlek, promenad, god ljudkvalitet, sitta i solen

Inom 500 meter:

Blomprakt, bollspel, parklek, picknick, pulkaåkning

Inom 1000 meter:

Bad (utomhus), djurhållning, odling, löpträning, skogskänsla, utsikt, vattenkontakt, skridskoåkning, vild natur

Stockholms parkriktlinjer, Stockholms parkprogram, 2006. Den gröna promenadstaden, 2013.

Bad

Badupplevelser och vattenlek. Bryggor eller minst 50 m lång strand eller klippstrand vid öppet och rent vatten.

Blomprakt

Rik blomning och trädgårdsodling. Exempelvis koloni-trädgårdar eller minst 200 kvm stora blomsterplanteringar.

Bollspel

Bollspel och bollek. Minst 25 x 40 m stor och rektangulär yta av grus, gräs eller konstgräs.

Djurhållning

Aktivt lantbruk och djurhållning. Stadsbondgård med inhägnade beteshagar.

Evenemang

Plats för evenemang som teater, musik, motion eller festivaler. Minst 1 ha stora gräs-planer eller torg med god kollektivtrafik och slitagetålighet.

Folkliv

Många människor och myllrande folkliv. Uppstår i attraktiva parker, stråk och knutpunkter.

Grön oas

Rum med grönskande golv och väggar. Grönt rum med exempelvis park, trädgård och skog på minst 0.1 ha.

Lek

Barns möjlighet till naturlek, parklek, vinterlek, badlek, bollek, djurlek, fantasilek och social lek. Området ska vara trafiksäkert, tryggt och minst 0.5 ha stort.

Löpträning

Förekomst av ett iordningställt och belyst motionsspår. Minst 1 m breda motionsspår med mjukt underlag och en längd på minst 1 km genom kuperad terräng.

Odling

Möjlighet att odla i koloniträdgårdar eller fritidsträdgårdar.

Picknick

Samvaro i mindre sällskap, ofta i samband med solbad. Solbelysta gräsytor, strandparker eller öppna hagar på minst 1 ha eller med 100 m strand.

Promenad

Flanerande, strövande, hundrastning och jogging. Trafiksäkra, trygga och sammanhängande stråk med sittmöjligheter i parker, natur eller vid stränder.

Sociala värden enligt Stockholms parkprogram, 2006

Pulkaåkning

Möjligheten att åka pulka. Minst 50 m lång och 10 m bred backe med en lutning på minst 1:2. Trafiksäker yta utan hinder eller korsande gångvägar.

Ro

Möjligheten till avkoppling och upplevelsen av avskildhet och tystnad. Större parker eller avskärmade rum med tystnad och avskildhet. Max 50 dB i bullernivå.

Skidor

Möjligheten att åka skidor inom en yta på minst 5 ha, som exempelvis natur- och friluftsområden eller på sjöar.

Skogskänsla

Upplevelsen av stor tyst skog. Minst 20 ha tät skog med en ljudnivå på minst 40 dB.

Skridsko

Möjligheten att åka skridskor. Plan isbelagd mark eller fruset vattenområde med minst en storlek på 0.2 ha eller en längd på 500 m.

Sitta i solen

Möjligheten att sitta i solen. Exempelvis gräsytor, klippor eller sittmöjligheter i sollågen.

Torghandel

Förekomsten av livlig torghandel. Öppen och hårdgjord plats på minst 0.3 ha.

Uteservering

Förekomst av kafé eller kiosk med uteservering. Öppen och solbelyst plats i närheten av folkliv.

Utsikt

Överblick över landskapet samt känslan av rymd från höjder, kajer eller stränder.

Vattenkontakt

Kontakt med större vattenyta på minst 10 ha. Exempelvis från ständer eller kajer.

Vild natur

Upplevelsen av naturens vildhet och artrikedom. Minst 5 ha stort eller 30 m brett område med exempelvis våtmarker, äldre skog och naturstränder.

Kvantitativa värden

Storleken på en grönyta är avgörande för vilka kvaliteter en yta kan innehålla liksom för hur väl ytan klarar slitage. I Stockholms parkriktlinjer anges att det måste finnas tillräcklig mängd parkmark.

Tillräcklig mängd offentlig friyta med sociala värden kan säkras på flera sätt. Dels kan man mäta hur stor andel av marken som upptas av grönyta och dels kan man relaterar mängden grönyta till tätheten genom att räkna ut mängden grönyta per boende. Andelen offentlig grönyta per person är ett mått som anger besöksstrycket på stadsdelsområdets park- och naturmark.

Enligt FN:s organ för bostads- och stadsbyggnadsfrågor, UN Habitat, ska minst 15 % av den totala marken i tät blandad stadsbyggd vara offentlig friyta med sociala värden.

För att säkra att det finns ytor med vissa kvaliteter som ligger tillräckligt nära användarna används avståndsmått. Staden har satt upp riktlinjer för hur långt det får vara mellan bostaden och ett antal parktyper av viss storlek; kvartersparker och stadsdelsparker liksom mellan bostaden och natur- och friluftsområden. Dessa parktyper ska uppfylla vissa kvalitetskrav vad gäller innehåll och bullernivå (se kvantitativ tillgång).

God parkstandard

Mängden parkmark måste vara stor nog för att tillgodose invånarnas rekreationsbehov och klara det höga besöksstrycket.

Stockholms parkriktlinjer, Den gröna promenadstaden, 2013.

Kvantitativ tillgång

-säkrar närhet till tillräckligt stora ytor med vissa kvaliteter

Kvartersparker minst 0.5 ha

Inom 200 meter:

Buller <55 dBA

Innehåll: lek, promenader, avkoppling samvaro

Stadsdelsparker minst 5 ha

Inom 500 meter

Buller <50 dBA

Innehåll: lek, motion, avkoppling, samvaro och evenemang

Natur- och friluftsområden minst 50 ha

Inom 1000 meter

Buller <45dBA

Stockholms parkprogram, 2006.

Allmänt tillgängliga friytor

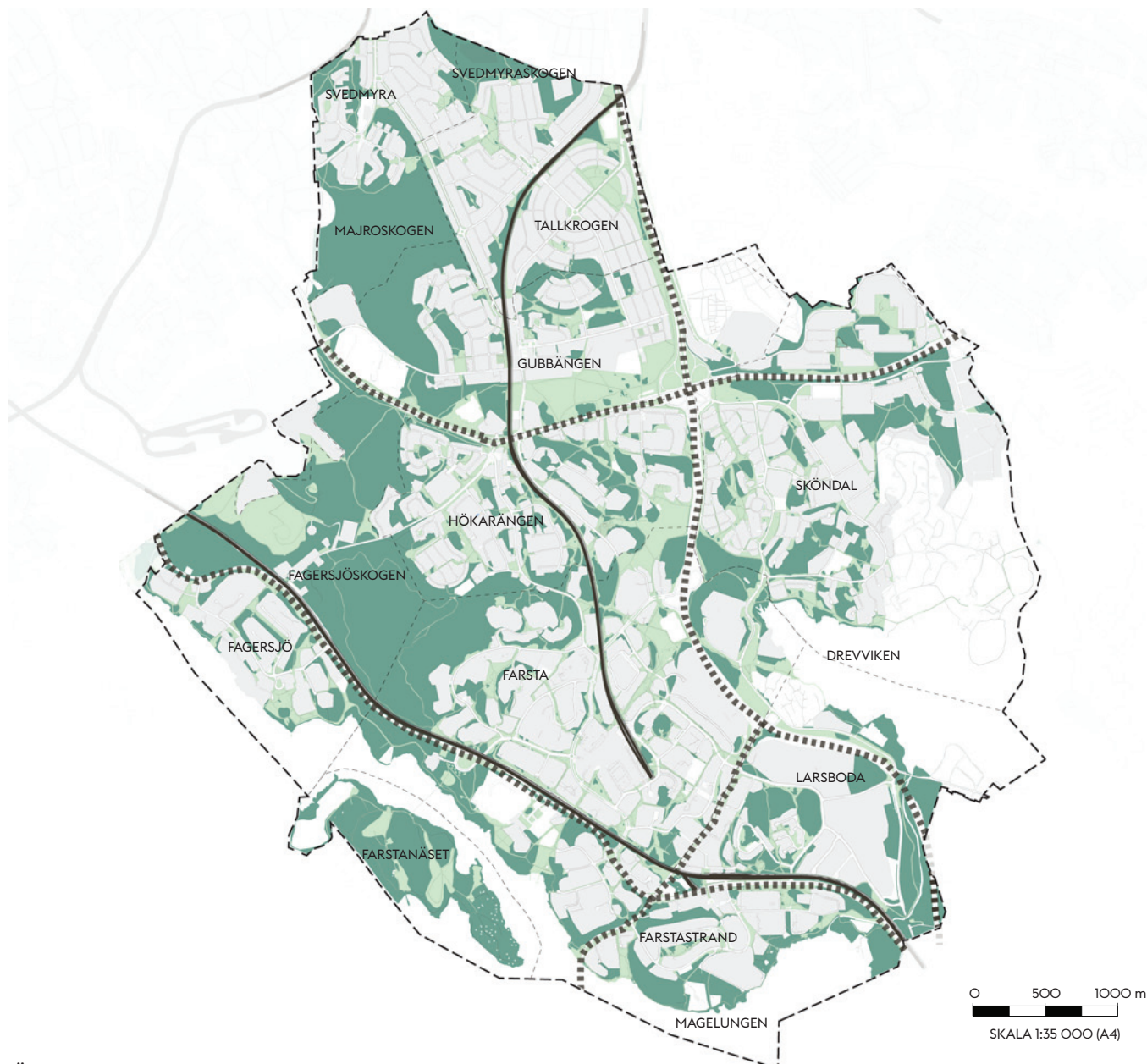
I kartan redovisas samtliga av stadsdelsområdets allmänt tillgängliga friytor. (En friyta är ett obebyggt land- eller vattenområde, som inte har transport eller terminalfunktioner.) De inkluderar alla obebyggda ytor som staden äger och innehåller stadsdelsområdets skogsområden och parker likväl som vägslänter och sparad naturmark mellan husen.

Friytorna varierar stort i karaktär och användningsområde där en del är välanvända ytor och viktiga platser för boende och besökare medan andra ytor mer är svåråtkomliga p.g.a. buller och topografi.

Farsta har god tillgång till grönyta både om man tittar på andel grönyta i förhållande till total yta (ca 39%) liksom andel grönyta i förhållande till antalet invånare (ca 110 kvm/inv). Detta beror till stor del på de större grönområdena som finns i stadsdelen; Farstanäset, Fagersjöskogen, Majroskogen m.fl. liksom på att bebyggelsen är anpassad till topografin med sparad naturmark mellan byggnadsvolymer. Många höjder och slänter är också lämnade obebyggda då de har varit svåra att bebygga.

Trots det gröna intrycket råder parkbrist i flera delar av stadsdelsområdet (se tillgångsanalyser på sid 14 f.). Orsakerna till parkbristen är flera. På grund av topografin är många grönytor otillgängliga och barriärer i form av väg och järnväg minskar tillgängligheten. Vissa grönytor är bullerstörda och många grönytor innehåller för få kvaliteter för att kategoriseras som park.

Även om en yta inte fungerar bra för vistelse kan den vara mycket värdefull exempelvis som en del i klimatanteringen eller innehålla stora ekologiska värden.

Översikt av allmänt tillgängliga friytor i Farsta stadsdelsområde. Kraftiga barriärer i form av väg och järnväg visas med streckad svart linje.

Buller

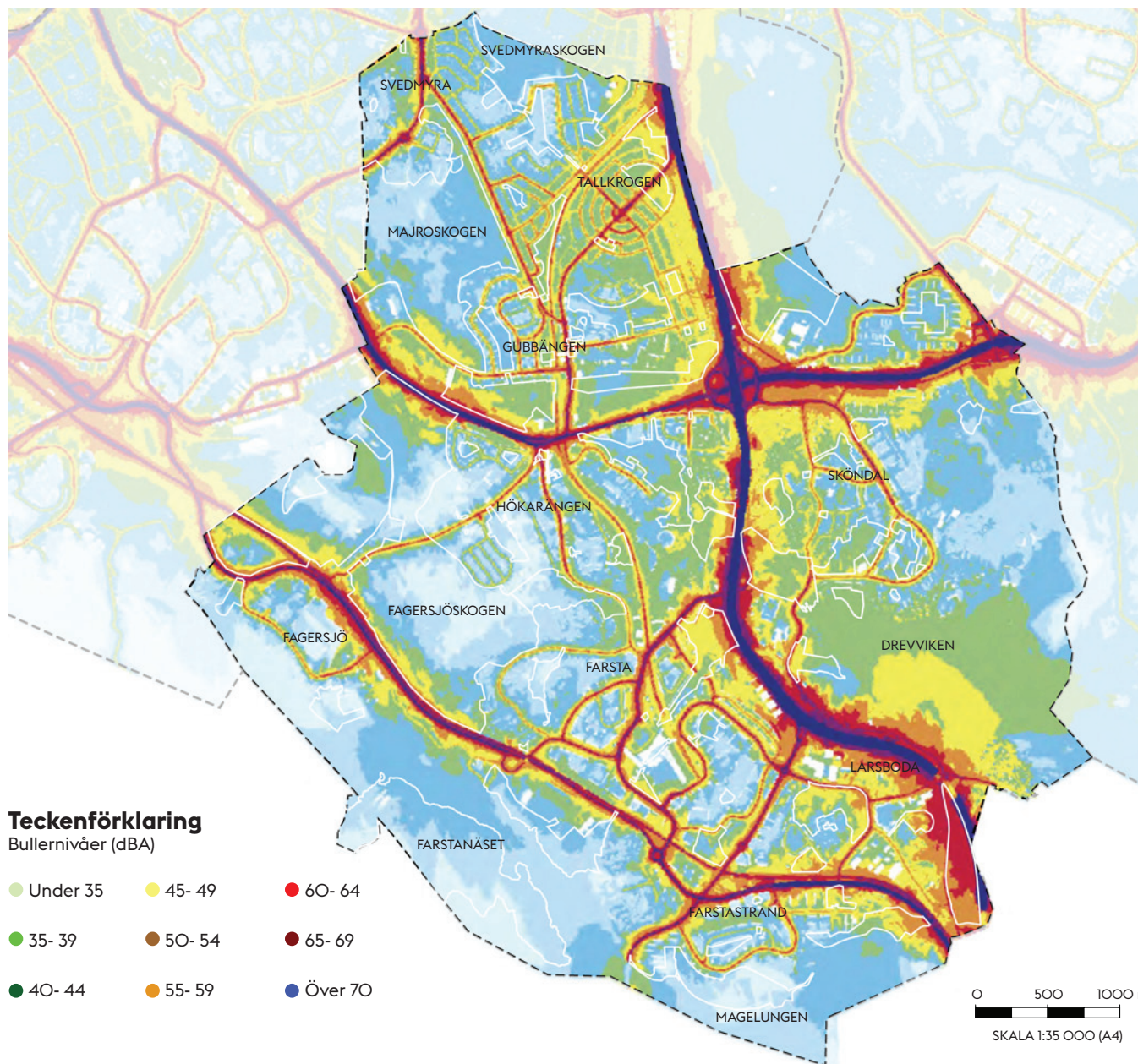
Buller som begrepp förekommer allt oftare inom den fysiska planeringen. Parker och naturområden som inte är bullerstörda är värdefulla tillgångar.

Gränsen för en god ljudkvalitet inom centralt belägna områden är satt till 55 dBA. Stadens bullerkällor är oftast kopplade till olika trafikslag. Trafiklederna Nynäsvägen, Tyresövägen/Örbyleden, järnvägen och Magelungsvägen utgör de största bullerkällorna inom stadsdelsområdet och bildar också kraftiga barriärer. Även de mer lokala vägarna som Grycksbovägen, Lingvägen, Ågesta Broväg Farstavägen, Larsbodavägen, Mårbackagatan m.fl. alstrar buller.

Bullret har en negativ inverkan på intelligande naturområden och upplevelsen av dem. Flera av dessa områden är kuperade och fungerar som visuella och bullermässiga barriärer mellan vägarna och bostäderna. Områdena används många gånger för promenad och hundrastning av de boende. Men bullerstörningen minskar områdenas potential att bidra till en sammanhängande grön infrastruktur.

Bullerkartan visar att Sköndal, Farsta Strand, Farstanäset och Svedmyra är de minst bullerstörda stadsdelarna inom Farsta stadsdelsområde och att större delen av Farsta stadsdelsområde ligger inom stadens gräns för en god ljudkvalitet. På kartan kan man se att det, framförallt i de större skogsområdena samt på Farstanäset, finns tysta områden. Den visar också att några av stadsdelens stora och viktiga grönområden exempelvis delar av stadsdelsparken Farstaängen, delar av Olympiaparken, grönområdet längs Forsån, delar av Gubbängsparken och Hökarängsbadet är bullerstörda.

Bullerkartan

Grönstråk och kopplingar

Stockholms grönområden har en viktig roll i en mer sammankopplad stad. Ofta är det just park- och naturmark som ligger mellan olika stadsdelar. De fungerar som gemensamma vardagsrum och mötesplatser, men kan också upplevas som barriärer som skiljer områden åt. En huvudtanke i ”den gröna promenadstaden” (utställningsförslag 2013) är att det ska vara lätt och lockande att gå och cykla mellan vardagens viktiga platser som arbete, skola, fritidsaktiviteter och vänner. För barn är de gröna bilfria stråken ofta en förutsättning för att kunna ta sig till viktiga platser. Därför ska ett nät av gröna promenader utvecklas. Nätet byggs upp av offentliga rum – parker, torg, idrottsytor och naturområden – som länkas samman genom exempelvis gröna gångstråk eller trädplanterade gator.

I Farsta stadsdelsområde finns på många platser väl utbyggda gång- och cykelstråk inom och mellan stadsdelarna, där det är möjligt att röra sig bilfritt långa sträckor i grön miljö. Stråken varierar i storlek och utformning och består av allt ifrån bredare parkstråk till smalare gång- och cykelvägar. De större vägarna, järnvägs- och tunnelbanespåren kan passeras via gångtunnlar eller broar. Den gröna stommen består av sparad naturmark mellan bostadshus, av parkmark i sprickdalslandskapets dalstråk och av större naturområden. Denna stomme härstammar från det parkprogram som Holger Blom tog fram på 40-talet med idéer om ett sammanhängande parknät i staden.

På grund av topografin upplevs delar av Farstas stadslandskap svårorienterat och det är otydligt hur man tar sig mellan olika områden. Detta förstärks av att flera av de större vägarna och spåren endast kan passeras vid några få punkter. Även flera av industriområdena

fungerar som barriärer för gång- och cykeltrafiken bl.a. Teliaområdet, och Gubbängens företagsområde. En del stråk har också bristande kvalitet – de är bullerstörda eller upplevs som otrygga, övergivna och/eller upplevelsemässigt tråkiga miljöer. Parker, parkstråk och större naturområden har flera informella ingångar som är kända för de närboende, men få tydliga entréer. Därför är det viktigt att vidareutveckla stadsdelsområdets gång- och cykelstråk till ett bättre och tydligare nät. Det kan handla om att skapa mer intressanta och variationsrika stråk med nya funktioner, förbättra tydligheten och orienterbarheten eller minska barriäreffekter och buller från väg- och spårtrafik. Det kan också vara insatser för att öka tryggheten med bra belysning och bättre överblick. Samtidigt kan grönstråkens ekologiska funktioner utvecklas genom exempelvis restaurering av naturmark och skötsel.

Farsta stadsdelsområde är ett viktigt område för stadens utbyggnad av bostäder. Vid all planering skall hänsyn tas till orienterbarheten i Farsta stadsdelsområde. De gröna stråken, där det idag är möjligt att röra sig bilfritt, ska värnas vid framtida planering och förtätning och brister i detta nätverk ska åtgärdas. Ny bebyggelse ska placeras och utformas så att parkentréer lyfts fram och de gröna miljöernas tillgänglighet ökar. I samband med tyngdpunktsarbetet tittar staden över möjligheterna att förbättra kopplingarna över trafiklederna. Kartan på nästa sida visar var några av dessa viktigare kopplingar vore önskvärda. Vid stora brister kan det vara nödvändigt att utforma socio- eller ekodukter för att stärka möjligheten att ta sig mellan olika delar av stadsdelsområdet.

Stråk kopplar samman stadsdelar

En del grönstråk utgör särskilt viktiga länkar för möjligheten att skapa en sammanhängande grön promenadstad och kan utvecklas till s.k. ”stockholmsstråk”. Stockholmsstråken är välskötta gröna samband där olika aktiviteter och funktioner koncentreras längs välanvända promenadstråk. Med ett pärlband av populära målpunkter skapas förutsättningar för välbefolkade, trygga och upplevelserika miljöer som kan minska det upplevda avståndet mellan olika stadsdelar. Stråket ”Gubbängsfältet-Farsta strandpark (via parkleken Starrmyran, Farstaägen, Farsta centrum) länkar samman 5 stadsdelar och är ett av dessa viktiga stråk som bör utvecklas till ett s.k. stockholmsstråk. Även strandstråken längs Magelungen och Drevvikens stränder, som binder samman 5 stadsdelar, har potential att utvecklas till s.k. stockholmsstråk (se även del 2).

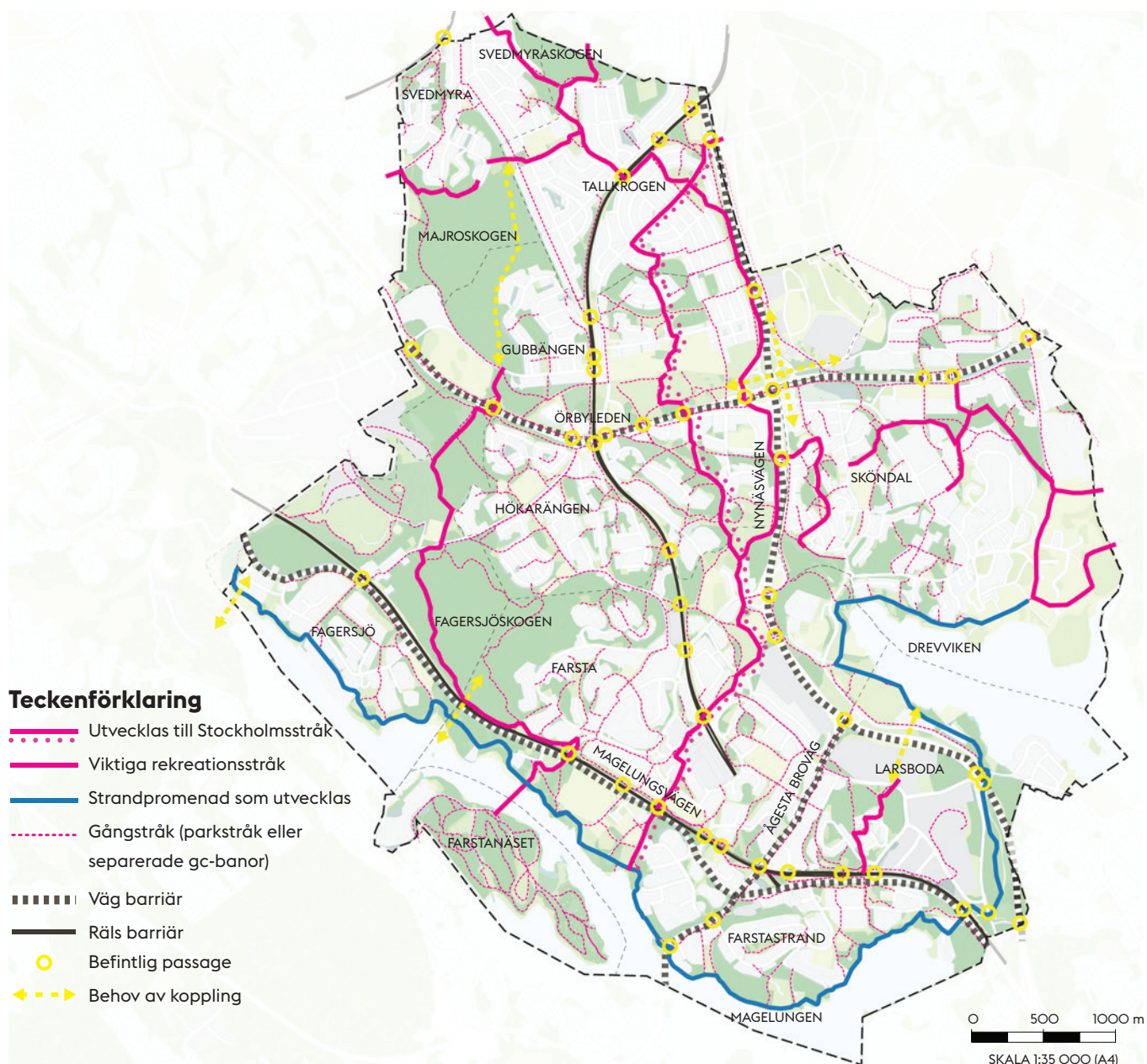
Offentliga stråk längs stadens vatten

Stockholms uppskattade strandpromenader med utblickar över vattnet är viktiga delar i det nät av gröna promenader som utvecklas i staden. Magelungen och Drevviken strandpromenader ska utvecklas med fler väl gestaltade offentliga platser vid vattnet och också skötas för att öka de ekologiska värdena. I samband med omvandling av marken längs Perstorpvägen till bostäder bör ett nytt offentliga stråk skapas i vattennära läge. På så vis kan en obruten strandpromenad skapas från Fagersjö, via Forsån och Drevviken ända ut till Flatenområdet. Befintliga skötselplaner för Farstas stränder ska beaktas vid planering. (Se del 2 för mer information om respektive strandstråk.)

Kartan visar befintliga stråk och barriärer samt stråk som föreslås att förstärkas och utvecklas. Generellt går det att se att de befintliga gångstråken bildar ett finmaskigt nät över stadsdelsområdet och kopplar samman parker av olika karaktär. Vissa stråk löper över flertalet stadsdelar medan andra är mycket lokala och slutar tvärt där de skärs av med bebyggelse eller infrastruktur.

I Svedmyra och Tallkrogen är gående till stor del beroende av gatunätet. Längre parkstråk finns inte i stadsdelarna. De större gatorna har ofta separerade gång- och cykelvägar men i villaområdena rör man sig på smala trottoarer eller i vissa fallt direkt på gatan. Gatumiljöerna är ofta tilltalande och har låga flöden av trafik. För barn kan dessa miljöer fortfarande utgöra ett hinder för den fria rörelsen. Hökarängen men också till viss del Gubbängen har planerats och byggts med ett sammanhängande parknät där fotgängare kan röra sig långa sträckor separerade från biltrafik. Vid förtätning av stadsdelarna är det viktigt att inte slå sönder dessa nätverk utan istället förstärka dem där de har brister. Även Sköndal är planerad utefter principer om ett sammanhängande parknät vilket syns tydligt i de västra delarna. Det är önskvärt att samma principer fullföljs och kopplar vidare på befintliga stråk under utbyggnad av de östra delarna. Kopplingarna mellan Sköndal och omgivande områden är mycket bristfälliga. Farsta, Farsta strand och Larsboda har stora brister i sitt system av gångvägar. Eftersom vägnätet i stor utsträckning också utgörs av relativt hårt trafikerade vägar så utgör gatumiljöerna inte en fullgod promenadväg. Fagersjö är en stadsdel där infrastrukturen är en tydlig barriär vilket försvårar kopplingen till Fagersjöskogen samt andra stadsdelar.

Översikt parkkaraktärer

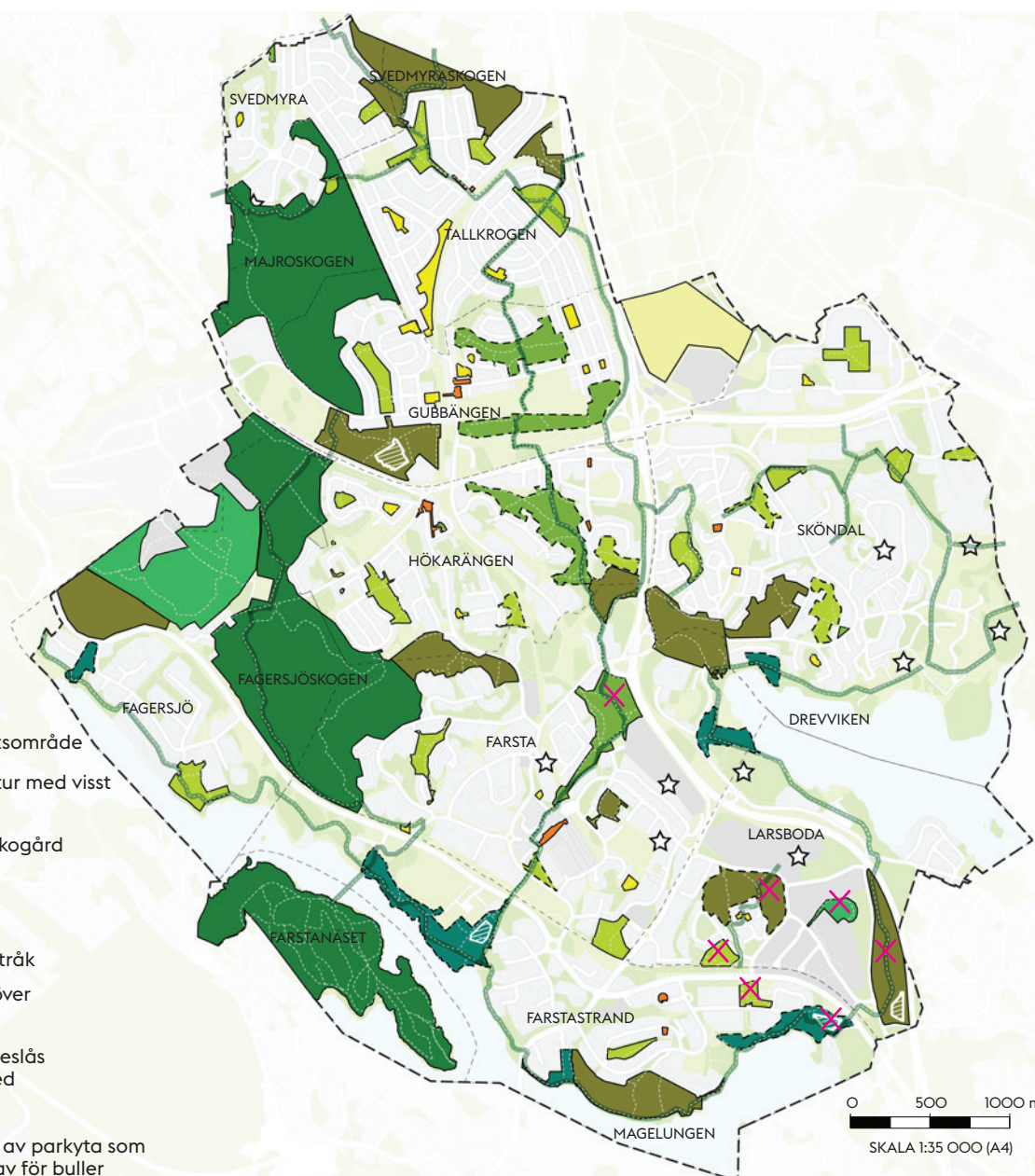
Farsta stadsdelsområde innehåller flera olika parkkaraktärer. I kartan visas vilka parkkaraktärer inventerade park- och naturområden har eller föreslås få. Några av parkerna saknar idag de kvalitéer/det innehåll som krävs för att kategoriseras som en viss typ av park. I parkplanens andra del beskrivs respektive park- och naturområde. Parker markerade med ett kryss uppfyller inte, i delar eller som helhet, kraven för buller men har trots detta tagits med då ytan ändå bedöms vara av stor vikt socialt och/eller ekologiskt då det i dessa områden råder parkbrist.

I detta dokument har ingen fullständig dokumentation av bostadsnära natur utförts. Endast ett fåtal platser med tydliga (men få) parkkvaliteter har inventerats och finns därmed med i kartunderlaget. Tillgången till bostadsnära natur är i delar av stadsdelsområdet stor, framförallt i de områden som består av lamellhusbebyggelse. Hur mycket den bostadsnära naturen används varierar. För många områden är den bostadsnära naturen ett viktigt och uppskattat karaktärsdrag liksom den är av stor betydelse för de boendes upplevelse och tillgång till park och natur i vardagen. Många informella liksom formella stråk leder också genom den bostadsnära naturen.

När staden växer och trycket på de allmänna grönytorna ökar kan dessa bostadsnära miljöer få en förnyad roll. Med bättre skötsel och små tillägg av nya funktioner, som bänkar, odlingsytor, grillplats eller lekredskap, kan ytorna bli mer tillgängliga och få ett högre värde, såväl upplevelsemässigt som ekologiskt. Ett utvecklat samarbete med fastighetsägare, boende och föreningar är en viktig förutsättning för att förändringarna ska komma till stånd. Stadsdelens

Teckenförklaring

- Stadsdelspark
- Kvarterspark
- Naturpark
- Strandpark
- Parktorg
- Fickpark
- Natur- och friluftsområde
- Bostadsnära natur med visst parkvärde
- Mindre plats Kyrkogård
- Grön topp
- Koloniområde
- Park- och naturstråk
- Parker som behöver utvecklas.
- Område som föreslås kompletteras med park
- Parkyta eller del av parkyta som inte uppfyller krav för buller

Översikt över *planerade* parkkaraktärer

och de boendes behov och önskemål är en självklar utgångspunkt.

Den bostadsnära naturen kan bli ett viktigt komplement till övriga parker, särskilt i områden med parkbrist. Bl.a. kan de obebyggda höjdryggarna kompletteras med fler funktioner som kan komma delar av invånarna till gagn. Den bostadsnära naturen kan dock inte ersätta övriga parker då den i övervägande fall aldrig kan tillgängliggöras fullt ut p.g.a. topografin.

Tillgångsanalyser

Parkkaraktärer

På sidorna 42-44 redovisas tillgången, enligt rekommenderat avstånd, till de olika parktyperna kvarterspark, stadsdelspark samt natur- och friluftsområde. För respektive parkkaraktär redogörs också för ställda kvalitetskrav. Här redovisas också tillgången till planerade parker. Avståndsredovisningen är översiktligt gjord och inte justerad vid exempelvis topografiska hinder. Stora barriärer som järnväg och hårt trafikerade leder har dock kompenserats för.

Upplevelsevärden

På sidorna 45-53 redovisas tillgången till olika kvaliteter/sociotopvärden baserad på de avstånd som parkriktlinjerna anger. Här redovisas även andra, för parkplanen relevanta, värden eller funktioner. Dessa omfattar kartering av skol- och förskoleverksamheter, hundrastområden, (bollplaner förvaldade av Idrottsförvalningen).

Avsteg

I tillgångsanalyserna har ibland avsteg gjorts från de redovisade kraven. Avstegen beskrivs under respektive berörd tillgångsanalys.

Även tillgången till park- och naturområden utanför stadsdelsområdets gränser kan vara viktig för att tillfredsställa invånarnas behov av god parkmiljö och för att väga upp brister. Denna tillgång redovisas inte, med ett undantag för natur- och friluftsområden, i denna parkplan.

Bristområden

Trots att stora delar av Farsta stadsdelsområde

upplevs som grönt finns brister vad gäller tillgången till park och naturområden. En av anledningarna till parkbristen är att de allmänt tillgängliga friytor som finns inte har innehåller tillräckligt med sociala kvaliteter. En annan orsak till parkbristen är att många av de allmänt tillgängliga friytor som finns är så pass kuperade att de exempelvis aldrig kan innehålla gröna plana grönytor och därmed inte kan uppfylla kraven för en stadsdelspark eller fullt ut bli tillgängliga. I några områden finns inte allmänt tillgängliga friytor i tillräcklig utsträckning. Detta tillstånd är framförallt vanligt i innerstaden men förekommer också i ytterstaden exempelvis i Farsta centrala delar, delar av Larsboda liksom i delar av Sköndal.

För områden som innehåller tillräcklig mängd allmänt tillgängliga friyta men saknar sociala kvaliteter, kan parkbristen åtgärdas genom att investera i de befintliga parker och naturområden och därmed utveckla deras värden. Detta föreslås exempelvis för Gubbängsfältet, Farstabadet m.fl.

För områden som innehåller friytor i tillräcklig utsträckning men där topografin omöjliggör att kriterierna för exempelvis evenemang och gräsytor kan uppfyllas bör en komplettering av sociala värden och funktioner kopplade till naturmarken och kuperad terräng lyftas fram. Grönområdet som innehåller parkleken Starrmyran samt Majrosskogen skulle kunna bli nya typer av mötesplatser.

I områden där det inte finns tillräckligt med allmänt tillgänglig friyta måste nya platser tillskapas på privat mark. Detta föreslås bland annat i Stora Sköndal och i före detta Teliaområdet.

Tillgångsanalyser

Natur- och friluftsområden

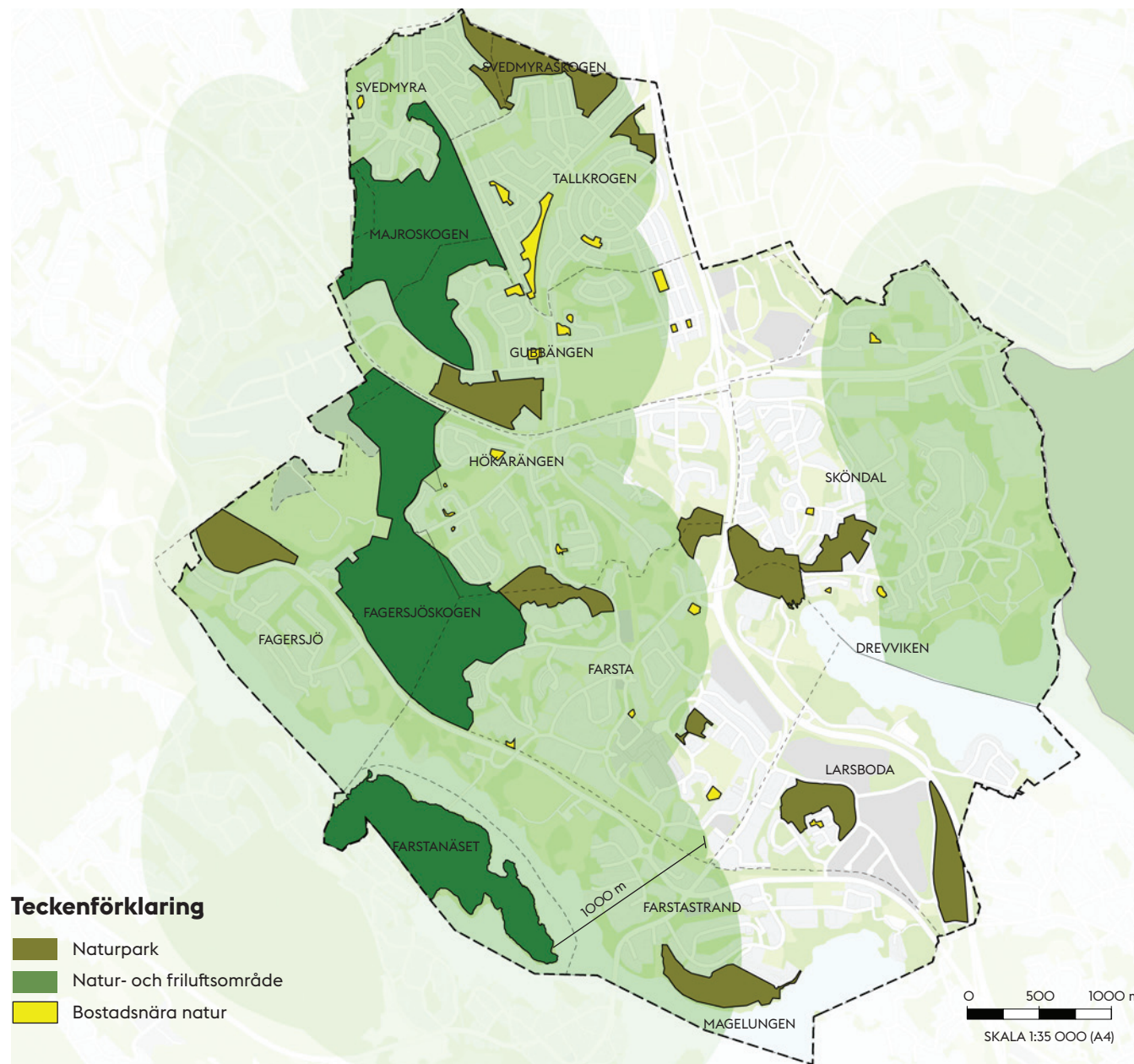
Ett grönområde betecknas som ett natur- och friluftsområde om det är minst 50 ha stort och har ljudnivåer som inte överstiger 45 dBA.

Farsta stadsdelområde är relativt väl försett med större natur- och friluftsområden. Både Fagersjöskogen och Marjroskogen uppfyller kraven enligt ovan. Farstanäset har en yta som ligger strax under, ca 45 ha, men räknas också in som natur- och friluftsområde då det i övrigt uppfyller kraven.

I analysen har vi tagit med natur- och friluftsområdet Flatens naturreservat i intilliggande stadsdelområdet Skarpnäck. Detta eftersom friluftsområdet i praktiken är en tillgång för boende framförallt i Sköndal.

I kartan har vi också markerat stadsdelområdets naturparker samt större partier av bostadsnära natur då dessa i vardagen har stor betydelse för möjligheten att uppleva natur. Svedmyraskogen på totalt 27 ha är värd att nämna, även om den inte uppfyller kraven för natur- och friluftsområde enligt ovan, eftersom den är ett större sammanhängande naturområde med stora rekreativa värden.

Störst brist finns i Larsboda, delar av Farsta strand, delar av Farsta östra delen av Hökarängen och västra delen av Sköndal.

Kartan visar natur- och friluftsområden

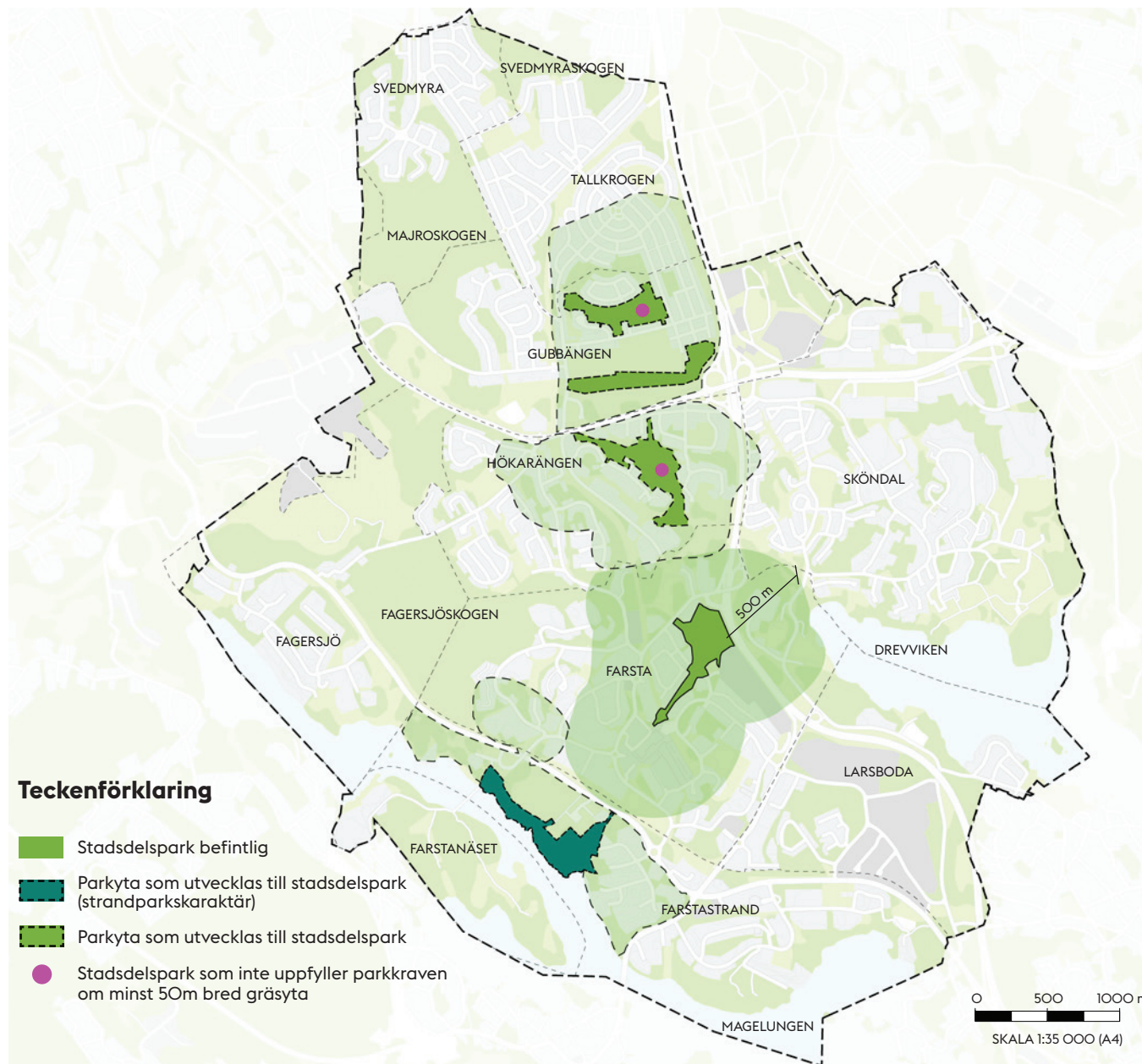
Stadsdelsparker

Ett grönområde betecknas som en stadsdelspark om det är minst 5 ha stor med öppna gräsytor (minst 50 meter breda) och träd. Ljudnivåer ska inte överstiga 50 dBA. En stadsdelspark bör erbjuda lek, motion, samvaro, avkoppling och evenemang. Kvartersparken ska ligga inom 500 meter från bostaden och beräknas användas någon gång i veckan.

Kartan visar befintliga stadsdelsparker (heldragen begränsningslinje) och befintliga parker och/eller mark som kan utvecklas till stadsdelsparker (streckad begränsningslinje). Parker markerade med en rosa prick markerar de parker som inte kan uppfylla kravet på gräsyta och/eller evenemangsplats.

Analyskartan visar att Farsta stadsdelsområde har låg tillgång till stadsdelsparker. Till viss del kan behovet tillfredställas genom att tillskapa nya värden / investera i befintliga parker. För att en parkyta ska kategoriseras som stadsdelspark bör större delen av ytan vara användbar för vistelse. Farsta stadsdelsområde har brist på plana ytor vilket gör många grönområden mindre lämpliga för vissa typer av aktiviteter och svåra att tillgängliggöra för alla. Eftersom plana ytor helt enkelt inte finns i tillräcklig utsträckning, har vi valt att frånga kravet på öppna, 50 meter breda, gräsytor.

För framtiden har några olika strategier tagits fram för att med de förutsättningar som finns säkra en god tillgång på kvaliteter.

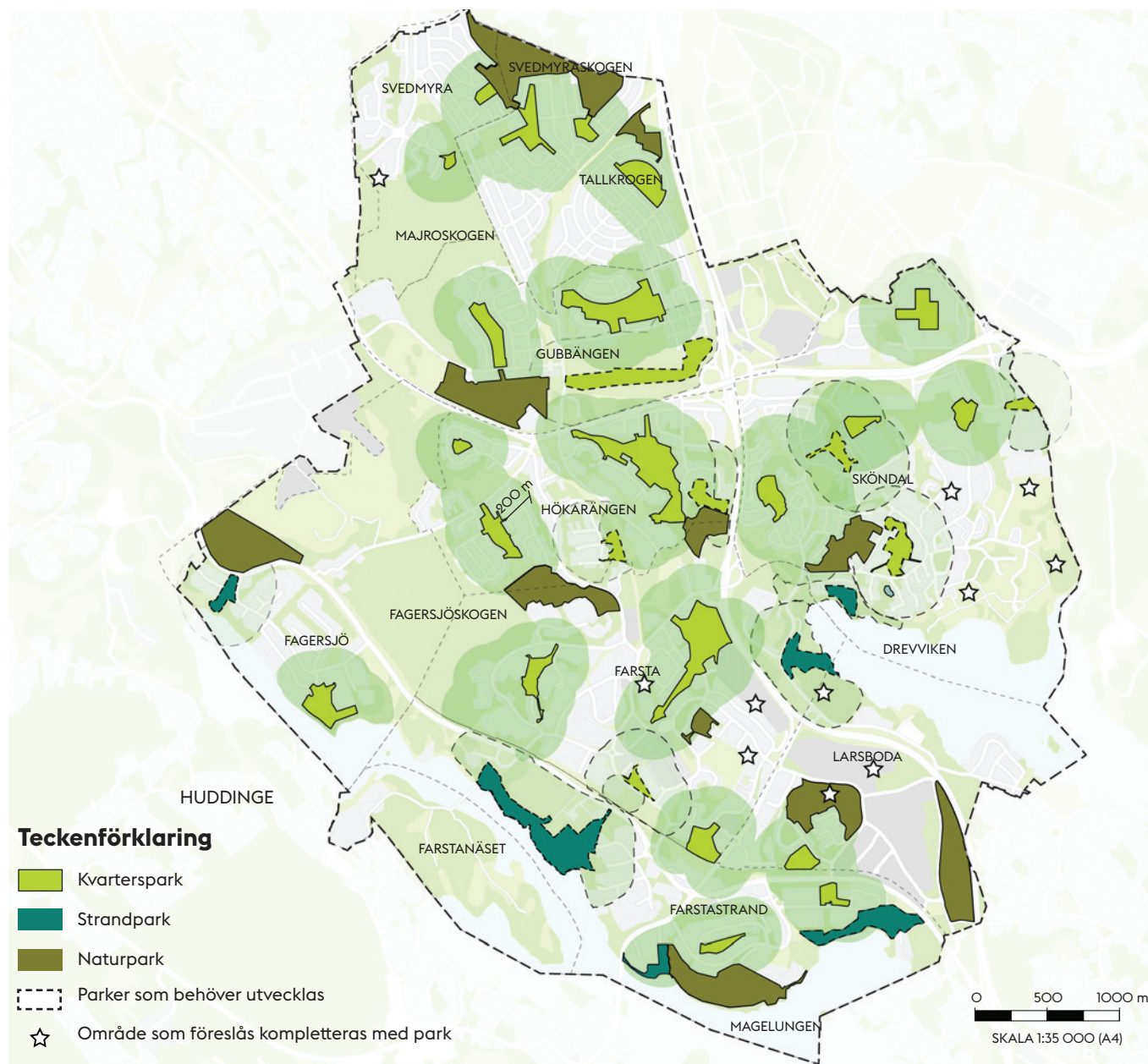
Kartan visar Stadsdelsparker

Kvartersparker

Ett grönområde betecknas som en kvarterspark om det är mellan 0.5 < 5 ha och har ljudnivåer som inte överstiger 55 dBA. En kvarterspark bör erbjuda lek, promenad, samvaro och avkoppling. Stadsdelsparken ska ligga inom 200 meter från bostaden för att kunna användas varje dag.

För tillgångsanalysen ingår även andra kategorier parker som exempelvis stadsdelspark, strandpark, (stråk) och naturpark om de i övrigt uppfyller samma krav som kvartersparken vad gäller storlek, innehåll och bullernivå. Kartan visar befintliga kvartersparker (el. motsvarande.) (heldragen linje) liksom befintliga parker som kan utvecklas till kvartersparker (el. motsvarande.) (streckad linje). Triangeln markerar lägen där det borde tillskapas en kvarterspark för att uppfylla behoven.

Analyskartan visar att det råder brist på kvartersparker i alla delar av stadsdelsområdet. Bristen är särskilt stor i Farsta och Sköndal där också en stor framtida utbyggnad kommer att ske.

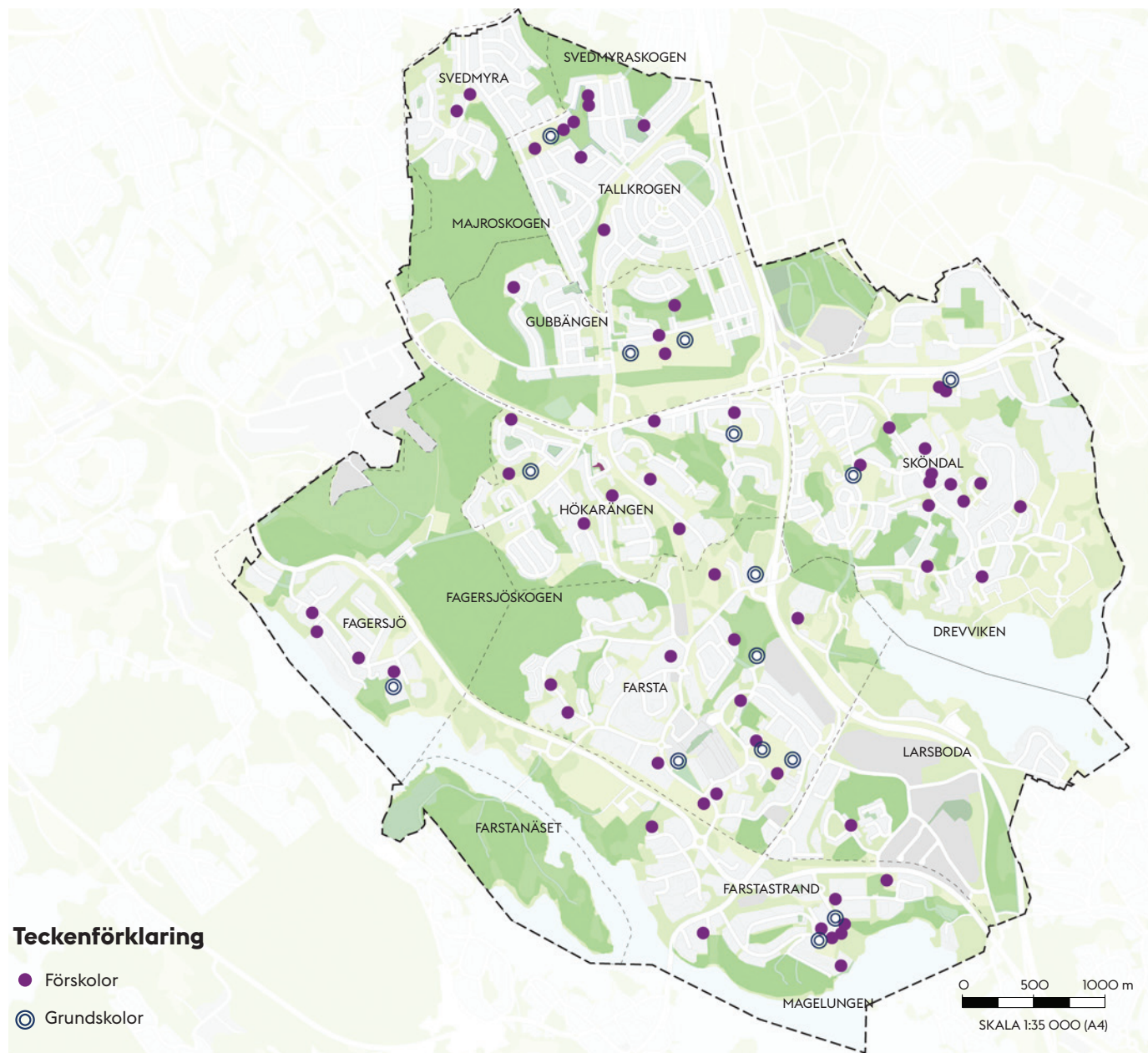
Förskolor och skolor

Kartan visar kommunala och privat drivna förskole- och skolverksamheter. Lokaliseringen av förskolor och skolor ändras över tid. I de delar av stadsdelsområdet där det planeras för en dubblering av befolkningen kommer troligtvis antalet förskolor också att dubblas. I takt med att stadsdelsområdet växer är det viktigt att säkerställa tillgången och kvaliteten på lekområdena.

Park- och naturmarken, lekplatserna och parklekarna utnyttjas mer eller mindre av barngrupper från områdets förskolor och grundskolor. Parkmark intill förskolor och grundskolor är en värdefull tillgång för verksamheterna. Den allmänna park- och naturmarken är till för närboende liksom för barn och ungdomar. Den kan därmed inte ersätta verksamheternas gårdar utan bör planeras och användas som komplement till dessa. För områden som används dagligen av förskolor och skolor är parkytornas storlek avgörande för att klara av att bibehålla en hög kvalitet.

Några av de mest utnyttjade parkerna är Odlarängen i Tallkrogen, Eklunds hage i Sköndal, Måsen i Fagersjö, Forsängen i Farsta Strand, Farstaängen och Starrmyran i Farsta. Stadsdelsområdets tre större naturområden; Fagersjöskogen, Majroskogen och Svedmyraskogen utnyttjas alla av förskolegrupper.

Idag är skolgårdar och förskolegårdar ofta för små för att uppfylla barns behov av rörelse och stimulans vilket medför ett ökande tryck och större slitage på de allmänna parkerna och lekplatserna. I samband med att nya skolor och förskolor etableras är det därför viktigt att klarlägga vilka allmänna park- och naturmarksytor som kommer att användas av verksamheten och hur ett ökat slitage och trängsel i parkerna kan klaras. Områdena och platserna som barngrupperna utnyttjar mer måste skötas och rustas upp oftare.

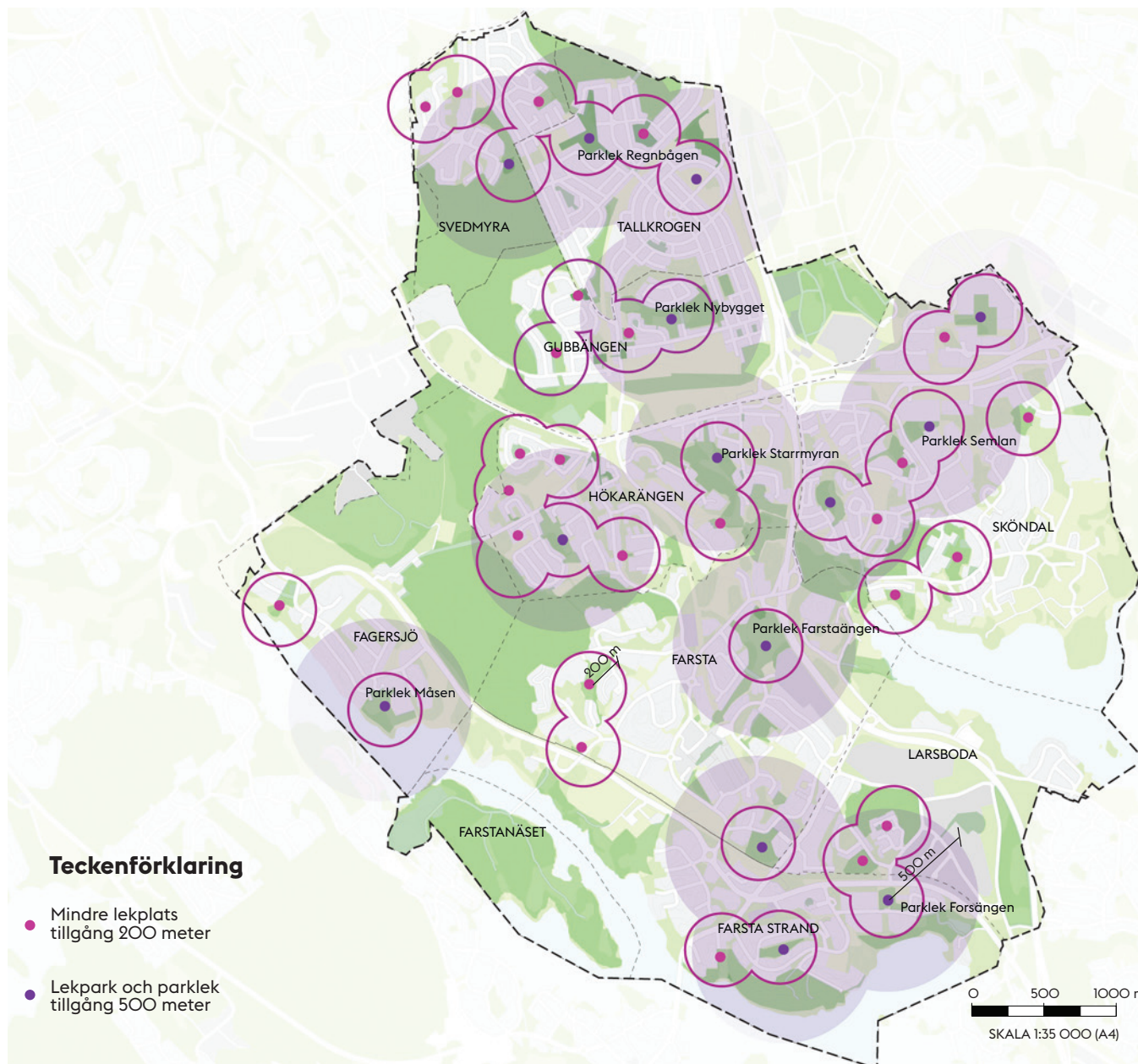
Lek

Kartan visar mindre lekplatser liksom större lekparkar och parklekar. I Farsta stadsdelsområde finns många platser som erbjuder olika typer av lek. Naturområden innehåller vanligtvis höga lekvärden men saknar anlagda lekplatser. Naturområden ingår ej i tillgångsanalysen. Skol- och förskolegårdar som går att leka på under kvällar, helger och lov är markerade i separat karta. I kartan är endast de anordnade lekplatserna med lekutrustning inkluderade.

Möjlighet till lek ska finnas inom 200 meter från bostaden d.v.s så nära att det är möjligt att använda platsen varje dag. Lekutbudet är begränsat och riktar sig ofta till de yngre barnen. I stadsdelsområdet finns ca 32 mindre lekplatser relativt jämt fördelade över området.

En lekpark innehåller ett större utbud av lekutrustning och riktar sig till fler åldersgrupper. Bemannade parklekar är en typ av lekpark som ofta innehåller stora kvaliteter vad gäller lekutbud men också socialt. Lekparker används i stor utsträckning som utflyktsmål och ska ligga inom 500 meter från bostaden. Lekplatsen måste vara tillräckligt stor för att kunna innehålla ett varierat utbud och klara besöksstrycket.

I Farsta stadsdelsområde finns 9 större lekparkar varav 7 är bemannade parklekar; Parkleken Farstaängen (Farsta), Starrmyran (Gubbängen), Odlaängen, Semlan (Sköndal), Fagersjö parklek, Forsängen (Farsta), Nybygget. (Se sid 7 i grön karaktär för definition av parklek.)

Tillgångsanalys lekplatser

För barn är det av stor betydelse att trafikens effekter som buller, föroreningar och framförallt barriärer minskas och överbryggs så att en god tillgång på lekområden kan säkerställas. En grundläggande förutsättning är även att ytorna i sig är trafiksäkra och trygga.

Bristen på anlagda lekplatser är som störst i Farsta, Farsta strand och Larsboda men brist förekommer även i övriga områden. Särskilt i Farsta är det också mindre väl försett med närnatur och naturlek som annars skulle kunna fungera som komplement till anlagda lekplatser.

Det är viktigt att nya lekplatser anläggs i samband med utbyggnaden av stadsdelsområdet.

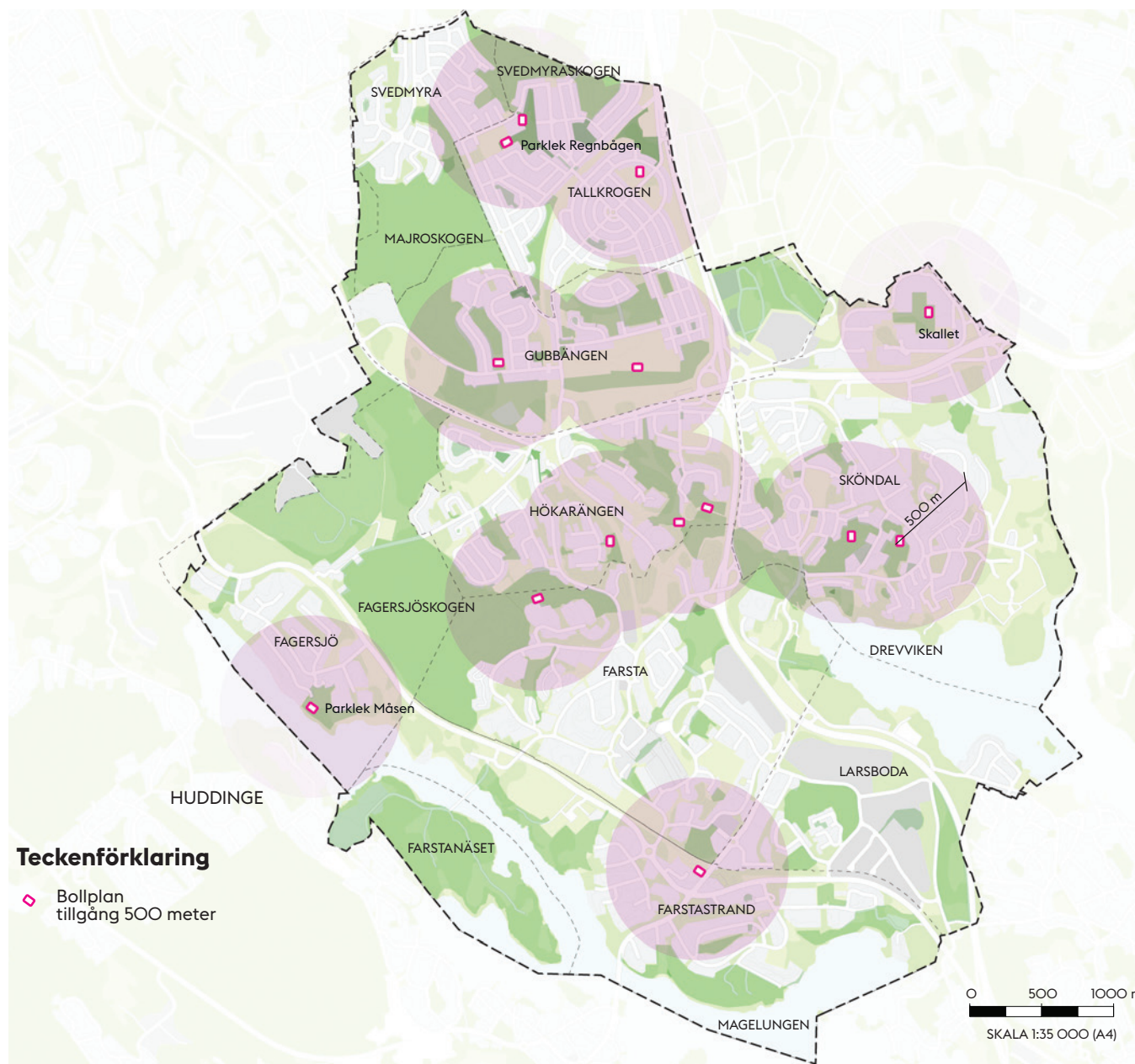
Bollspel

En yta för bollspel som är öppen för alla (d.v.s. går inte att boka) ska finnas inom 500 meter från bostaden. Ytan bör vara minst 25 x 40 meter.

I stadsdelen finns 11 planer för bollspel som uppfyller kriterierna ovan och som stadsdelsförvaltningen ansvarar för. De flesta planerna är grusplaner men även gräs- konstgräsplaner förekommer.

Brist på större bollplaner är stor i stadsdelsområdet. Farsta och Larsboda saknar helt större obokbara bollplaner men även i Farsta strand samt Sköndal är bristen i delar av området stor.

Farsta stadsdelsområde har p.g.a. topografin ont om plana ytor. Därför är det viktigt att nuvarande boll

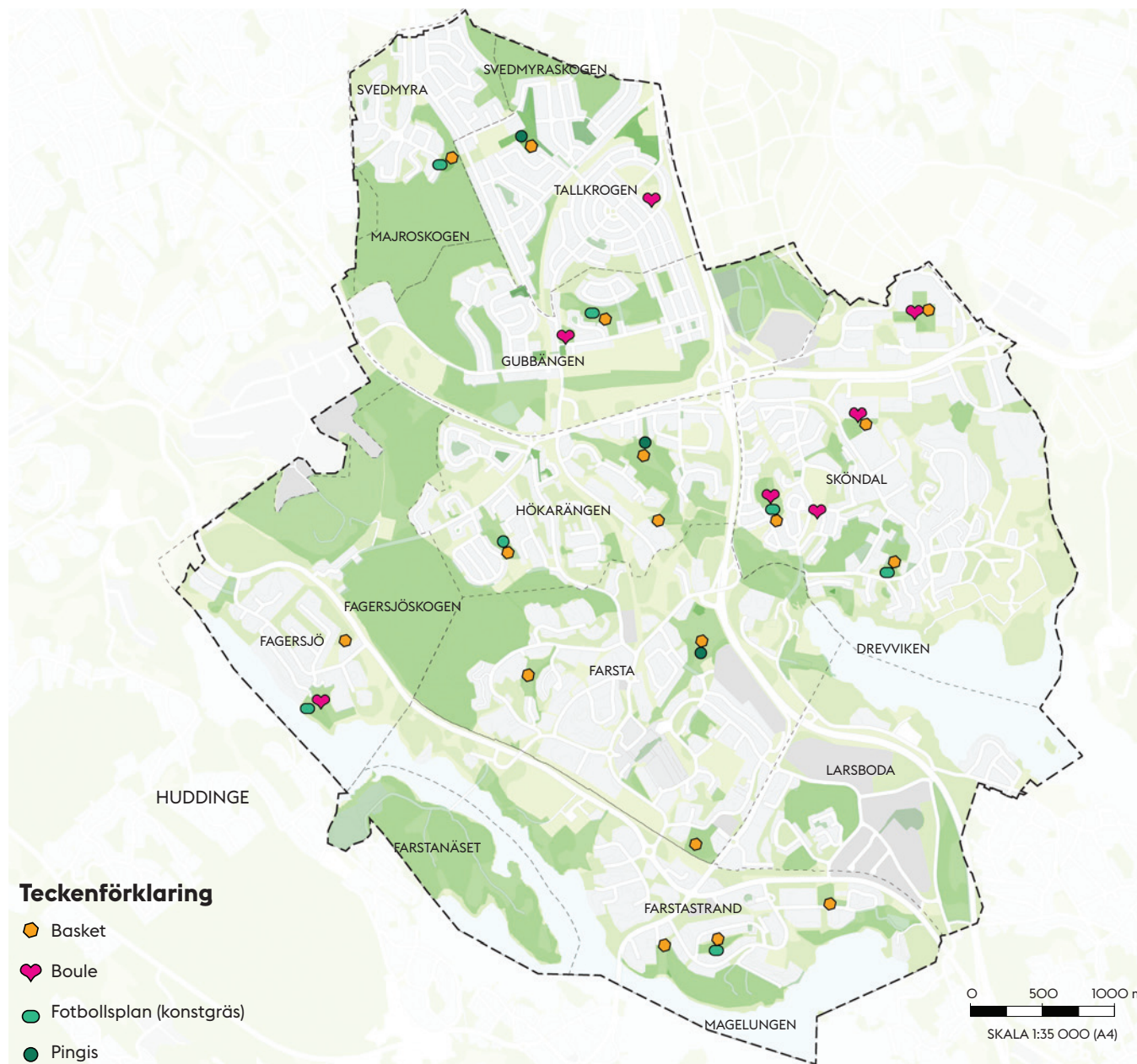
Tillgångsanalys bollplaner inom 500 m.

planer inte tas i anspråk för bebyggelse. Eftersom många typer av aktiviteter är i behov av plana ytor är det också angeläget att titta på alternativa platser för bollsport för att kunna tillfredsställa det framtida ökade behovet av bollplaner. Det skulle kunna handla om att använda tak eller parkeringsdäck. I samband med att nya bostäder byggs är det viktigt att säkra möjligheten till spontant bollspel i stadsdelarna. Möjligheten att anlägga nya planer bör utredas i Farsta, Farsta Strand, Larsboda och Sköndal.

I stadsdelsområdet finns 9 bokningsbara bollplaner som Idrottsförvaltningen ansvarar för. Efterfrågan på bokningsbara bollplaner är stor från föreningar och från den organiserade idrottsrörelsen. Dessa ytor erbjuder i viss mån spontanidrott då de inte är bokade.

Som komplement till de större bollplanerna är även de mindre planerna betydelsefulla, särskilt för barn. Många av de mindre konstgräsplanerna används för bollspel likväl som för lek och samvaro. Också andra typer av bollplaner är viktiga för boende i stadsdelsområdet. I kartan till höger har övriga bollplaner i stadsdelsområdet markerats. Då det inte finns några riktlinjer för dessa planer har endast lokaliseringen markerats på kartan.

Det finns forskning kring vilka som använder spontanidrottsplatser. Eftersom stadens resurser inom idrott och motion ska fördelas på ett sätt som leder till att det uppnås jämn balans mellan flickors/kvinnor och pojkars/mäns idrottsutövande är det angeläget att, utifrån aktuell forskning, analysera vem eller vilka satsningarna kommer att nå.

Tillgångsanalys bollspel

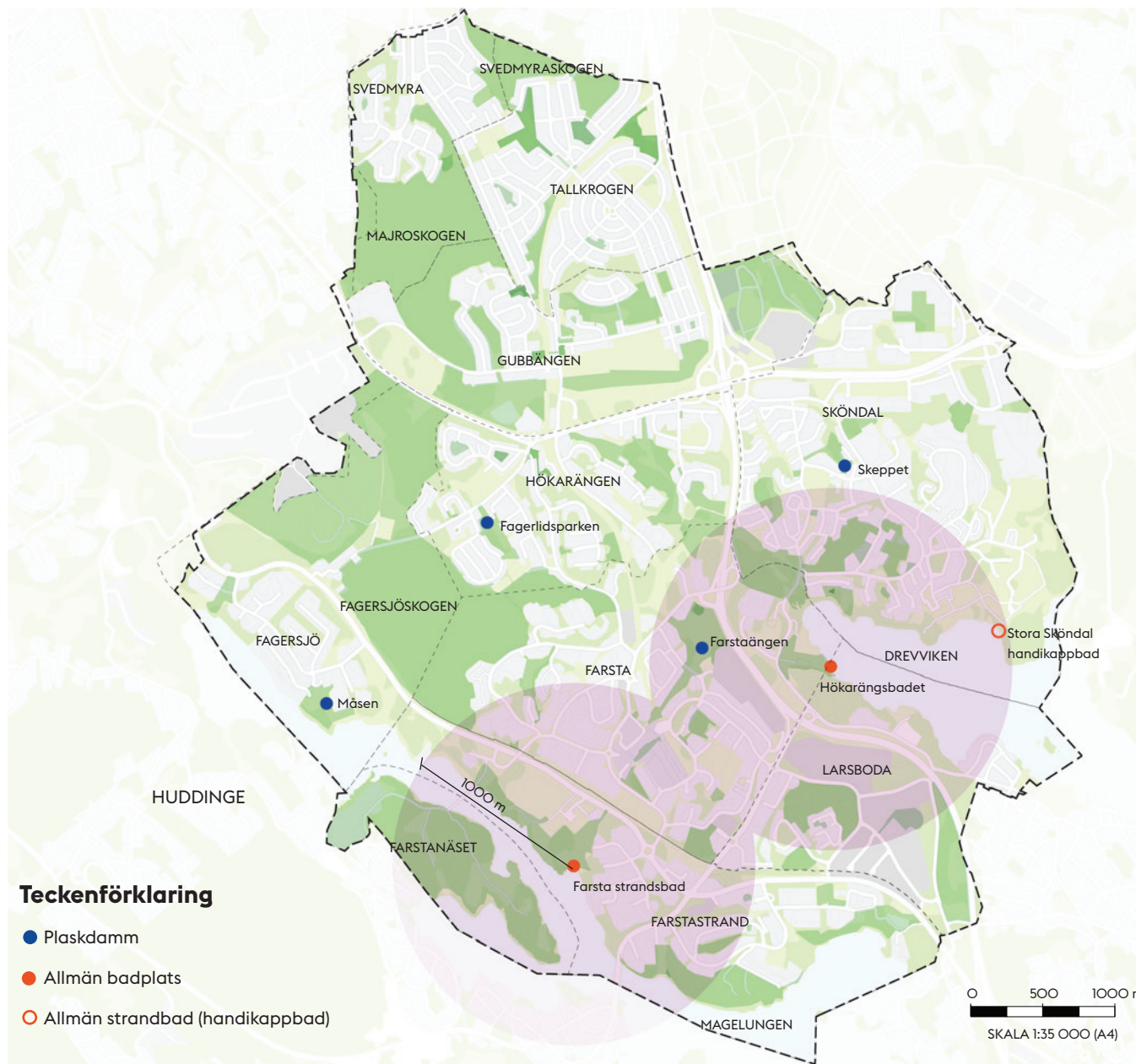
Bad

Med bad avses utomhusbad eller allmänna strandbad och ska ligga inom 1000 meter från bostaden. Kraven för ett strandbad är att det ska finnas en större strand eller klippor som gränsar till ett rent vatten fritt från båttrafik. Vid stadens officiella strandbad och plaskdammar är hundar förbjudna.

Farsta stadsdelsområde har tre allmänna badplatser som uppfyller dessa krav. Det är Farstastrandsbadet som ligger vid Magelungen och Hökarängsbadet vid Drevvikens strand. Båda badplatserna utgör populära målpunkter under sommaren. Badplatserna innehåller sandstrand, bryggor, kiosk, utomhusgym och en intilliggande öppen gräsyta för solbad och picknick. Vid Hökarängsbadet finns även klippor och möjlighet att grilla. Stora Sköndals handikappbad är ett allmänt strandbad för personer med funktionsnedsättning.

Kartan visar allmänna badplatser liksom plaskdammar eftersom de innehåller höga lekvärden för mindre barn. Plaskdammar ingår inte parkriktlinjerna. I Farsta finns fyra plaskdammar; en i Farstaängen, Farsta, en i Fagersjö, en i Sköndal och en i Hökarängen. Tallkrogen, Svedmyra och Gubbängen saknar plaskdammar.

Längs Magelungen finns flera informella badplatser vid klippor. Dessa kan dock inte ersätta de offentliga badplatserna eftersom bland annat vattenkvalité och botten inte kontrolleras. De informella badplatserna saknar även toaletter och är ofta belägna i en otillgänglig terräng.

Tillgångsanalys bad.

Blomprakt och odling

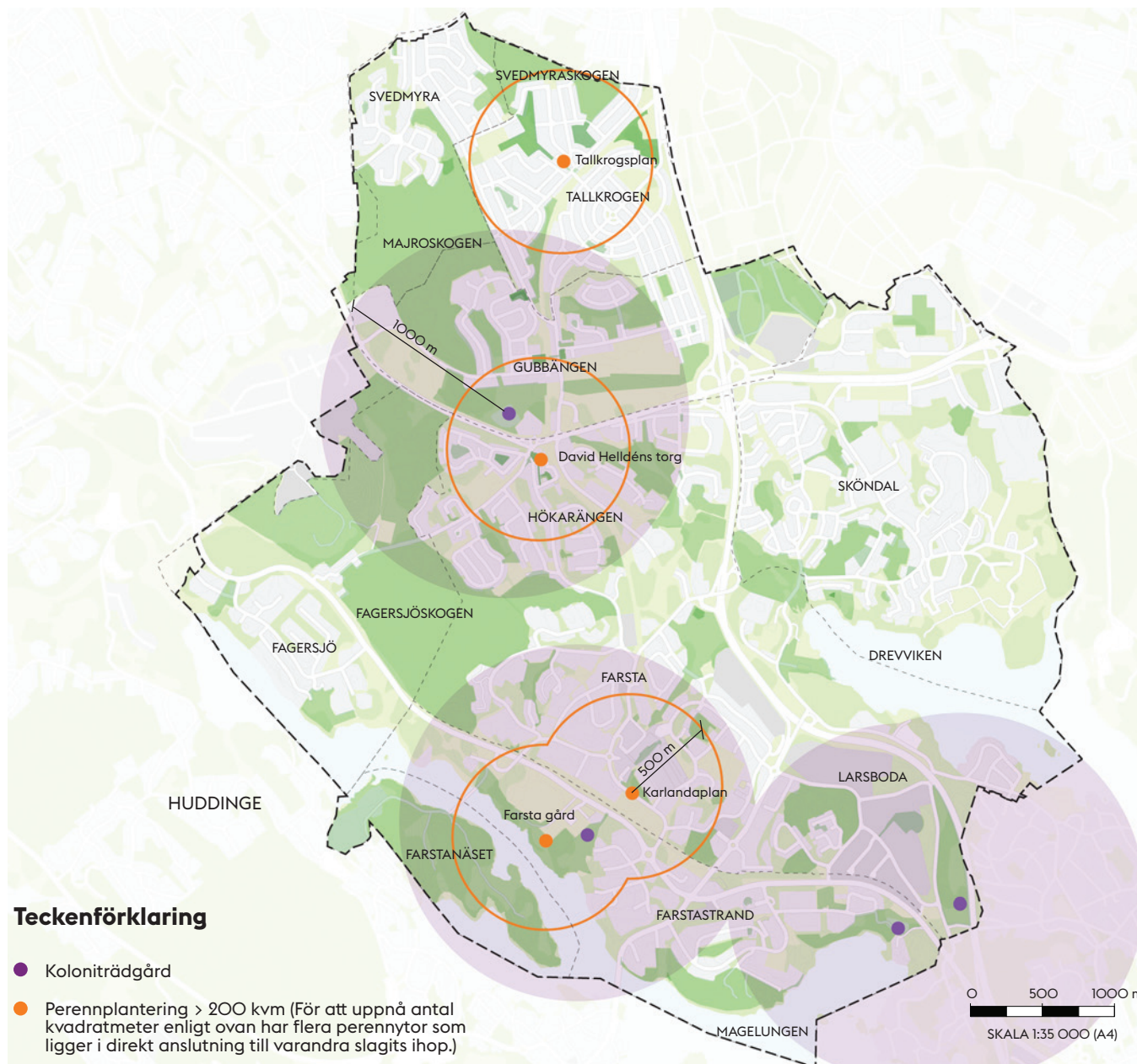
Med blomprakt avses rik blomning och trädgårdsodling som exempelvis koloniträdgårdar eller minst 200 kvm stora perennnytor. Blomprakt ska finnas inom 500 meter och odling inom 1000 meter från bostaden.

Kartan visar koloniträdgårdar som ligger på stadens mark samt större planteringar av perenner på allmänna platser.

Blomprakt är ett uppskattat element i stadens parker och naturområden. Blommor i park- och naturmark ger skönhetsupplevelser och möjlighet att följa årstidernas växlingar. Större perennplanteringar finns på Tallkrogsplan, i anslutning David Helldéns torg, i anslutning till Farsta gård samt i vid gångtunneln under Farstavägen vid Karlandaplan. Mindre upplevelser av blomprakt kan fås av blommande buskar och träd som slån, rhododendron, syren och körsbär eller av skötta blommande ängsmarker. Exempelvis Olympiaparkens stora blommande buskage, syrener vid Farstabadet, äppelblom på Farsta gård, körsbärsblom vid Herrhagsvägen och i parkleken Odlaängen.

Under de senaste åren har intresset för odling ökat i popularitet. Koloniträdgårdarna erbjuder möjlighet till egen odling för privatpersoner. Trycket på att få odla på stadens koloniträdgårdar är ofta högt. Koloniträdgårdar finns vid Farsta strandbad, vid Fårsån, på Gubbängsfältet och på Farstanäset.

Farsta har brist på odlingsbar mark och plana ytor. Möjligheten att utveckla den före detta odlingsmarken på Farstanäset för stadsodling bör undersökas liksom möjligheten att odla på mindre traditionella platser som i skogsgläntor, på tak och andra hårdgjorda ytor.

Perennplanteringar och odling

Motion och idrott

Parker och naturområden är rum för motion och rekreation, och har stor betydelse för folkhälsan. Löpträning avser möjligheten att springa längs en motionsspår med mjukt underlag som är minst 1 meter brett och 1 kilometer långt. Spåret ska vara beläget i kuperad terräng och bör vara upplyst. Löpträning ska finnas inom 1000 meter från bostaden.

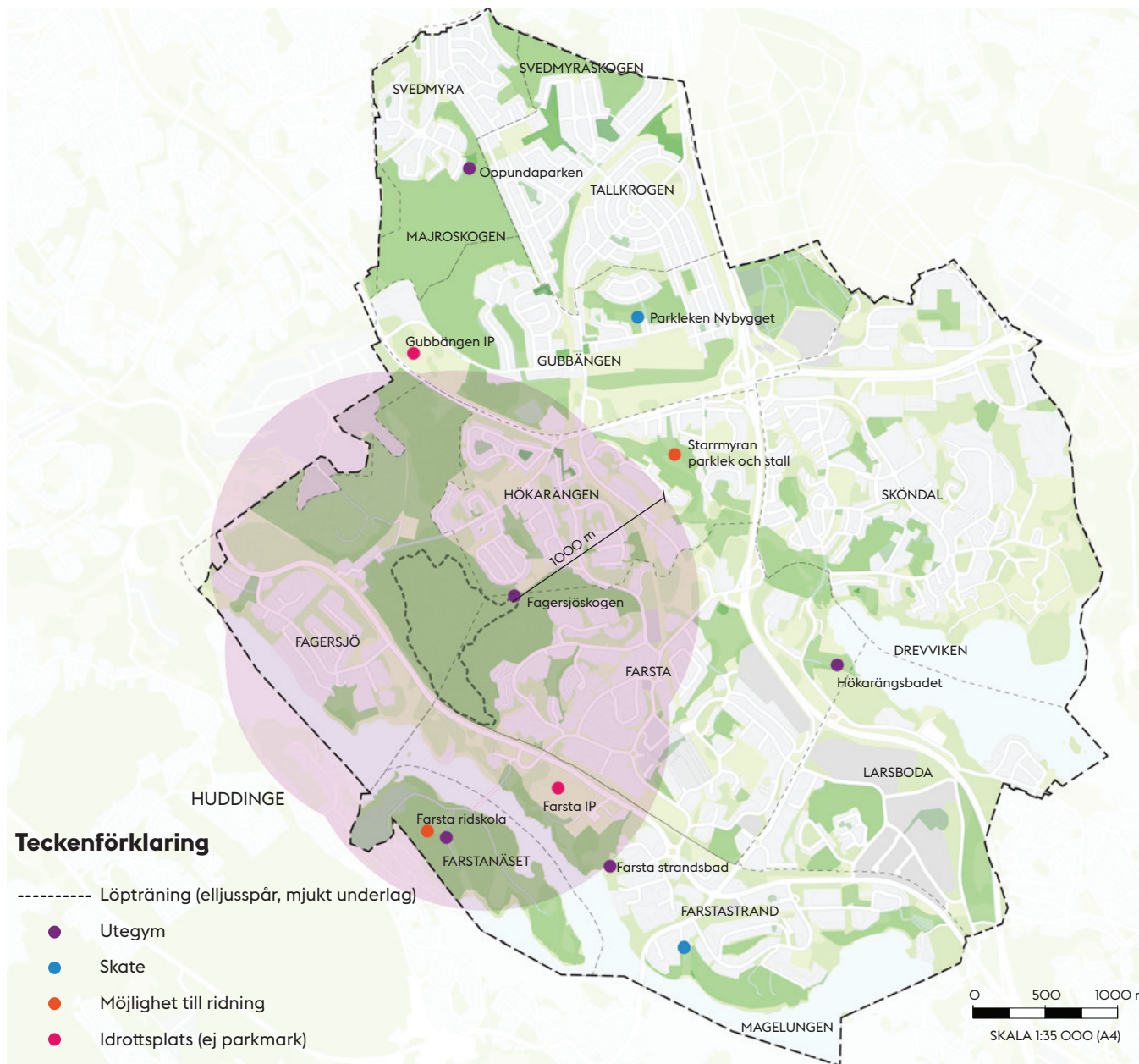
För andra motionsformer som skate och utegym har staden inga riktlinjer och därför redovisas inga avstånd på analyskartan.

I Farsta stadsdelsområde finns två motionsspår; ett i Fagersjöskogen, Fagersjö och ett på Ekudden, på stora Sköndals mark. Även Majroskogen och Svedmyraskogen erbjuder goda möjligheter till löpträning, men dessa områden saknar mjukt underlag och belysning.

Utegym finns i Hökarängsbadet, Oppundaparken, Fagersjöskogen, Farstastrandsbadet och på Farstanäset. Idrottsförvaltningen har utegym vid Farsta IP och Sköndals friluftsbad.

I parkleken Nybygget i Gubbängen byggs under år 2017 en skatepark. Magelungen och Drevviken erbjuder ytterligare aktiviteter som simning och fiske. För fiske i sjöarna krävs fiskekort.

Ett varierat utbud av aktiviteter som uppmuntrar till rörelse ska eftersträvas då det ger ett mer jämställt motionerande och idrottande.

Tillgångsanalys motion och idrott.

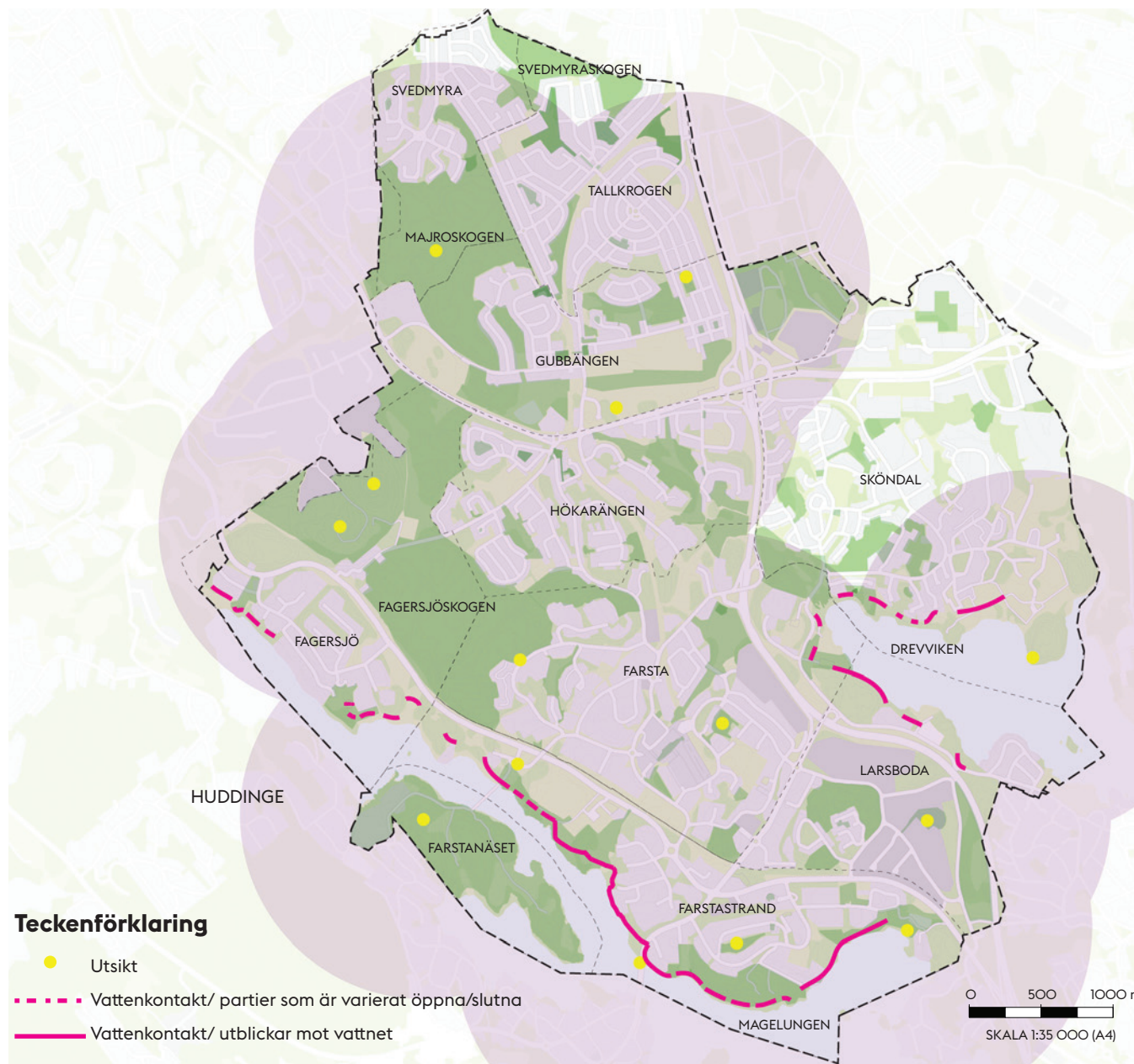
Utsikt

Utsikt är en värdefull rekreativ tillgång som ger en bättre förståelse för landskapet. Utsikt definieras enligt sociotophandboken som "överblick över landskapet samt känslan av rymd". Höjder, kajer och stränder är utpekade som särskilda landskapselement med möjlighet till utsikt. Utsiktsplatserna är populära platser för bland annat picknick, sitta i solen och promenader. Utsikt ska finnas inom 1000 meter från bostaden.

Kartan visar att Farsta stadsdelsområde har en god tillgång på platser med utsikt i form av höjder. Däremot är få av utsiktspunkterna tillgängliga för personer med nedsatt rörelseförmåga. Som komplement till höjderna finns också längs strandpromenaderna platser med möjlighet till vyer över vattnet. Stadsdelsområdets inre stadsdelar saknar av naturliga skäl vattenkontakt.

Vattenkontakt

De öppna vattenspeglarna, kantade av natur eller bebyggelse är ett av Stockholms tydligaste karaktärsdrag och en unik kvalitet i Stockholm. De tillgängliga stränderna gör det lätt att nå vattnet och är en viktig kvalitet. Vattnet reflekterar ljus och för ner årstidernas och vådrets växlingar i staden. De sammanhängande gröna strandpromenaderna är ett mycket uppskattat element i stadsdelsområdet. De är också viktiga spridningssamband och innehåller stora ekologiska värden. Även de täta strandbiotoperna bidrar med vattenkontakt, men av ett annat slag. Genom att utveckla väl gestaltade platser vid vattnet omväxlande med mer slutna partier för djur och natur skapas en bra balans mellan olika upplevelser längs strandstråken.

Tillgångsanalys utsikt och markering av möjlighet till vyer över vatten

Vinteraktiviteter

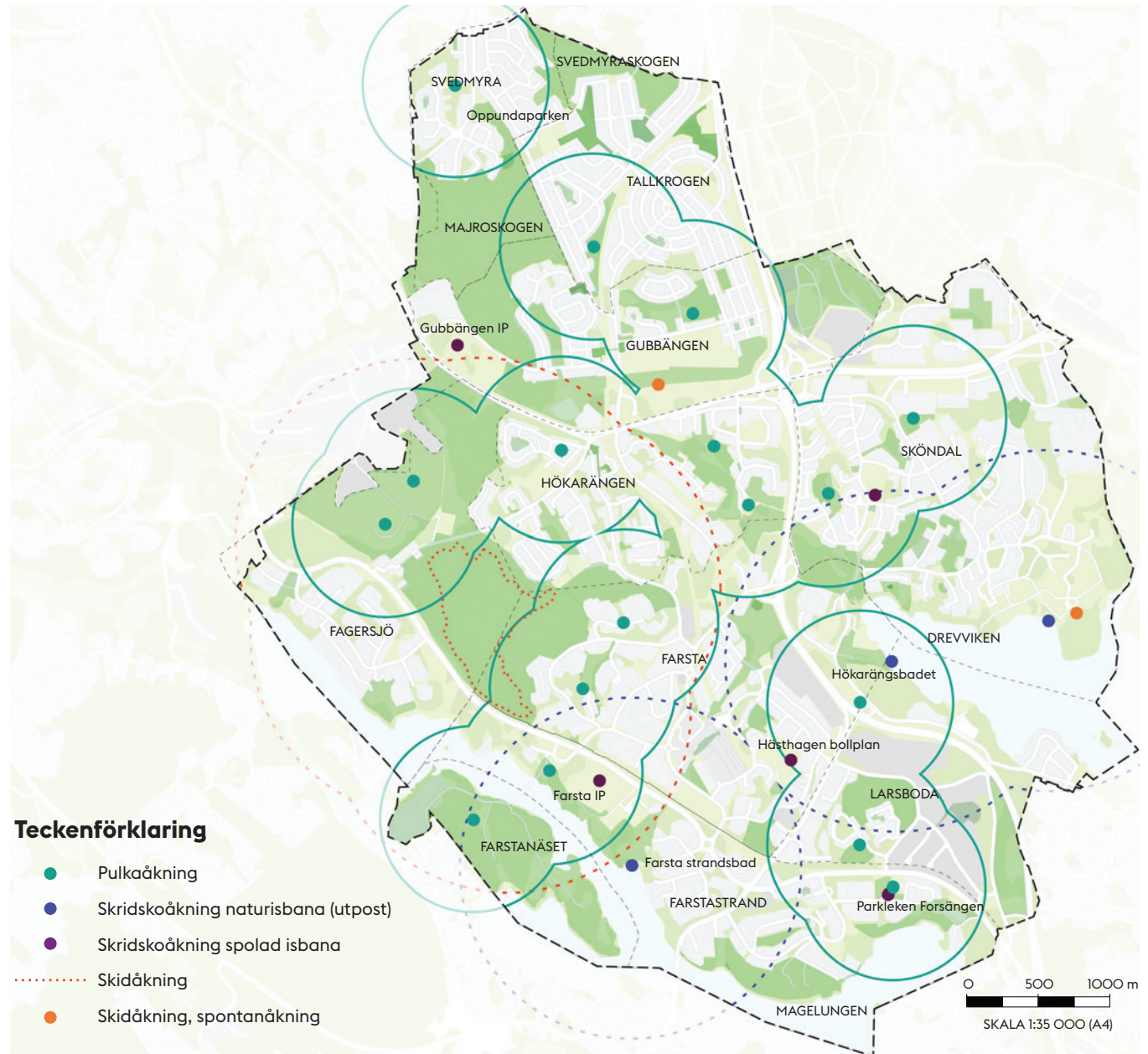
Pulkaåkning avser möjligheten att åka pulka i en öppen backe eller grässlånt som har en plan yta nertill. Backen bör vara minst 50 meter lång, 10 meter bred och ha en lutning på minst 1:2. En grundläggande förutsättning är att ytan ska vara trafiksäker, utan hinder eller korsande vägar. Möjlighet till pulkaåkning ska finnas inom 500 meter från bostaden.

Skridskoåkning avser möjligheten att åka skridskor på plana och isbelagda ytor. Ytan kan antingen vara en spolad isbana på en bollplan eller en naturisbana på en sjö. Inom stadsdelsområdet finns två sjöisbanor som idrottsförvaltningen plogar; en på Magelungen som är ca 2000 meter och en på Drevviken som är 20 km lång. Farsta IP och Hästhagen bollplan spolas vid kallt väder. På Gubbängens IP finns en konstfrusen bandyplan.

Skidåkning avser längdskidåkning i natur- och friluftsområden eller på öppna gräsfält, insjöar och fjärdar. Ytan bör vara minst 5 ha och ska finnas inom 1000 meter från bostaden.

Kartan visar Farstas stadsdelsområdes pulkabackar, anlagda is- och naturisbanor och skidspår samt spolade isbanor i idrottsförvaltningens regi. Utöver markerade backar finns också mindre backar som används för pulkaåkning.

Strandparkerna är belägna i ett väderstreck så att de erbjuder sol under vinterhalvåret. Parkerna är populära och används under vintern för bland annat promenad, grillning och att sitta i solen. Evenemang som ytterligare ökar intresset för vinteraktiviteter bör uppmuntras. Solbelysta och vindskyddade platser ska tas till vara. Genom att utveckla information om parkernas möjligheter och kvaliteter under vintertid kan vinteraktiviteter uppmuntras.

Övriga värden

Hundrastområden

Enligt stadens lokala föreskrifter ska hundar hållas kopplade på offentliga platser, med undantag för hundrastområden. Ett hundrastområde är ett utpekad naturområde eller en inhägnad hundrastgård.

En hundrastgård är ett mindre inhägnat och uppskyllat rastområde för hundar på gräs- eller grusyta där hundar kan släppas lösa. Hundrastgårdarna bör vara placerade en bit ifrån bostadsbebyggelse eftersom hundskall kan uppnå höga bullernivåer och anses vara störande.

Ett hundrastområde är ett friare rastområde som inte är inhägnat. Där får hunden springa lös under förutsättning att man har den under uppsikt och att den kommer när man kallar på den. Hundägaren är alltid ansvarig för den skada som hunden kan vålla. (Se stadens hemsida för lokalisering av stadsdelsområdets hundrastområden.)

Djurhållning

I parkleken Starrmyran, som bedriver djurverksamhet för barn och ungdomar, finns ett stall med hästar, getter, kaniner, marsvin, höns samt katter. Här erbjuds bland annat ridning och djurkurser.

Evenemang

Enligt sociotophandboken ska en evenemangsplats vara minst 0.5 ha och användas för evenemang inom teater, musik, festival eller motion. Sociala aktiviteter och folkliv stärker gemenskapen och är enligt handboken högt rankade av speciellt ungdomar och unga

vuxna. Evenemangsplatser är positiva inslag i staden som möjliggör att stora folkgrupper kan samlas och umgås.

För att arrangera ett evenemang på en offentlig plats behöver man ansöka om polistillstånd. Mer information finns på stadens hemsida. För privat mark krävs alltid tillstånd från markägaren.

Farsta centrum är den enda officiellt utpekade evenemangsplatsen i Farsta stadsdelsområde. Möjligheten att utveckla en evenemangsplats på Gubbängsfältet bör undersökas.

Det finns flera mindre evenemangsplatser som inte uppfyller sociotophandbokens definition, men som ändå spelar en viktig roll som samlingsplatser för mindre folksamlingar, till exempel för Valborgsmäsofirande och loppisar. I Farsta stadsdelsområde utgör Farsta gård viktig plats för mindre evenemang liksom Farsta Strandbadet där bl.a. parkteatern brukar uppträda.

Strategier för Farsta stadsdelsområdes gröna vardagsrum

Stadsdelsområdets parker ska bidra till ett rikt och hälsosamt stadsliv och möta den växande befolkningens behov. Tillgången till gröna mötesplatser ska vara god.

Utveckling av parker med höga upplevelsevärden och plats för alla

Parkerna ska vara betydelsefulla mötesplatser för rekreation och olika aktiviteter. I parkerna ska årstidsväxlingar kunna följas och naturens ljud och dofter upplevas. Farsta erbjuder parker för skönhetsupplevelser, aktivitet, lek och vila.

Trygghet och tillgänglighet ska vara givna utgångspunkter i utvecklingen av parkerna.

Innehållet i parkerna ska anpassas efter deras karaktär. Parkutbudet ska vara varierat för att möta boende och besökares behov.

Parkerna ska främja folkhälsan och platser för fysisk aktivitet ska utvecklas. Särskild vikt ska läggas vid att tillskapa aktiviteter för underrepresenterade grupper.

Parkerna ska i högre utsträckning kunna användas året om. Möjligheterna till vinteraktiviteter ska utvecklas och förbättras.

Tillfälliga evenemang kan berika de offentliga parkerna. Kommersiella budskap får inte förekomma.

Allmänhetens engagemang tillvaratas

Invånarnas kunskap, erfarenhet och förslag ska vara en utgångspunkt vid upprustningar och skötsel av parker och grönområden.

Olika metoder för medborgarmedverkan ska användas och anpassas för olika brukargrupperns förutsättningar. Dialogmetoder ska utvecklas för att särskilt passa barn, unga och unga vuxna.

Stadens kanaler för att lämna förslag, synpunkter och klagomål ska även i fortsättningen vara viktiga.

Avtal kring skötsel och underhåll av vissa delar av park- och naturmarken ska vidareutvecklas och skrivas med intresserade föreningar eller nätverk.

Förslag från allmänheten om tillfälliga evenemang och andra initiativ som kan berika parkerna ska uppmuntras.

Samarbetet mellan och inom stadens förvaltningar ska förbättras.

Skapa hållbara platser och stråk

Säkra tillräcklig mängd parkmark med social värden i utvecklingsområden. Ta hänsyn till nya och befintliga lägen för skolor och förskolor och storleken på deras gårdar.

Säkra tillgången på plana oprogrammerade ytor.

En kraftigt ökande befolkning ställer krav på ökade resurser för skötsel och renovering av park- och naturmark.

Om park- eller naturmark tas i anspråk för annat ändamål ska förlorade gröna kvalitéer och värden kompenseras för i närområdet.

Värna de gröna bilfria stråken och kopplingarna mellan park- och grönområden. Tillskapa gröna bilfria kopplingar där de fattas.

Utveckla grönstråk, som utgör särskilt viktiga länkar för möjligheten att skapa en sammanhängande grön promenadstad, till välskötta gröna samband med en koncentration av olika aktiviteter och funktioner.

Magelungen, Fagersjö

Skönstaholmsfältet, Hökarängen

Magelungen, Farsta strand

Farsta stadsdelsområdes ekologisk infrastruktur

Den ekologiska infrastrukturen består av gröna och blå ytor som har olika funktioner för människor, djur och natur. Tillsammans bildar de värdefulla ekologiska samband som bidrar med livsviktiga tjänster och nyttor i staden. Funktionerna i dessa samband är viktiga att bevara och ta hänsyn till för att skapa hållbara stadsmiljöer.

Den ekologiska infrastrukturen i Stockholm består av vegetationsklädda och vattentäckta ytor som har olika funktioner för människor, djur och natur. Det betyder att parker, skogar, kyrkogårdar, bostadsgårdar, villaträdgårdar, gröna skolgårdar, sjöar, naturmarker, våtmarker och gröna gaturum ingår i strukturen som bildar ett nätverk av grönska och som utgör grunden för stadens biologiska mångfald.

I denna infrastruktur finns det vissa områden som har särskilt viktiga funktioner för växt- och djurlivet och som därmed starkt påverkar förutsättningarna för biologisk mångfald i staden. Ett sådant område kan vara särskilt rikt på arter och/eller naturtyper, men det kan också vara ett artfattigare område vars strategiska läge i landskapet gör det särskilt viktigt från ekologisk synpunkt.

Biologisk mångfald är i sin tur en förutsättning för de ekosystemtjänster som stadens invånare och dess besökare drar nytta av.

En del gröna ytor i staden ligger som öar i bebyggelsen och saknar därmed kopplingar till omgivande grönska. Även dessa ytor kan ha mycket stor betydelse för det lokala växt- och djurlivet.

För att bidra till en hållbar stad med biologisk mångfald som levererar tjänster behöver de gröna och blå inslagen bevaras, sammankopplas eller vidareutvecklas. För att stärka sambanden är det viktigt att kommuner samverkar över kommungränserna.

Regional infrastruktur

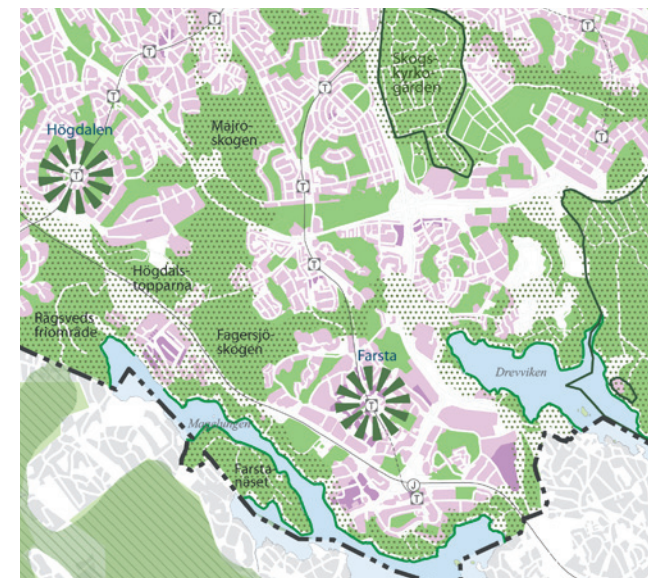
Farsta stadsdelsområdes ekologiska infrastruktur har kopplingar till Stockholms gröna kilar. Fagersjöskogen och Farstanäset ingår båda i Hanvedenkilen. För regionen är dessa områden ekologiskt särskilt betydelsefulla och därmed värda att värna eftersom de ger förutsättningar för stadens biologiska mångfald.

Stockholms gröna kilar

Delar av de gröna kilarna består av gröna värdekärnor. De är stora, sammanhängande områden med flera sammanfallande värden. Värdekärnan för Hanvedenkilen ligger söder om stadsdelsområdet i Huddinge kommun. Värdekärnorna kan betraktas som de mest värdefulla delarna av en kil. Gröna samband är smala partier under 500 meter, som upprätthåller viktiga funktioner i kilarnas sträckning.

Stockholmsregionens gröna kilar. Kartbilaga till Den Gröna Promenadstaden, utställnings-förslag april 2013.

Rastrerade ytor visar på ekologiskt särskilt betydelsefulla områden i Stockholms stad. Kartbilaga till Den Gröna Promenadstaden, utställnings-förslag april 2013.

Kopplingen mellan Fagersjöskogen och Hanvedenki-
len är klassat som ett svagt grönt samband (klass 3)
p.g.a. barriärerna Magelungen, Magelungsvägen och
järnvägen, och behöver stärkas (RUFS, 2010).

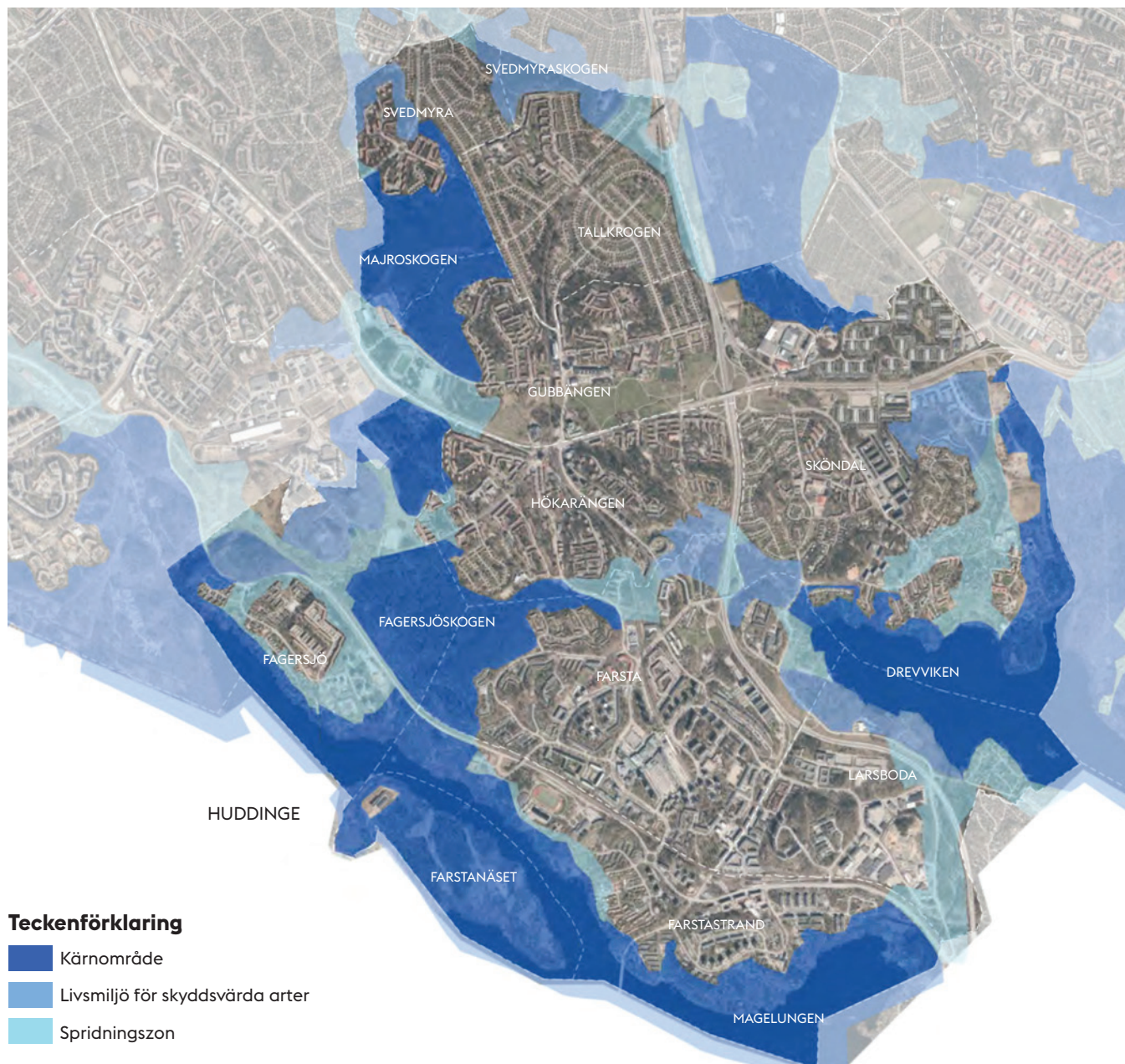
Stränderna utgör en särskild kvalitet i de gröna kilarna
och de har höga naturvärden. Tillgängligheten till
stränder är av stor betydelse och regionens strandstråk
är också särskilt viktiga att bevara och utveckla.
Längs Magelungen, Forsån och Drevviken ligger ett
av södra Stockholms längre tillgängliga strandstråk.

Stockholms skogsområden

I Stockholm finns ett 10-tal skogsområden som
är >50 ha. Endast ett fåtal av dem ingår i någon
av de gröna kilarna men de är ändå ovärderliga
resurser både regionalt och lokalt. De utgör viktiga
ekologiska spridningskorridorer men erbjuder också
värden i form av rekreation och friluftsliv, tystnad
och upplevelsen av vild natur som till stor del är
beroende av storleken. Majrosskogen (56 ha) och
Fagersjöskogen (100 ha) i Farsta stadsdelsområde är
två av dem.

ESBO

- Ytor där växter och djur kan klara hela sin livscykel kallas kärnområden. För att vara ett kärnområde måste ytan vara tillräckligt stor och vanligtvis innehålla flera naturtyper.
- Områden som inte är tillräckligt stora för att uppfylla kriterierna ovan kan fortfarande vara betydelsefulla för vissa skyddsvärda arter.
- En viktig förutsättning för växt- och djurlivet är att kärnområden och andra ytor binds samman med väl fungerande spridningszoner.

Ekologiskt särskilt betydelsefulla områden (år 2013). Den pågående och framtida utbyggnaden av Farsta stadsdelsområde kommer med stor sannolikhet förändra utbredningen av Ekologiskt särskilt betydelsefulla områden.

Analysunderlagen som legat till grund för ESBO är stadens samtliga digitala naturvårdsunderlag, exempelvis stadens habitatverktyg och ArtArken. För mer information se Stockholms ekologiska infrastruktur - Bakgrund och beskrivning av databas och karta, Miljöförvaltningen, 2014.

Lokal infrastruktur

I stadens ekologiska infrastruktur finns områden som har särskilt viktiga funktioner för växt- och djurlivet och som därmed starkt påverkar förutsättningarna för biologisk mångfald i staden. Ett sådant område kan vara särskilt rikt på arter men det kan också vara ett artfattigare område vars strategiska läge i landskapet gör det särskilt viktigt från ekologisk synpunkt. Dessa områden kallar vi Ekologiskt särskilt betydelsefulla områden (ESBO), vilket de också omnämns som i stadens miljöprogram. ESBO visar sammanhängande nätverk av ekologiska funktioner. Detta nätverk är viktigt för att på sikt bevara stadens biologiska mångfald och en förutsättning för robusta ekosystem som över tid och i en föränderlig miljö kan leverera olika ekosystemtjänster.

I Farsta stadsdelsområde finns flera kärnområden enligt ESBO (mörkblå enligt karta s 5) bl.a. Majroskogen, Fagersjöskogen, Farstanäset, Talludden samt strand- och vattenområdena längs Drevviken och Magelungen. Andra områden som inte uppfyller kriterierna för värdekärna, är fortfarande viktiga för skyddsvärda arter. Exempel på områden är Skönstaholmsfältet och naturpark Sköndalsbro. Mellan dessa områden finns spridningszoner som framförallt utgörs av strandområden, parkmark och lågt exploaterade områden exempelvis Forsån, Hökarängsbadet, västra Gubbängsfältet och naturmarken längs Nynäsvägen i Tallkrogen.

Stränderna utmed Magelungen och Drevviken hyser både en rik flora och fauna. Utefter Drevvikens strand ligger bl.a. Talludden som gränsar till Flatens naturreservat i öster. Området är viktigt ur spridningssynpunkt för både växter och djur. Majroskogen är en viktig del av stadens grönstruktur eftersom den utgör den innersta, norra delen av det naturområde som har kontakt med Hanvedenkilen.

I Farsta stadsdelsområde försämras kontakten mellan grönområden av hårt trafikerade leder; främst Magelungsvägen, Nynäsvägen och Örbyleden, liksom av järnvägen. Även vattenrummet Magelungen fungerar som en barriär för spridning av vissa arter.

Farsta, Farsta strand, Larsboda, Fagersjö, Sköndal och delvis Hökarängen står inför stora framtida förändringar där stora delar av idag icke exploaterad mark kommer att tas i anspråk för bebyggelse vilket kommer att förändra det ekologiska nätverket.

Ekosystemtjänster

Växt- och djurarterna ingår i olika ekosystem som i sin tur tillhandahåller staden med ekosystemtjänster. Ekosystemtjänster är processer i naturen som människor är beroende av för vår överlevnad. Ekosystemen bidrar med tjänster i form av omhändertagande av dagvatten, minskning av bullernivåer, filtrering av luft, temperaturreglering och koldioxidupptag. Begreppet har uppkommit för att beskriva och synliggöra människors koppling till naturen. Begreppet kan hjälpa oss förstå hur vi kan skapa en hållbar utveckling både ekologiskt, socialt och ekonomiskt.

En rik biologisk mångfald är en förutsättning för att ekosystemtjänsterna ska fungera. Biologisk mångfald är ett samlat begrepp som innefattar mångfald av ekosystem, arter och genetisk variation. För att skapa en hållbar grönstruktur som kan leverera olika typer av ekosystemtjänster är det därmed viktigt att utveckla en variation av park- och naturtyper. En robust och artrik grönstruktur har bättre anpassningsförmåga och tål därmed förändringar och störningar bättre. I en tät stadsstruktur där den ekologiska infrastrukturen

Ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster kan indelas i fyra kategorier:

Producerande ekosystemtjänster

Ekosystemets producerande tjänster innehåller tillgångar så som växter, djur, bränsle, fiber och dricksvatten. Det är ofta ganska lätt att sätta ett ekonomiskt värde på dessa tjänster och de ingår i vårt handelssystem från lokal till global nivå.

Kulturella ekosystemtjänster

Kulturella tjänster handlar om naturens estetiska och rekreativa värden, t.ex. vackra miljöer att njuta av. Naturen ger oss också inspiration och kunskap. Kulturella ekosystemtjänster gör helt enkelt att vi mår bra.

Reglerande ekosystemtjänster

Ekosystemtjänster som är reglerande är rening av luft och vatten, pollinering och skadedjursbekämpning. Träd i en stad kan ha en reglerande funktion gällande luftrening samt buller- och klimatreglering. Växter kan också utgöra skydd mot och kontroll av erosion.

Stödjande ekosystemtjänster

För att de andra tjänsterna ska fungera behövs stödjande tjänster som innefattar energi- och materiaflöden, t.ex. vattnets kretslopp, fotosyntesen, kvävet kretslopp, nybildande av jord och biologisk mångfald.

saknas kan man behöva tillskapa ekosystemtjänster med hjälp av kostsamma, tekniska lösningar. En väl planerad ekologiska infrastruktur kan däremot försörja oss med ekosystemtjänster.

Ett exempel på hur staden kan jobba med ekosystemtjänster är att genom att uppmuntra till stadsodling. Exemplvis är många stadsodlingar rika på humlor och bin som hjälper till med pollinering. Frukträden och blommorna är också positiva för stadens biologiska mångfald. Dessutom kan odlingen bidra till en ökad folkhälsa och ha en pedagogisk inverkan eftersom det kan få människor att reflektera kring bland annat matproduktion och närodling. Eftersom det är ont om plana ytor i stadsdelen bör man titta på alternativa platser som odling i gläntor, på tak och längs husfasader.

Biotoper

De olika växt- och djurarterna hör hemma i olika naturligt avgränsade miljöer som kallas biotoper. En biotop är ett område med en enhetlig ekologisk struktur och karaktär som kan fungera som livsmiljö för många växter och djur samtidigt. Biotoperna skiljer sig i storlek och kan innefatta allt ifrån en större granskog till en mindre damm. Farsta stadsdelsområde innehåller en stor variation av biotoper. Landskapet karaktäriseras av hållmarksskogar i de högre delarna, blandskog i de mellersta delarna och ädellövskog i de lägre delarna. Längs vattendragen finns havssträndängar och vassvegetation. Gräsmarker förekommer framförallt i dalgångarna och i viss mån längs vattendragen. Våtmarker förekommer längs med vattendragen och i de största skogsområdena.

Barrskog

Barrskog förekommer framförallt i Farsta stadsdelsområdes större skogsområden och liksom på de högre belägna partier av sparad naturmark som ligger insprängda bland bebyggelsen. Barrskogsområdena består framförallt av äldre hållmarkstallskog på höjderna och en blandad tall- och grandominerad skog i lägre partier och sluttningar. Inom ytorna finns inslag av äldre träd och död ved vilket ökar dess ekologiska värde. Fagersjöskogen har det största området med slutan grandominerad barrskog i Stockholm stad. I Majroskogen domineras vegetationen av äldre granskog i den norra delen, men i huvudsak består området av hållmarkstallskog. Svedmyraskogen består till stora delar av hållmarkstallskog.

Inom Farsta stadsdelsområde finns ett påtagligt inslag av värdefulla gamla tallar, något som är förhållandevis vanligt i Stockholms Söderort, men ovanligt i

Sverige generellt sett p.g.a. det kommersiella skogsbruket. Staden har, tillsammans med kranskommuner, därför ett särskilt ansvar att bevara och förvalta dessa miljöer. Ytor innehållande gamla tallar hittas bl.a. i Farsta och Larsboda; insprängda bland bebyggelsen längs Larsbodavägen, i sluttningarna runt Rottnerosbacken och naturmarken ovanför Arvikagatan. Parken Västboda är också rik på gamla tallar.

Blandskog

I Farsta stadsdelsområde förekommer blandskog i de större skogsområdena, framförallt i gränsen mellan barrskog och lägre partier. Blandskogen domineras till stor del av tall, ek och hassel med inslag av björk, al, asp, alm, ask, gran, sälg och fågelbär. Även inom blandskogen finns inslag av äldre träd, hålträd och död ved som ökar områdets ekologiska värden. De naturliga parkerna Klippbacken och Klyftan har inslag av gamla tallar och ekar, hassel asp och skogslind. Även branten ovanför Ågsta Brovägs södra del ned mot Magelungen uppvisar hög naturlighet med stort inslag av gamla träd, värdefull död ved och blockiga partier.

Blandningen av löv- och barrträd är bra för den biologiska mångfalden. Variationen innebär även att skogen är bättre rustad inför ett ökat antal skadeinsekter och stormfällningar, vilket är förväntade konsekvenser av klimatförändringarna. Även mindre ytor av blandskog kan innehålla höga ekologiska värden om de fungerar som livsmiljöer för olika växt- och djurarter.

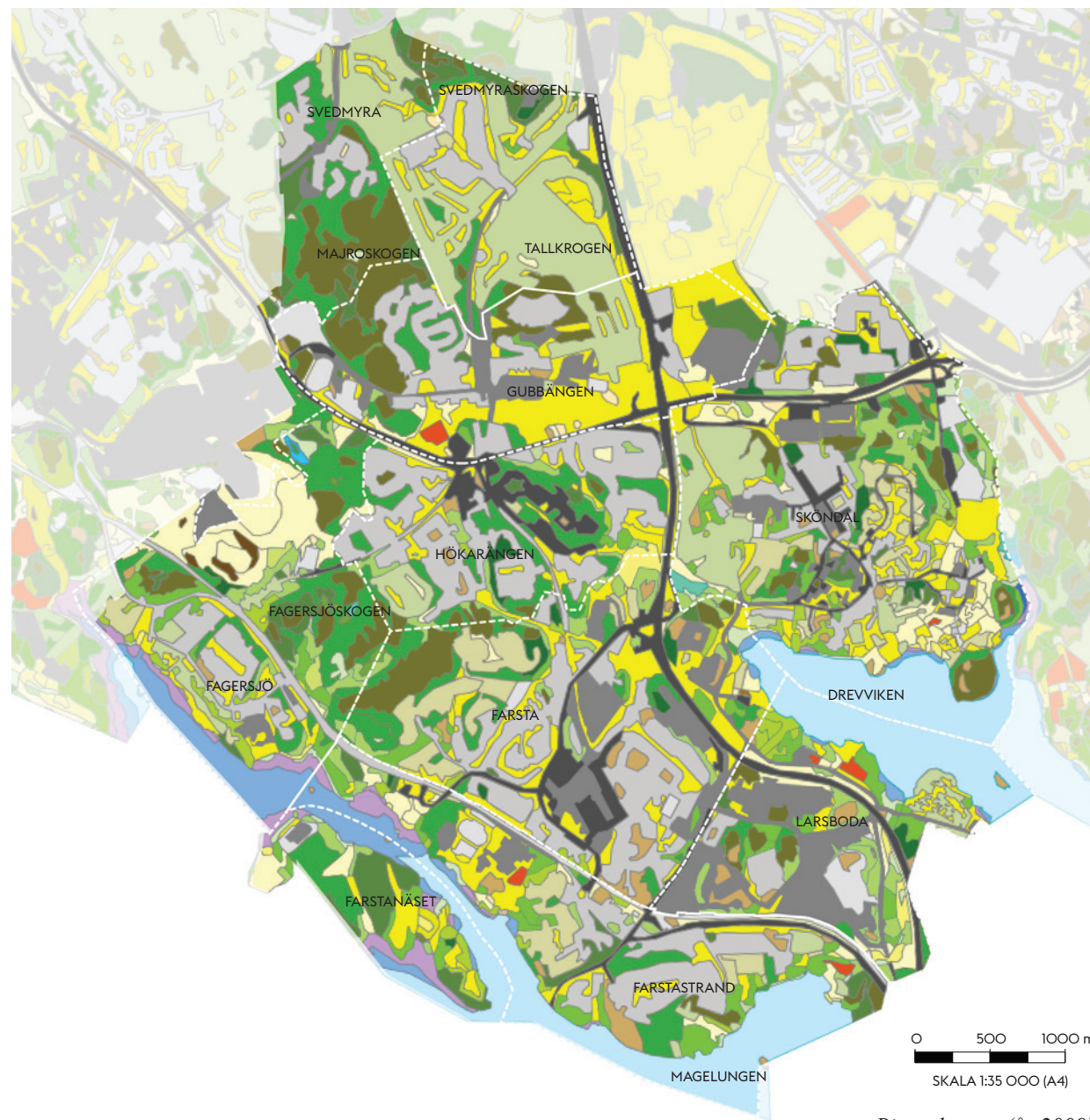
Våtmarker

Farsta stadsdelsområde innehåller ett antal våtmarker som är värdefulla för en mängd växter och djur. Viktiga livsmiljöer och spridningskorridorer för groddjur och andra arter kopplade till våtmarker

Teckenförklaring

Hällmarksbarrskog		Sötvattenstrandäng	
Barrskog, torr- frisk		Odlingslott	
Barrskog, fuktig -våt		Bladskogsmyr	
Hällmarksblandskog		Lövskogsmyr	
Blandskog, torr- frisk		Öppen myr	
Blandskog, fuktig- våt		Videkärr	
Hällmarkslövskog		Öppet vatten	
Lövskog, torr- frisk		Vattenvegetation	
Lövskog, fuktig- våt		Tät bebyggelse utan vegetation	
Hällmarksädellövskog		Tät bebyggelse med inslag av vegetation	
Ädellövskog, tät		Gles bebyggelse med 30-50% vegetation, intensiv skötsel	
Ädellövskog, gles		Gles bebyggelse med 30-50% vegetation, extensiv skötsel	
Blandad buskmark		Hårdgjord obebyggd och ej genomsläpplig mark	
Videbuskmark		Övrig mark med avlägsnad vegetation	
Hällmark			
Grus-sandmark			
Gräsmark			
Torr gräsmark			
Frisk gräsmark			
Fuktig gräsmark			
Våt gräsmark			

Biotopkartan (år 2009).

finns utmed Magelungens och Drevvikens stränder inklusive Forsån, men även norrut mellan Fagersjöskogen och Majroskogen. Ett större område med blandskogsmyr finns i Sköndal mellan Nynäsvägen och Perstorpsvägen. Området kopplar mot Skönstaholmsfältets fuktiga gräsmarker via ledningsrör under Nynäsvägen. På gränsen mellan Sköndal och Flatenskogen ligger en våtmark innehållande ett flertal olika biotoper. Flera anlagda dammar förekommer också inom området bl.a. på Skönstaholmsfältet i Hökärängen, Sköndalsdammen på Lövudden, Forsåndammen i Farsta samt Fagersjödammen och Gökaldalen i Fagersjö.

Våtmarker hyser höga ekologiska värden och är den biotop som innehåller den största andelen rödlistade arter. Flera av landets våtmarker har torkat eller dikats ur. För staden utgör vårmarksbiotoperna viktiga fokusområden för den biologiska mångfalden.

Ädellövsområden och ekmiljöer

Till de ädla lövträden räknas avenbok, ask, alm, bok, ek, fågelbär, lind och lönn. Ädellövskogen förekommer endast i den södra delen av Sverige. Motsvarigheten i Stockholmstrakten är ädellövsområden och ekmiljöer.

Farsta, Sköndal och Skarpnäck, har av länsstyrelsen definierats som ett (av 19 i Stockholms län) kärnområde för skyddsvärda ädellövträd liksom för skyddsvärda ekar. (Ädellövsområden och ekmiljöer i Stockholms län, rapport 2015:13, Länsstyrelsen Stockholm.) Området och antalet ekar är stort; endast Djurgården har ett större ekbestånd.

Ädellövträden utgör ett viktigt ekologiskt nätverk för bland annat skalbaggar som använder träden för reproduktion. Eken är en nyckelart för den biologiska mångfalden i Sverige och har cirka 1500 arter knutna till sig, vilket är unikt. Delar av Stockholm stad utgör viktiga kärnområden för värden knutna till ek, både i ett nationellt och internationellt perspektiv. Stockholm har därför ett särskilt ansvar att bevara och vårda dessa områden.

Naturstränder

Naturstränderna längs Magelungens och Drevviken utgörs av flera biotoper som vattenvegetation, sötvattenstrandäng och frisk lövskog. Magelungens och Drevvikens naturstränder är utpekade ESBO-områden. Stränderna utgör två av Stockholms få kvarvarande sammanhängande strandsträckor av opåverkad karaktär. Naturstränderna är särskilt känsliga för påverkan och dess naturkvalitet bör värnas. Stränderna och främst de nordvästra, är en förutsättning för Magelungens och Drevvikens rika fågelliv och av de häckande arterna räknas minst ett par till regionalt skyddvärda.

För att behålla de ekologiska kvaliteterna längs stränderna och i förlängningen i hela vattendragen, ska de opåverkade delarna lämnas orörda d.v.s. man ska undvika att ”smågallra” längs hela strandsträckor. Däremellan finns plats för vyer mot och åtkomst till vattnet.

I skötselplanerna för Magelungens och Drevvikens stränder framgår vilka delar som ska lämnas orörda för att upprätthålla de ekologiska värdena (Skötselplan Magelungen-Drevviken, 2002).

Habitat

Ett habitat är en miljö där en viss växt- eller djurart kan leva. Till skillnad från biotop, som beskriver områdets naturtyp mer allmänt, beskriver habitatet områdets lämplighet som livsmiljö sedd ur artens perspektiv. Habitatnätverk definieras som ett nätverk av habitat som är sammanlänkade med spridningszoner. Habitatnätverkens kvaliteter och sammanbindningsgrad är förutsättningen för arters möjlighet att överleva på sikt i området.

Kartunderlagen på följande sidor visar tre artgruppers habitatnätverk; eklevande insekters, barrskogfåglars och groddjurs.

Habitatnätverk eklevande insekter

Kartan visar olika avstånd för spridning som anger hur långt insekterna kan ta sig men fortfarande vara i sitt habitat. Kartan visar också ekbestånd i form av inventerade grova ekar samt kärnområde för grova ekar (se Stockhoms Unika Ekmiljöer - Förekomst, bevarande och utveckling, 2007).

Flera hotade och sällsynta insektsarter är knutna till gamla (>150 år) och ihåliga ekar. För att säkerställa kontinuitet i ekbeståndet måste dock ekar av alla åldrar finnas i en ekmiljö. För eklevande arter är det viktigt att det finns sammanhängande kärnområden med mellanliggande spridningsmöjligheter. För att spridning ska kunna ske måste det vara korta avstånd med få hinder mellan trädsamlingarna. I skogsmiljö förväntas insekterna kunna flyga ca 2 km men i en tät urban miljö är sträckan betydligt kortare ca 200-500m.

I stadsdelsområdet finns ett par sammanhållna och tillgängliga habitat för eklevande insekter. Nätverken

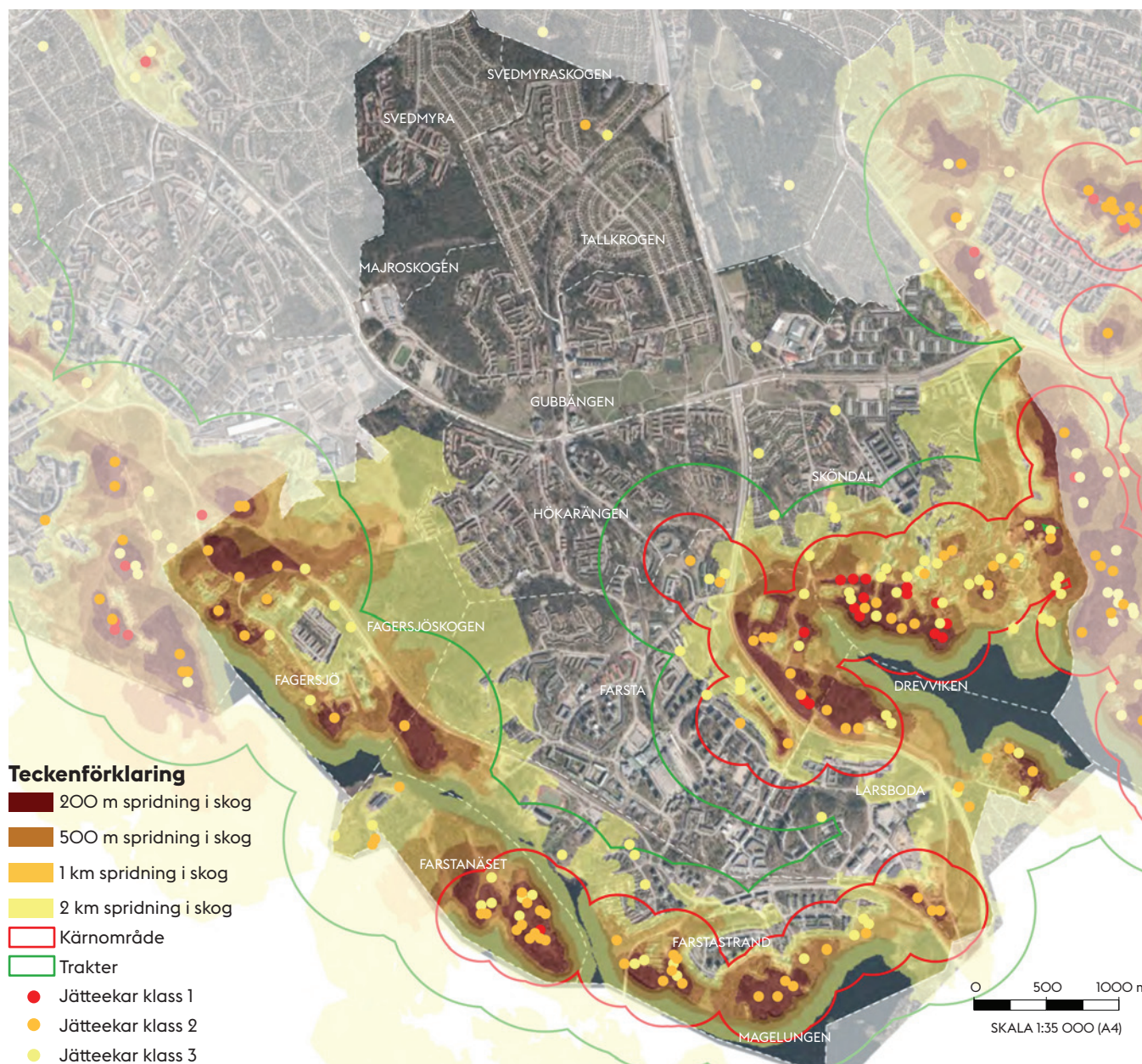

är koncentrerade längs Magelungens och Drevvikens stränder och kopplar till större samband i Flatenområdet i öster och Rågsveds friområde i väster. Forsån är en viktig spridningskorridor mellan kärnområde Sköndal och kärnområde Farstanäset. Inom spridningsområdena finns några större barriärer i form av Nynäsvägen, Magelungsvägen och Magelungen.

I Farstanäset kärnområde finns de flesta ekarna med höga naturvärden, koncentrerade till ängsmarken på södra delen av Farstanäset. På andra sidan Magelungen finns också ett antal grova ekar utmed stranden. I det norra kärnområdet, Sköndal, finns de mest värdefulla ekarna i närheten av gårdarna Stora Sköndal och Orhem, men även Hökarängens campingstugeområde hyser värdefull ek. Mellan dessa kärnområden finns viktiga spridningsområden för arter knutna till ek liksom bestånd av ungträd som är viktiga för återväxten. I stort sett alla ekområden behöver restaureras och skötas mer frekvent. (Se Stockhoms Unika Ekmiljöer - Förekomst, bevarande och utveckling, 2007).

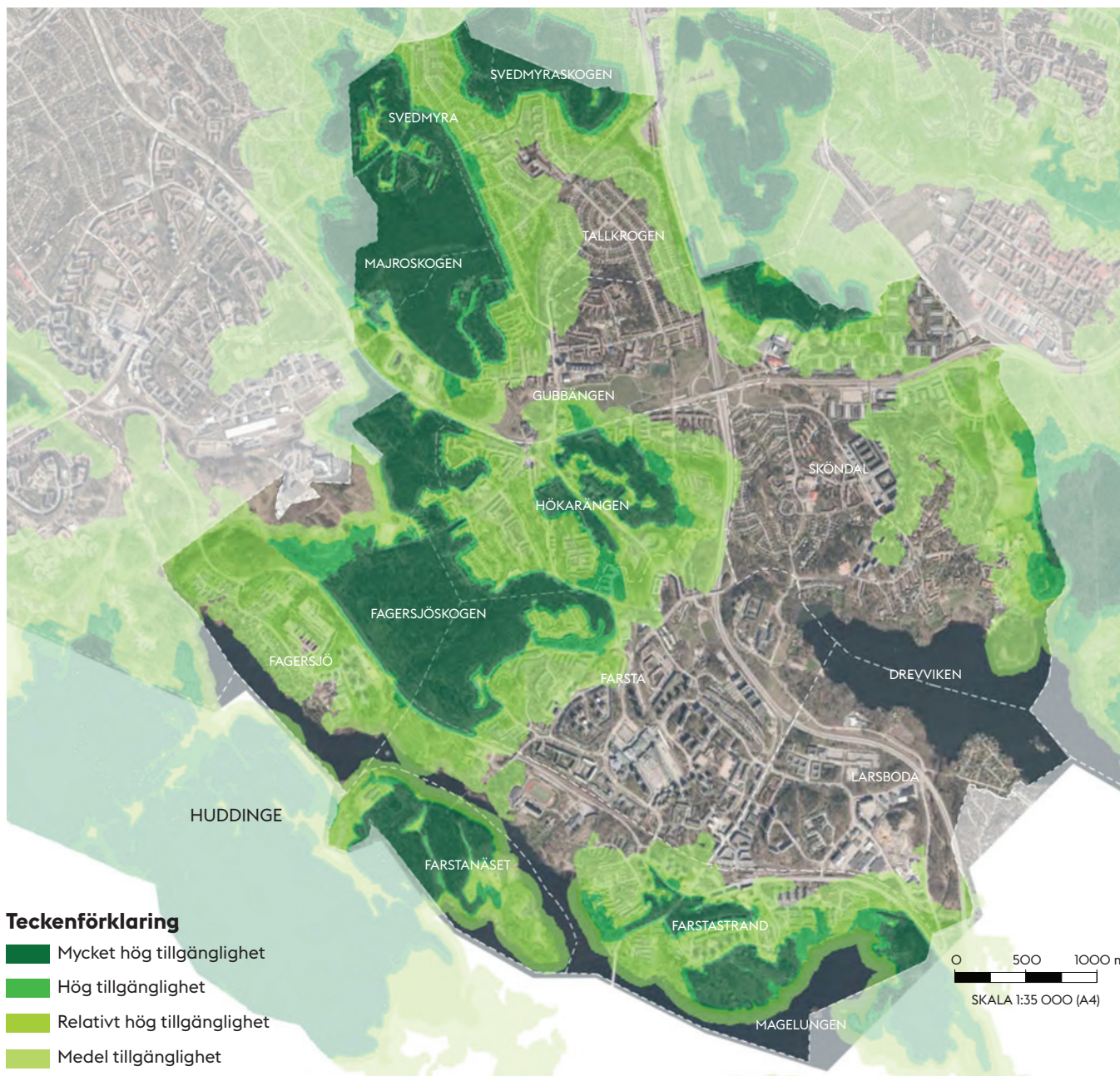
För att bevara stadens ekmiljöer är det viktigt att sköta och restaurera befintliga bestånd i kärnområden liksom i spridningskorridorer. För att säkerställa tillgången långsiktigt måste man bevara och planera generationsväxlingar av ek vilket bland annat innebär nyplantering av ek.

Troligtvis kommer eksambandet Sköndal-Drevviken (kärnområde Sköndal) att försvagas vid den planerade förtätning av Sköndal, Teliaområdet och längs Persatorpsvägen. Även eksambandet Farstanäset (kärnområde Farstanäset) kan komma att påverkas i och med den planerade bebyggelsen längs Magelungsvägen mellan Fagersjö och Farsta Strand.

Habitatnätverk eklevande insekter (år 2007). Kartan visar också ekbestånd i form av inventerade grova ekar samt kärnområde grova ekar. Den pågående och framtida utbyggnaden av Farsta stadsdelsområde kommer med stor sannolikhet förändra förekomst av ek liksom den kommer att förändra spridningsmöjligheterna.

Habitatnätverk barrskogsfåglar (år 2007). Skala 1: 35 000 (A4).

Habitatnätverk barrskogsfåglar

Kartan visar olika grader av tillgänglighet och lämplighet för tofsmes.

Mellan Farstanäset, Fagersjöskogen, Majroskogen och vidare till Hemskogen finns ett obrutet samband för barrskosfåglar som söderut kopplar på Hanvedenkilen. Den svagaste punkten ligger mellan Farstanäset och Fagersjöskogen. Även i Farsta strand finns kontinuerliga spridningssamband i öst-västlig riktning. Genom exploatering i Lilla Sköndal är barrskogssambandet mellan Sköndal och Skarpnäck försvagat och i behov av förstärkning.

För att fåglarna ska hitta mellan skogsområdena är det viktigt att siktlinjer mellan olika skogsområden hålls öppna och inte skymms av exempelvis höga byggnader. Äldre träd har fler livsmiljöer att erbjuda insekter än unga träd. För fåglarna blir därmed äldre barrskogar en värdefull tillgång för att få föda. Barrskogsfåglarna vistas i större och täta skogsområden för att skydda sig från rovfåglar.

Utöver nätverket för barrskogsfåglar finns andra viktiga barrskogsområden. Exempelvis finns i Farsta och Larsboda riklig förekomst av äldre tallar. Anledningen till att dessa områden inte syns i kartan beror på att Tofsmesen, som används som indikatorart, framförallt är knuten till granskog samt att mindre barrskogsområden inte är lämpliga miljöer för just tofsmes. För tall och arter kopplade till gamla tallar utgör Farstas och Larsbodas tallmiljöer värdefulla barrskogssamband (Landskapsanalys Farsta, 2015, Dnr 2012-09101, Stadsbyggnadskontoret).

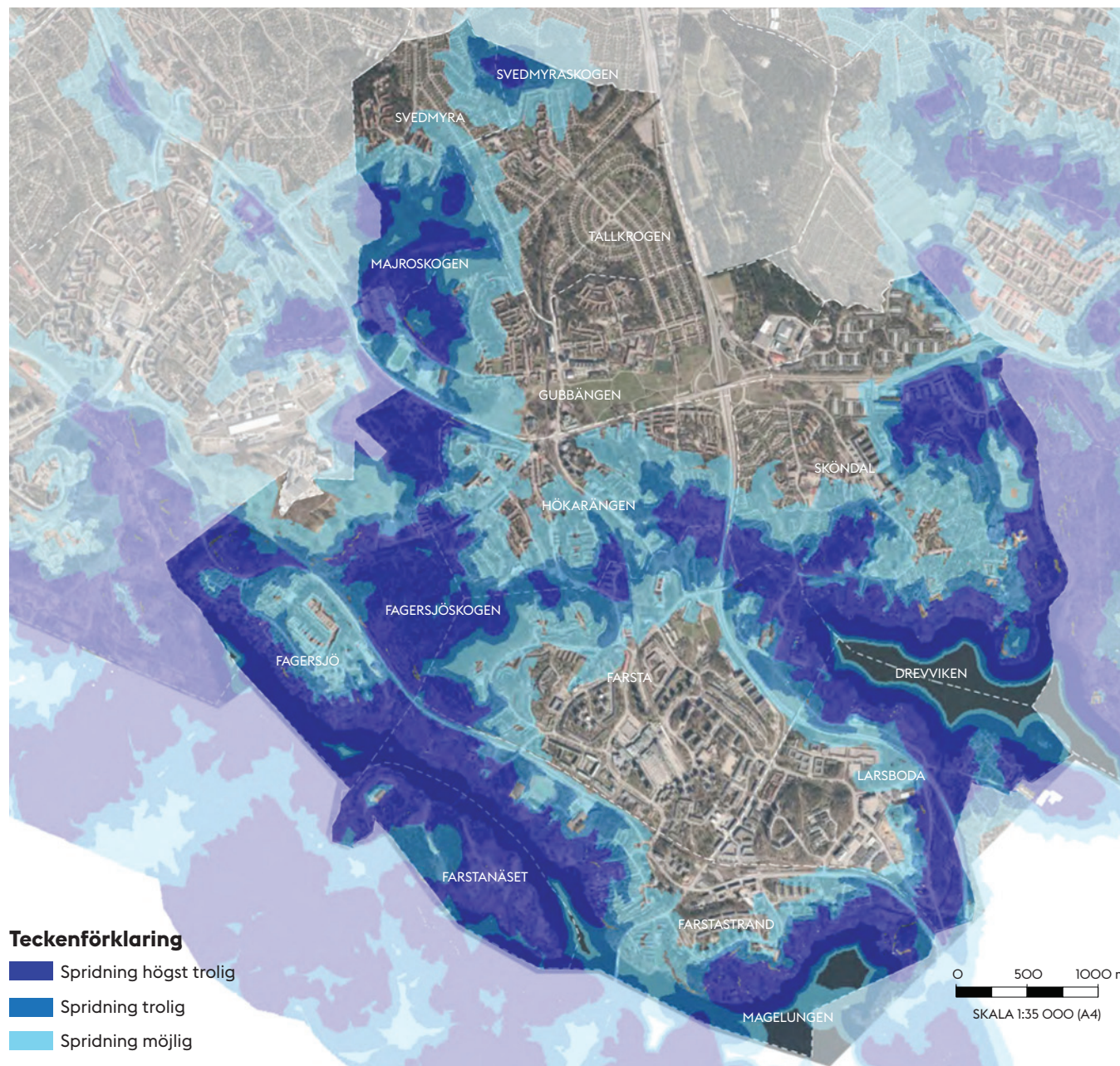
Habitatnätverk groddjur

Kartan visar trolig spridning för hur långt groddjuren kan ta sig inom sitt habitat.

I stadsdelsområdet finns väl sammanhållna och tillgängliga habitat för groddjur i våtmarker längs vattendragen, i de större skogsområdena, samt i form anlagda groddammar. Anlagda dammar stärker habitatet.

Inom spridningsområdena finns vägar och järnväg, (Magelungsvägen, Nynäsvägen, Örbyleden och nynäsbanan) som fungerar som kraftiga tvärgående barriärer för grod- och kräldjur.

För att bevara stadens biologiska mångfald är det viktigt att utveckla och koppla samman groddjurslokaler där groddjuren kan övervintra, hitta föda och föröka sig.

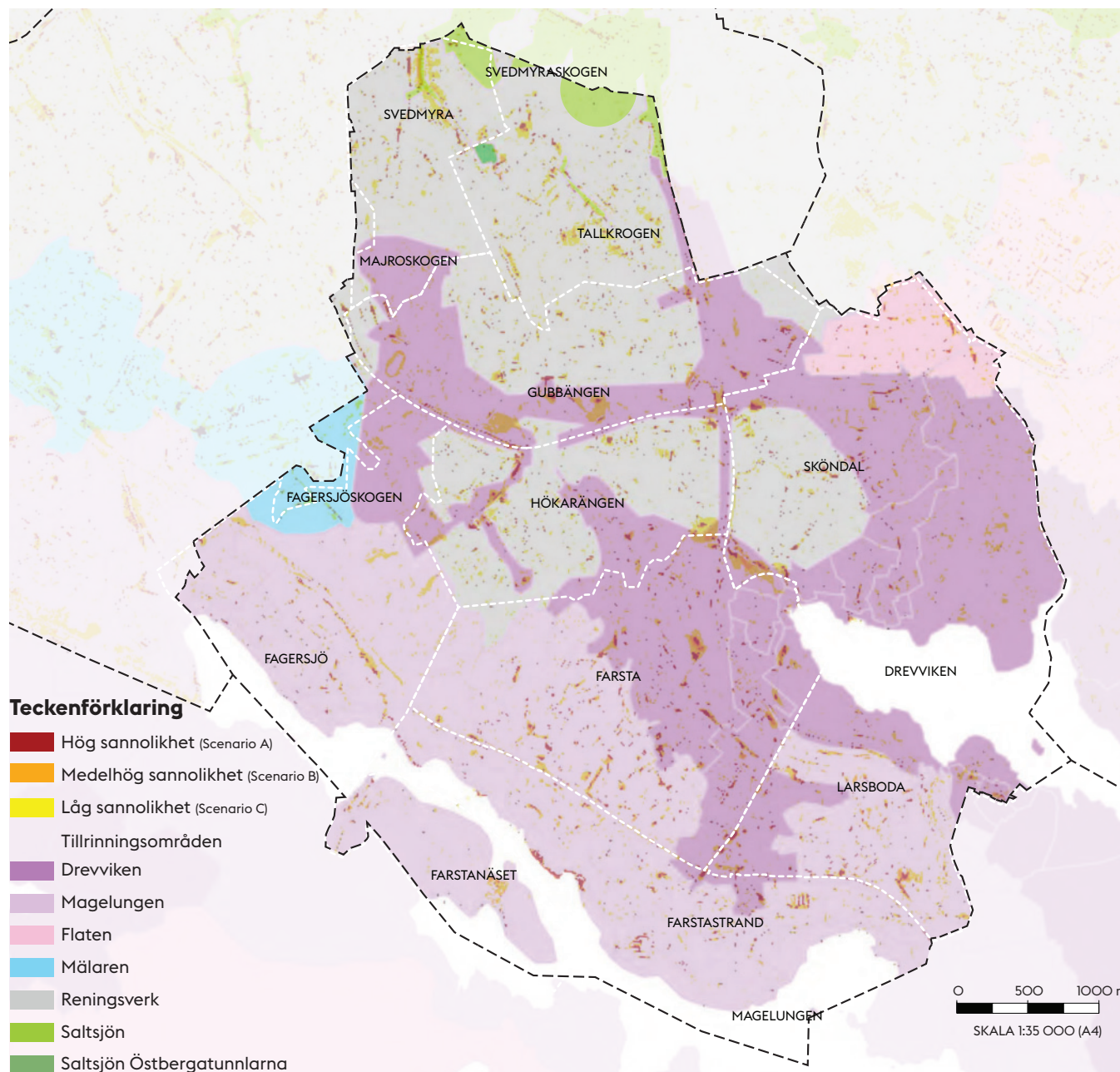
Klimatanpassning

Stigande hav, ökad nederbörd och ökade risker för ras, skred och erosion är något vi måste hantera i samhällsplaneringen. Genom medveten planering av tillkommande bebyggelse och infrastruktur kan vi minska samhällets sårbarhet och samtidigt anpassa oss till de följder som ett förändrat klimat kan medföra.

En av de stora utmaningarna för samhällsbyggandet är att anpassa samhället till de klimatförändringar som väntas samt minska vår klimatpåverkan. Klimatfrågorna är en av många planeringsförutsättningar som kommunen enligt plan- och bygglagen ska ta hänsyn till vid planläggningen.

Att klimatanpassa innebär bland annat att inte bygga på låglänt mark eller mark som riskera att översvämmas. Det handlar också om att bygga så att man har s.k. fria vattenvägar och inte stoppar upp vattenflöden. På grund av de ökade skyfallen är det väsentligt att det skapas förutsättningar för en hållbar dagvattenhantering. I det arbetet spelar grönstrukturen en viktig roll både för att ta hand om ökad nederbörd, men även för att till exempel dämpa temperaturen vid värmeböljor. Hantering av dagvatten måste komma med tidigt i planeringen eftersom omhändertagandet kräver stora ytor. Om detta inte planeras in måste man i ett senare skede hantera dagvattnet med hjälp av dyra tekniska lösningar.

Kartan visar en skyfallsmodellering över möjliga översvämningsrisker vid ett intensivt skyfall med 100-års återkomsttid. Hänsyn har då tagits till de klimatförändringar som kan inträffa till år 2100. De tre scenarierna utgår från nuvarande markanvändning och visar de ytor som riskerar att översvämmas.

Skyfall sannolikhet 2015 och tillrinningsområden vattenförekomst 2016.

För att minska klimatpåverkan gäller det i korthet att skapa närhet och integration mellan olika funktioner i vardagslivet. Det kan innebära att minska transportbehoven och gynna utbyggnaden av gång- och cykelstråken samt de kollektiva transportsystemen.

Framtiden innebär troligtvis ett varmare och torrare klimat med fler kraftiga regn och ökad vind. För att olika växt- och djurarter ska ha möjlighet att anpassa sig till klimatförändringar är det viktigt att ha en genetisk variation av växtmaterial som bättre tål förändringar och nya sjukdomar.

Träd i offentliga miljöer

Park- och gatuträd

Stadens träd i offentliga miljöer är en viktig del av grönsstrukturen som ofta har höga kulturhistoriska, sociala och ekologiska värden. Träden utgör livsmiljöer för många växt- och djurarter samtidigt som de levererar olika typer av ekosystemtjänster, som omhändertagande av dagvatten, minskning av bullernivåer, filtrering av luft, temperaturreglering och koldioxidupptag. För att träden ska må bra och utveckla stora kronvolymen är goda markförhållanden en förutsättning. För träd i stadsmiljö är växtbäddans kvalitet och storlek avgörande för deras överlevnad i ett längre perspektiv.

Andelen växtsjukdomar ökar i takt med klimatförändringarna, vilket gör att träden löper större risk för att drabbas av parasiter och sjukdomar. En större variation av träd ger bättre tålighet mot kommande förändringar och nya sjukdomar.

I flera parker, alléer och på begravningsplatser finns gamla, grova och ihåliga träd som har höga ekologiska värden. I flera av Farsta stadsdelsområdes parker finns många gamla träd som är värdefulla för insekter, lavar, mossor, svampar, fåglar och fladdermöss och som därför är viktiga att bevara. För att säkra tillgången på död ved är det även viktigt att bevara träd som fallit eller avverkats eftersom dessa har höga värden för den ekologiska mångfalden.

Stadens alléer omfattas av ett generellt biotopskydd (länsstyrelsen). För att skyddas skall träden till övervägande del utgöras av vuxna träd. (Länsstyrelsen)
Trädvårdsplaner ska tas fram för skötsel av stadsträd.

Strategier för Farsta stadsdelsområdes ekologiska infrastruktur

I stadsdelsområdet ska ett rikt växt- och djurliv värnas och en hållbar grönstruktur vidareutvecklas för att bidra till stadens klimatanpassning och mångfald av ekosystemtjänster.

Stärka gröna samband

Genom samarbete mellan olika aktörer och mellan stadens förvaltningar skapas möjlighet att utveckla gemensamma strategier för biologisk mångfald och klimatanpassning.

Värna och utveckla gröna och blå samband som utgör den ekologiska infrastrukturen. En långsiktigt hållbar ekologisk infrastruktur kan skapas genom att utveckla kopplingar och överbygga barriärer.

Öka andelen grönska i tätbebyggda områden exempelvis genom att plantera träd, anlägga gröna tak, anlägga gröna fasader och minska den hårdgjorda ytan. Vid nybyggnation på hårdgjorda ytor kan nya parker tillskapas.

Användning av parkernas grönska och vatten för klimatanpassning

Utveckla den ekologiska infrastrukturen så att den bättre anpassas till nya klimatförutsättningar.

Utveckla möjligheten att fördröja och infiltrera dagvatten för att kunna hantera en ökad nederbörd och en ökad andel kraftiga skyfall. Utveckla möjligheten att använda dagvatten till bevattning.

Välj träd och andra växter utefter de nya utefter de nya förutsättningarna för klimatet.

Nedtagning av träd i dålig kondition, trädvårdsinsatser och nyplantering av träd är av största vikt för att säkerställa återväxt och succession. Trädvårdsplaner ska tas fram.

Var uppmärksam på lågpunkter och fria vattenvägar vid planering.

Ekosystemtjänster och biologisk mångfald

Värna och utveckla olika typer av biotoper för att behålla och stärka den biologiska mångfalden.

Öka medborgarnas medvetenhet om Farsta stadsdelsområdes ekosystem och naturvärden samt om naturvårdande åtgärder.

Öka och utveckla skötselåtgärderna i områden med höga naturvärden, exempelvis ekbestånden, för att behålla dem i ett längre perspektiv.

Implementera befintliga skötselplaner. Utveckla nya där nya krav ställs för att möta ett förändrat klimat.

Möjligheterna till stadsodling i stadsdelsområdet ska förbättras och uppmuntras på lämpliga platser.

Referenser

Digitala källor

Fornsök [Elektronisk resurs]. (red.) (2002). Visby: Riksantikvarieämbetet. Tillgänglig: http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html?utm_source=fornsok&utm_medium=block&utm_campaign=ux-test (Hämtad: 2016-02-04)

Miljöförvaltningens kartdatabas, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2016). Stockholm: Stockholms stad

Parkdatabasen, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2016). Stockholm: Stockholms stad

Sociotopkartan, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2009). Stockholm: Stockholms stad

Stadsmuseets kulturhistoriska klassifisering av byggnader, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2016). Stockholm: Stockholms stad

Stockholmskällan [Elektronisk resurs]. (red.) (2016). Stockholm: Stockholms stad. Tillgänglig: <http://www.stockholmskallan.se/>

Befolkningsstatistik [Elektronisk resurs] Farsta stadsdelsområde. Tillgänglig: <http://statistik.stockholm.se/omradesfaktax> (Hämtad: 2016-10-20)

Förskolor [Elektronisk resurs] Farsta stadsdelsområde Tillgänglig: <http://www.stockholm.se/-/Jamfor/?enhetstyp=1c21b68051364b4398e3cca969d20760&slumpfro=861702473> (Hämtad: 2016-10-20)

Skolor [Elektronisk resurs] Farsta stadsdelsområde <http://www.stockholm.se/-/Jamfor/?enhetstyp=61c1cc6e99bf409a85ca4e3d0c137d5f&slumpfro=861768399> (Hämtad: 2016-10-25)

Tryckta källor

Barnkonventionen (1989). New York: Generalförsamlingen, FN- förbundet.

Ekman, Jan (2007). *Parkplan Farsta stadsdelsområde*. Stockholm: Farsta stadsdelsförvaltning och Exploateringskontoret, Stockholms stad

Harlén, Eivy. Harlén Hans (2011) *Konsten i söderort, en vandring bland konsten i södra Stockholm*

Den gröna promenadstaden: en strategi för utveckling av Stockholms parker och natur: tillägg till Stockholms översiktsplan Promenadstaden: utställningsförslag maj 2013. (2013). Stockholm: Stadsbyggnadskontoret

Promenadstaden: Översiktsplan för Stockholm (2010). Stockholm: Stadsbyggnadskontoret.

Nationella generationsmål och miljö kvalitetsmål (red.) (2016). Tillgänglig: <http://www.miljomal.se/> (Hämtad: 2016-03-07)

Stockholms miljöprogram 2012-2015 (2012). Stockholm: Stockholms stad

Stockholms parkprogram: handlingsprogrammet

2005-2009 för utveckling och skötsel av Stockholms parker och natur: godkänt av Kommunfullmäktige 2006-01-23 (2006). Stockholm: Markkontoret, Stockholms stad

Översiktsplan för Stockholm: Samrådsförslag 2016. (2016). Stockholm: Stadsbyggnadskontoret
Fredlund, Arne, Kallstenius, Per & Reppen, Laila (red.) (1997). *Stockholms byggnadsordning: ett förhållningssätt till stadens karaktärsdrag*. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad

Stockholms byggnadsordning, förhandskopia oktober 2016, Stockholm: stadsbyggnadskontoret

Stähle, Alexander (2000). *Sociotophandboken - Planering av det offentliga uterummet med Stockholmsmarna och sociotopkartan*. Stockholm: Stadsbyggnadskontoret, Stockholms stad

Stockholms grönkarta- ett planeringsunderlag för grönsstrukturen, Stadsdelsområde Farsta. Stadsbyggnadskontoret & Gat- och fastighetskontoret (2004).

Program för tyngdpunkt Farsta (2016-06-01). Tillgänglig: <http://insynsbk.stockholm.se/> Stockholm: Stadsbyggnadskontoret

Landskapsanalys för tyngdpunkt Farsta diariet för av Stadsbyggnadskontoret 2015-05-19. (2013). Tillgänglig: <http://http://insynsbk.stockholm.se/> Stockholm: Stadsbyggnadskontoret

Naturen runt Farstanäset, 1997, Stockholm Konsult, Gatu- och fastighetskontoret, Region söderort.
Hemskogen-Svedmyraskogen Skötselplan, 1995
Stockholm Konsult, Gatu- och fastighetskontoret, Region söderort.

Högdalen-Fagersjöskogen Skötselplan för naturmarken, 1995, Stockholm Konsult, Gatu- och fastighetskontoret, Region söderort.

Magelungen-Drevviken Skötselplan, 1995, Stockholm Konsult, Gatu- och fastighetskontoret, Region söderort.

Tillägg till skötselplan för Magelungen-Drevviken, 2002, Gatu- och fastighetskontoret, Region ytterstad.

Johansson, Klara, (2011). *Kulturhistorisk bedömning av parker och grönområden - en metodutveckling*. Stockholm: Stockholms Stadsmuseum.

Parker och naturområden- riktlinjer för jämställdhetsarbete (2014). Göteborgs stad

Solskyddsfaktorer - sju tips för säkrare lekplatser och friskare barn. Tillgänglig: <http://www.stralsakerhetsmyndigheten.se/> Strålsäkerhetsmyndigheten m.fl.

Mer åt fler på lekplatsen - bra lekplats för barn med funktionshinder blir bättre lekplats för alla (2006). Sveriges kommuner och landsting.

Tillgängliga natur- och kulturområden (2013), Naturvårdsverket mfl.

Plats för trygghet - Inspiration för Stadsutveckling (2010). Boverket
När, vad och hur? Svaga samband i Stockholmsregionens gröna kilar, Rapport 5:2012. Stockholms läns landsting: Tillväxt, miljö och regionplanering

Stockholms ekologiska infrastruktur - Bakgrund och beskrivning av databas och karta (2014). Stockholm: Miljöförvaltningen.

Ädellövsområden och ekmiljöer i Stockholms län, rapport 2015:13 (2015). Länsstyrelsen Stockholm

Stockholms unika ekmiljöer - Förekomst, bevarande och utveckling (2007). Stockholm: Exploateringskontoret

Ett faktablad från Stockholms Stadsmuseum - Information till Dig som äger ett kulturhistoriskt värdefullt hus i ytterstaden. Fagersjö (2008), Farsta (2005), Farsta strand (2008), Larsboda (2008), Gubbängen (2006), Hökarängen (2005), Sköndal (2008), Stockholm: Stockholms Stadsmuseum

Foton, kartor och illustrationer

Samtliga kapitel

Alla foton är tagna eller framtagna av Funkia där inget annat anges.

Miljöförvaltningens kartdatabas, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2016). Stockholm: Stockholms stad

Parkdatabasen, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2016). Stockholm: Stockholms stad

Sociotopkartan, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2009). Stockholm: Stockholms stad

Stadsmuseets kulturhistoriska klassifiering av byggnader, DpMap [Elektronisk resurs]. (red.) (2016). Stockholm: Stockholms stad

Stockholmskällan [Elektronisk resurs]. (red.) (2016). Stockholm: Stockholms stad. Tillgänglig: <http://www.stockholmskallan.se/>

Muntliga källor

Ekman Jan; Park ingenjör, Farsta stadsdelsförvaltning (2017)